

7 181

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

1898.

7 181.

U. 25450

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ГОДИНА XIX

СВ. 1.—12. ЗА 1898. ГОДИНУ

ИЗДАЛА

У П РА В А Д Р Ж А В Н Е Ш Т А М П А Р И Ј Е

УРЕДИЛИ :

Љуб. М. Давидовић (I—VIII св.).

Ј. Миодраговић (VIII—XII св.).

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1898.

САРАДНИЦИ ПРОСВЕТНОГА ГЛАСНИКА У ОВОЈ ГОДИНИ

- Алекса Станојевић**, професор у пензији;
- Андра Гавриловић**, професор нишке гимназије;
- Владимир Зделар**, професор друге београд. гимназије;
- Димитрије Ј. Путниковић**, учитељ;
- Добривоје В. Бакић**, правник;
- Бока Анђелковић**, професор у пензији;
- Борђе Којић**, учитељ;
- Живојин О. Дачић**, писар министарства просвете и црквених послова;
- Живојин Јуришић**, професор друге београд. гимназије;
- Зарије Р. Поповић**, статистичар министарства просвете и црквених послова;
- Јаћим Стевовић**, учитељ језика прве београдске гимназије;
- Јаша Продановић**, професор зајечарске гимназије;
- Јеротије Топаловић**, преф. предавач;
- Јован Миодраговић**, референт за основну наставу у министарству просвете и црквених послова;
- Јован Скерлић**, философ IV године;
- Косара Цветковићева**, учитељица В. Женске Школе у Београду;
- Крста Јонић**, учитељ;
- Љубомир М. Давидовић**, професор прве београдске гимназије;
- Љубомир М. Протић**, надзорник основних школа за округ крагујевачки;

- Миладин Шеварлић**, приправник прве београдске гимназије;
- Милан М. Томић**, наставник крушевачке шесторазредне приватне средње школе;
- Др. Милан Шевић**, проф. друге београд. гимназије;
- Миленко Вукићевић**, проф. друге београд. гимназије;
- Миливоје Ј. Поповић**, учитељ језика прве београдске гимназије;
- Милутин К. Драгутиновић**, професор друге београдске гимназије;
- Мита Живковић**, директор пиротске гимназије;
- Михајло Стевановић**, учитељ;
- Никола Ракић**, професор врањске гимназије;
- Петар М. Илић**, проф. алексиначке Учитељ. Школе;
- Петар Ј. Петровић**, секретар министарства просвете и црквених послова;
- Сава Максић**, професор врањске гимназије;
- Светислав Ст. Симић**, српски консул у Приштини;
- Др. Сима Тројановић**, проф. друге београд. гимназије;
- Сретен М. Аџић**, управитељ Мушке Учитељске Школе у Јагодини;
- Сретен Ј. Стојковић**, директор друге београдске гимназије;
- Др. Стеван М. Окановић**, професор алексиначке Учитељске Школе;
- Хенрик Лилер**, професор прве београдске гимназије.

САДРЖАЈ

ПРОСВЕТНОГ ГЛАСНИКА ЗА 1898. ГОДИНУ

І СЛУЖБЕНИ ДЕО

А) Закони о:

1. Средњим школама: стр. 385.
2. Установљењу мушке учитељске школе у Јагодини: стр. 441.
3. Изменама и допунама у закону о уређењу Више Женске Школе: стр. 441.
4. Народним школама: стр. 442.
5. Изменама и допунама у закону о црквеним властима: стр. 489.

Б) Укази Њег. Вел. Краља и Министар. Савета:

1. Највише црквене власти:

- а.) Указ о постављењу Њег. Високопросвештенства митрополита Србије и београдског архијепскога *Инокентија* стр. 111.
- б.) Указ о постављењу Њег. Просвештенства епископа нишке епархије, *Никанора*, стр. 223.
- в.) Указ о постављењу Њег. Просвештенства епископа шабачке епархије, *Димитрија*, стр. 621.

2. Министарство просвете и црквених послова:

- а.) Постављења, стр. 385 и 557.
- б.) Унапређења, стр. 1 и 223.
- в.) Пензионовање, стр. 557.

3. Велика Школа:

- а.) Постављења, стр. 279, 490, 558 и 621.

4. Средње школе:

- а.) Постављења, стр. 1, 223, 385, 454, 455, 490, 557 и 621.
- б.) Унапређења, стр. 1, 61 и 167.
- в.) Премештаји, стр. 167, 223, 385, 454, 491, 557 и 621.
- г.) Пензионовања, стр. 279, 385, 455, 456 и 491.
- д.) Разрешења, стр. 111, 167, 385, 455 и 456.
- ђ.) Стављање на расположење, стр. 455.
- е.) Укидање средњих школа, стр. 454.

5. Главни Просветни Савет:

- а.) Редовни чланови (постављење), стр. 489.

6. Стална испитна комисија за полагање професорских испита:

- а.) Председник сталне испитне комисије (постављење), стр. 490.

7. Народно позориште:

- а.) Постављење, стр. 457.
- б.) Пензионовање, стр. 557.

8. Духовни судови:

- а.) Постављења, стр. 61, 223, 557 и 622.
- б.) Унапређење, стр. 223.
- в.) Разрешење, стр. 622.

9. Надзорници основних школа :

- а.) *Постављења*, стр. 490 и 558.

10. Државна Штампарија :

- а.) *Постављења*, стр. 454 и 622.
 б.) *Унапређење*, стр. 1.
 в.) *Пенсионовање*, стр. 167.

11. Одликовања : стр. 61, 111, 279, 335, 454, 557 и 621.**В) Претписи министра просвете и црквених послова :****1. Велика школа :**

- а.) *Постављења*, стр. 223 и 622.

2. Главни Просветни Савет :

- а.) *Ванредни чланови* (постављење), стр. 491.

3. Средње школе :

- а.) *Постављења*, стр. 1, 61, 111, 167, 223, 456, 493, 558 и 622.
 б.) *Унапређења*, стр. 1, 223,
 в.) *Премештаји*, стр. 1, 223, 457, 494 и 622.
 г.) *Пенсионовање*, стр. 457, 494 и 559.
 д.) *Разређења*, стр. 1, 61, 112, 167, 279, 457, 495, 559 и 622.

4. Стална испитна комисија за полагање професорских испита :

- а.) *Чланови и заменици* (постављење) стр. 492.

5. Државна Штампарија :

- а.) *Постављење*, стр. 111.
 б.) *Разређење*, стр. 112.

6. Основне школе :

- а.) *Нови управитељи*, стр. 112.
 б.) *Постављења*, стр. 113, 279, 503 и 625.
 в.) *Премештаји*, стр. 168, 224, 281, 495 и 622.
 г.) *Пенсионовања*, стр. 226, 504 и 626.
 д.) *Разређења*, стр. 226, 504 и 627.

Г) Наставни планови :

1. *Наставни план за гимназије*, стр. 504.
 2. *Наставни план за хуманистички одсек* (класичну гимназију) стр. 514.
 3. *Наставни план за реални одсек* (реалку) стр. 516.
 4. *Наставни план за Грађанске Школе* (I варошке), стр. 559.
 5. *Наставни план за Девојачке Школе*, стр. 564.
 6. *Наставни план за Више Женске Школе*, стр. 568.

Г) Расписи и одлуке министра просвете и црквених послова :

1. *О погодбама, које ваља да испуне ученици средњих школа, да би могли добити државно благодетељање*, стр. 1.
 2. *Како ваља да поступају наставници средњих школа при појави какве заразе код ученика*, стр. 2.
 3. *Пииси, односно издавачи, који шаљу своја дела Главном Просветном Савету на оцену да пошљу по три примерка*, стр. 3.
 4. *О кажњавању ученика основних школа*, стр. 61.
 5. *Да се у свима основним школама подједнако води преписка*, стр. 62.
 6. *Како председници школских одбора да поступају према општ. председницима, који не извршују одлуке школских одбора*, стр. 63.
 7. *О земљи, коју добивају на уживање учитељи осн. школа по селима*, стр. 63.
 8. *Склапање буџета основних школа*, стр. 63.
 9. *Да се наставници средњих школа заузму, да буде више чланови за Српску Књижевну Задругу*, стр. 117.
 10. *Правила о државноме благодетељању у Великој Школи*, стр. 117.
 11. *О одбору петорице за одређивање новчане накнаде, коју наставници основних школа добијају за стан*, стр. 172.

- 12. Школеки одбори да претилате Деје књижнице на „Зорицу“ лист који уређује Мих. Јовић, стр. 172.
- 13. О списковима књига и намештаја основних школа, стр. 172.
- 14. Деје књижнице да се оснују у свима основним школама, стр. 173.
- 15. Забране и допусти лекара о долажењу ученика у школу, због заразне болести да се ослободе таксе, стр. 227.
- 16. „Уџбеник гимнастике“ од Атанасија М. Поповића да се набави за књижнице основних школа, стр. 227.
- 17. Све основне школе да се претилате на лист „Пчелар“, стр. 292.
- 18. Касехраниоци свих цркава и манастира одређени део годишњих прихода уредно да шаљу Уирави Фондова за „црквени фонд“, стр. 282.
- 19. Директори средњих школа да у нарочиту књигу бележе „Школски летопис“ а у другу министарске наредбе, стр. 458.
- 20. Које ученике средњих школа ваља сматрати, да су сиромашног стања, одличног учења и доброга владања, стр. 458.
- 21. Како да се врши упис ученика у средње школе, стр. 459.
- 22. О вођењу школскога дневника у средњим школама, стр. 459.
- 23. О бележењу ученичкога успеха у средњим школама, стр. 461.
- 24. „Српска Читанка за средње школе“ од др Милана Шевића, други део, да се употребљава као уџбеник у II разреду, стр. 461.
- 25. Учитељице основних школа одмах по удаји да јаве министарству просвете промену презимена, стр. 461.
- 26. Школеки прурез свакога месеца да се у сразмерним деловима предаје благајнику школ. одбора, стр. 461.
- 27. Школске области, стр. 462.
- 28. О часовима за француски језик у VII разреду, стр. 519.
- 29. Како да се рачуна по новоме закону плата професорима средњих школа, стр. 519.
- 30. Које учитељице основних школа по новоме закону имају право на стан и огрев, стр. 519.
- 31. О изостанцима ученика средњих школа, стр. 572.
- 32. Да се за уртање у средњим школама употребљавају само иртанке државнога издања, стр. 573.
- 33. О давању благодејања ученицима средњих школа из уписнице, стр. 573.
- 34. О оцењивању успеха ученица Виших Женских Школа и погодбама за прелижење у старији разред, стр. 574.
- 35. „Аритметика“ и „Геометрија“ од Фр. Мочника, за III и IV разред н. гимн., у преводу Косте Стојановића и Ј. Стевовића, могу се као привремени уџбеници употребити, стр. 574.
- 36. „Аритметика“ и „Геометрија“ од Фр. Мочника, за I и II разред ниж. гимн. у преводу Б. Анђелковића и Драг. Обрадовића, могу се као привремени уџбеници употребити, стр. 574.
- 37. Допушта се у средњим школама слободна употреба свих уџбеника, које је одобрио Гл. Пр. Савет, стр. 627.
- 38. Стенографију, као добровољан предмет, могу учити ученици VI—VIII разреда средњих школа, стр. 628.
- 39. О завођењу уписнице и школарине у нарочите обрасце, стр. 628.
- 40. О главној књизи за бележење успеха и владања ученика средњ. школа, стр. 628.
- 41. „Српски Рјечник“ Вука Стеф. Караџића могу добити наставници средњ. школа на једно-годишњу отплату, стр. 629.
- 42. О извештајима тромесечним о учењу и владању ученика средњ. школа, стр. 629.
- 43. О завођењу уписнице и школарине при самоме примању, стр. 630.
- 44. „Подмладак“ лист, који је уређивао проф. М. Јванић, да се набави за књижнице средњ. школа и да га наставници ученицима препоруче, стр. 630.
- 45. „Немачка граматика“ Ст. Предића, III део, може се употребити као привремени уџбеник, стр. 630.
- 46. „Аритметика“ од Фр. Мочника, за I разр. гимн. и реалака, у преводу Ст. Давидовића, може се употребити као привремени уџбеник, стр. 630.
- 47. „Аритметика“ од Фр. Мочника, за II разр. у преводу Ст. Давидовића, може се употребити као привремени уџбеник, стр. 630.
- 48. Геометрија за I и II разр. гимн. и реалке, у преводу Ст. Давидовића, може се употребити као привремени уџбеник, стр. 630.
- 49. „Географија за средње школе“ од Рад. Васовића, може се употребити као привремени уџбеник, стр. 631.
- 50. „Земљопис за I разр. гимназије“ од Пере Андрића, може се употребити као привремени уџбеник, стр. 631.
- 51. Измена наставног плана у основним школама, стр. 631.
- 52. О продужним школама, стр. 632.

Историје за IV разред средњих школа од Владимира Радојевића, стр. 635; — *Општа историја* за ниже разреде средњих школа од Ст. Ловчевића, стр. 638; — *Аритметика* за III разред средњих школа од др. Ф. Хочевара, стр. 638.

б.) *Уџбеници за народне школе*: *Наука хришћанска* за ученике и ученице III разред основ. школе од Аранђела Дмитровића, стр. 5 и 69; — *Земљопис* за III раз. основне школе од Петра Никетића, стр. 10; — *Земљопис* за III разред основ. школе од Милана Убавкића, стр. 10; — *Земљопис* за III разред основ. шк. од П. Шарчевића и др. Ђорђа С. Ђорђевића, стр. 10; — *Уџбеник* за српску историју у III р. основ. школа, стр. 291; — *Српска историја* за III раз. основ. шк. од Мих. Јовића, стр. 338; — *Рачуница* за V и VI разред продужне школа и за свакога од Н. Врсаловића, стр. 577; — *Уџбеник* за земљопис у III р. основ. школа, стр. 578; — *Наука хришћанска* за ученике и ученице трећег разреда основних школа од Р. М. стр. 643.

в.) *Списи, намењени школским књижевницама или за поклањање ученицима*: *Грађење школа и и намештај школски* од Ник. Б. Несторовића, стр. 4 и 68; — *Александар Хумболт* у преводу Миленка Чабрића, стр. 5 и 70; — *Хаџи-Бера* од Драг. Илића, стр. 10; — *Кроз славенске земље* од Саве Бјелачића, стр. 67; — *Смиље* од С. Грбића, стр. 68 и 342; — *Мале ученице* од А. Зрнића, стр. 68 и 342; — *Приче из српске историје* од А. Панчића, стр. 68 и 350; — *Свицарство* од Ј. Марковића, стр. 69; — *Споменак* од Л. Лазаревића и Д. Соколовића, стр. 120; — *Пољска привреда и основна школа* од П. Стојановића, стр. 122; — *Хаџи-Лојина Буна* од А. Поповића, стр. 174; — *Ручни рад* од Ј. С. Јовановића, стр. 174; — *Сеновита кућа* од Ч. Дивенса, у преводу С. Матавуља, стр. 174; — *Физичко васпитање* од Ср. Ј. Стојковића, стр. 174; — *Босна и Херцеговина* од С. Тројановића, стр. 174; — *Хајдук Станко* од Ј. Веселиновића, стр. 174; — *Пчелар*, стр. 227; — *Вачки одмор* од Мих. Стевановића, стр. 335 и 575; — *Митологија старих Грка и Римљана* од Л. Зрнића, стр. 336; — *Правда и слобода* или тестамент владике Његуша, написао Никола Мусулин, стр. 341; — *Напредак*, српски оmlадински годишњак, спремно Ж. О. Дачић, стр. 578 и 583; — *Галски рат* од Гаја Јулија Цезара, у преводу Мите Живковића, стр. 578. — *Подмладак* од М. Иванића, стр. 579; — *Нега мугаве деце* од М. Фака, у преводу Стеве Чутурила, стр. 645; — *Premières leçons de choses usuelles*, par E. Dupuis, у преводу Вл. Спасојевића, стр. 646.

4. О другим предметима, упућеним Савету:

а.) *Главни Просветни Савет*: Редовни члановни (нови), стр. 577; — Ванредни члановни (нови), стр. 68 и 577; — Потпредседник Гл. Пр. Савета (изабран), стр. 577; — Деловоћа Гл. Просв. Савета (промењен), стр. 577; — О хонорарима за преглед списка, поднетих Савету на оцену, стр. 3; — О нападу др. Милорада З. Јовичића на Гл. Пр. Савет, у Погледу, стр. 68.

б.) *Средње школе*: Наставни план за средње школе, стр. 645; — Наставни план за Више Женске Школе, стр. 646; — Кандидовање изасланика за средње школе, стр. 283; — О аутографисању појединих предмета у средњим школама, стр. 635; — Богословске теме за професорске испите, стр. 227; — О проф. испиту Душана Мушичкога, стр. 291.

в.) *Народне школе*: Наставни план за грађанске школе, стр. 646; — Наставни план за Девојачке Школе, стр. 646; — Српска рачунаљка Петка Николића, стр. 68; — Правила о грађењу школа и намештају школском, ст. 3; — Кандидовање надзорника основних шкоза, стр. 283; — Ревизија прописа, прописница, прта-нака и вежбанака за основне школе, стр. 69 и 228.

г.) *Фонд владике Јаникија Кресојевића*: Извештај о стану фонда и избор питомца, страна 70, 122 и 579.

В.) *Реферати, писма и извештаји о списима и другим предметима упућеним Савету на оцену*:

1. Предлог Грађевинског Савета о изменама у „правилима о грађењу школа и намештају школском,“ страна 4.
2. Реферат Саве Антоновића о Земљописима за III разред основне школе од Петра Никетића, Милана Убавкића, Аранђела Дмитровића и Павла Шарчевића и Ђ. Ђорђевића, стр. 5.
3. Реферат Сретена М. Аџића о истим делима, стр. 8.
4. Реферат Андре Гавриловића о књизи „Хаџи-Бера“ од Драг. Илића, стр. 10.
5. Реферат Јеврема Бојовића о књизи Теофила Стевановића „Познавање цркве или обредословље,“ страна 64.
6. Реферат Љубомира Милковића о „Свицарству“ од Ј. Марковића, стр. 69.
7. Реферат Љубомира Милковића о делу „Александар Хумболт“ у преводу Миленка Чабрића, страна 69.
8. Реферат др. В. Ж. Ђорђевића о „Уџбенику из гимнастике“ А. Поповића, стр. 120.
9. Реферат Анте Голубовића о књизи „Пољска Привреда и основна школа“ од П. Стојановића, страна 121.
10. Реферат Радована Кандића о „Логичи“ и „Уводу и Философију“ од др. Милана Шевића, страна 175.
11. Реферат Милутина К. Драгутиновића о истоме делу, стр. 178.
12. Реферат Андре Гавриловића и Пере П. Ђорђевића о „Српској Читанци“ др. Милана Шевића, II део, стр. 292.

13. *Реферат Милека Вукићевића* о „Српској историји“ за III раз. основ. школа од Јоксима Ст. Марковића, Милана С. Убавкића и Мих. Јовића, стр. 336.
14. *Реферат Момчила Иванића* о делу Николе Мусулина „Правда и слобода“, стр. 339.
15. *Реферат Момчила Иванића* о књизи „Мале ученице“ од Л. Зрнића и „Смиљу“ С. Грбића, страна 341.
16. *Реферат Ст. Јакшића* о „Ботаници за ниже разреде средњих школа“ од Ђ. Козарца, стр. 342.
17. *Реферат Ст. Јакшића* о делу С. Здравковића „Биљке и науке о биљкама“, стр. 343.
18. *Реферат Жив. Јуришића* о истоме делу, стр. 345.
19. *Реферат Јов. Миодраговића и Луке Лазаревића* с „Причама из српске историје“ од А. Панчића, страна 349.
20. *Писмо Ст. Јакшића* о „Ботаници за ниже разреде средње школе“ Жив. Јуришића, стр. 575.
21. *Извештај одбора* за преглед пртанака, вежбанака, прописа и прописница, стр. 575.
22. *Извештај благајника мин. просвете* о стању фонда владике Јанићија Красојевића, страна 579.
- ✓ 23. *Реферат Петра А. Типе* о „Аритметици“ и „Геометрији за I и II разред гимназија и реалака“ од Ф. Мочнига, у преводу Ст. Давидовића, стр. 580.
24. *Реферат Буре Димића* о „Немачкој Граматици за школску и приватну употребу“, III део од Ст. Предића, стр. 581.
25. *Реферат Х. Лилера* о истоме делу, стр. 581.
26. *Реферат Борислава Тодороваћа* о „Зоологији за ниже разреде мушких и женских средњих школа“ од Драгутина К. Антића, стр. 582.
27. *Реферат Павла Швабића* о делу Р. М. „Наука хришћанска за ученике и ученице III разреда основних школа“, стр. 639.
28. *Реферат Ђ. Иковића* о истоме делу, стр. 641.
29. *Реферат др. Војислава Ж. Жорђевића* о књизи „Нега мутаве деце“ од М. Фака, у преводу Стеве Чуцурица, стр. 643.
- ✓ 30. *Реферат Владимира Зделара* о „Рачуници за V и VI разред продужне основне школе“ од Н. Врсаловића, стр. 646.
- ✓ 31. *Реферат Срећки Стевановића* о истоме делу, стр. 647.

III ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

А.) Школска статистика:

1. Статистика испита зрелости за 1895.—1896. школску годину (свршетак), од *Зар. Р. II*, стр. 11.
2. Статистика испита зрелости за 1896.—1897. школску годину, од *Зар. Р. II*, страна 294, 350, 398, 470 и 522.

Б.) Извештаји изасланика о испиту зрелости:

- ✓ 1. Извештај Милана Недељковића, проф. Вел. Школе, о *другој београдској гимназији*, стр. 70 и 123.

В.) Извештаји надзорника основних школа.

1. Извештај Јов. Максимовића, надзорника за *срез белички*, стр. 463.
2. Извештај Мијајла Милошевића, надзорника за *срезове качерска и љубићски*, стр. 520.
3. Извештај Симе Тројановића, надзорника за *срезове бањски и сврљишки*, стр. 583.
4. Извештај Ранка Петровића, надзорника за *срез ичињски*, стр. 585.
5. Извештај Мих. М. Стевановића, надзорника са *срез звишки*, стр. 650.

Г.) Извештаји других министарских изасланика:

1. Извештај изасланика на III учитељскоме курсу за ручни рад, стр. 648.

IV НАУКА И НАСТАВА

(Научне и педагошке расправе и чланци)

1. Гимназија у Гисену и средње школе у Хесенској, од др. Милана Шевића, стр. 17, 82, 149, 198, 234, 308, 355, 424, 527 и 661.
2. Учитељ ван школе, од *Ј. М.*, стр. 23 и 78.
3. Развитак дејчега ума, од П. Каптерева, превео руског *Мих. М. Стевановић*, стр. 31 и 90.
4. Први члан закона о основним школама, од *Сретена М. Аџића*, стр. 75.
- ✓ 5. Физичко васпитање у Грка и Римљана, од *Срет. Ј. Стојковића*, стр. 129, 187 и 228.
6. Преглед у III београдској гимназији (12. фебруара 1897. год.) извршили *Ђ. Милијановић* и *С. Тројановић*, стр. 145 и 195.

7. Математичка географија, педагошко-методолошка студија, написао др. Сигмунд Гинтер, превео Б. Анђелковић, стр. 153, 206, 240, 314 и 365.
8. Напомене о платама учитељским и надзору основних школа у неким европским државама, страна 245.
9. Бачка индивидуалност, од Сретена М. Аџића, стр. 298. //
10. Прве године наших гимназија, од М. М. В., стр. 302.
11. Основне школе у Норвешкој, с рускога превео Б. С. Којић, стр. 258.
12. Неколике мисли о васпитавању девојака између 15. и 20. године, од Ј. Цветковићеве, стр. 367 и 419.
13. Књижевна настава у нашој гимназији, каква је и каква треба да буде, од М. К. Драгутиновића, стр. 402.
14. Мисли о задаћи и важности естетичког васпитања с погледом на историју васпитања и промену у васпитним школама, од др. Стев. М. Окановића, стр. 408, 474, 532, 590 и 657.
15. Грађанске школе, од Д. Ј. П., стр. 586.
16. Лако учење таблице множења, од Јер. Тошаловића, стр. 594.
17. Примена теорије еволуције у језицима, (селекција у језицима), од Е. Фернера, превео Ј. Скерлић, страна 653.

V ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

1. Споменак, књига за децу. Прва кита. Прибрали А. Лазаревић и Д. Ј. Соколовић. Реферат од Жив., стр. 36.
2. Zur Hygiene der Arbeit von Dr. Emil Kraepelin. Реферат од Љуб. М. Протића, стр. 37.
3. Louis Leger. Le monde slave. Реферат од Ј. Н. Стев., стр. 95.
4. Дечји листови у нас 1897.98. год. Реферат од Ј. Прод., стр. 156.
5. Zur Überbürdungsfrage von Dr. Emil Kraepelin. Реферат од Љуб. М. Протића, стр. 210.
6. Годишњица Николе Чушића. Издаје његова задужбина. Књига XVII. Реферат од М. Вукићевића, страна 254.
7. Споменик Српске Краљевске Академије XXXI. Реферат од М. Вукићевића, стр. 319.
8. Упутства за проучавање села у Србији и осталим српским земљама. Реферат од Симе Тројановића, стр. 372.
9. Dr. Paul Achersson. Synopsis der Mitteleuropäischen Flora. Реферат од Жив. Ј. Јуришића, стр. 425.
10. Die Olivenölbereitung in Dalmatien von Mathias Dudan. Реферат од Симе Тројановића, стр. 427.
11. Тајно писање у споменицама српским. Написао Драгутин Костић. Реферат од Дач., стр. 477.
12. Данак у крви, од Јов. Н. Томића. Реферат од Жив., стр. 478.
13. Како се наш народ храни, од др. Милана Јовановића-Батута. Реферат од Симе Тројановића, страна 536.
14. О реду речи у српскоме језику. Приступна академијска беседа П. П. Ђорђевића. Реферат од Дач., страна 539.
15. Принципи историје, књига прва: Ред у историји. Написао Божа Кнежевића. Реферат од Ј., стр. 596.
16. Скупљени историјски и етнографски списи Вука Стеф. Караџића. Реферат од Д., стр. 597.
17. Никола Мараковић. Rukovet rouke. Реферат од Жив. стр. 601.
18. Законик Стефана Душана цара српског од Ст. Новаковића. Реферат од Дач., стр. 664.
19. Писмени задаци из српскога језика од Л. Зрнића и Руд. Викловића. Реферат од —на, стр. 667.

VI ПРЕГЛЕД ШКОЛСКИХ ЛИСТОВА

А) Српски листови:

1. Nastavni vjesnik. Часопис за средње школе. Књига VI, стр. 479.
2. Учитељ, педагошко књижевни лист, орган Учитељског Удружења. Година XVII, стр. 541.
3. Школски вјесник, стручни лист земаљске владе у Босни и Херцеговини. V, 1., 2., 3., 4., 5. и 6. страна 668.

Б) Страни листови:

1. Revue internationale de l'enseignement. Год. XVIII св. за октобар, стр. 38.
2. Zeitschrift für das Realschulwesen. Год. XVII, XII свеска, стр. 41; год. XXIII, свеска I, стр. 100; свеска II, стр. 265; св. III, стр. 373.
3. Deutsche Zeitschrift für ausländische Unterrichtswesen. 1895—1896. стр. 41.
4. Zeitschrift für das Gymnasialwesen LI год. св. за октобар, стр. 46, св. за новембар, стр. 212 и 428.
5. Журналъ министерства народ. просвѣщенія 1897. год. св. септембар — децембар, стр. 96; 1898. год. св. јануар — фебруар, стр. 257.
6. Revue pédagogique. Tome XXXI, св. септембар и октобар, стр. 98; св. новембар — децембар, стр. 161; Tome XXXII, св. за јануар, стр. 260; св. за фебруар, стр. 375; св. за март и април, стр. 433.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

7. *Lehrproben und Lehrgänge*. 1897. св. за октобар, стр. 101; 49., св. стр. 263; св. 54., стр. 325.
8. *Österreichische Mitteschule*. XI год. I свеска, стр. 214; II и III св., стр. 321.
9. *Училищенъ Прѣгледъ*, мѣсечное списание. Књига за јануар и фебруар, стр. 258; књига за јуни — август, стр. 543.

VII КОВЧЕЖИЪ

1. Професорски испити у Прусији и Аустрији, стр. 48.
2. Други учитељски курсе за ручни рад у мушкој основној школи, од *Милуна*, стр 52.
3. О Минералогии у II разр. гимназије, од *М. М. Томића*, стр, 105.
4. Настава и заморавање, од *С.*, стр. 217.
5. Учитељски испити у Пруској од *др. С. М. Ок.*, стр. 269.
6. Пажња и вена педагошка вредност, од *др. С. М. Ок.*, стр. 272.
7. Учитељска школа — испити, по францускоме, од *Ник. Н. Ракића*, стр. 328.
8. Пабирци, од *Вилхелма Минха*, стр. 378.
9. О телесним казнама у основној школи, од *Крете Јонића*, стр. 436.
10. Пољопривредни курсеви за учитељи од —и— стр. 480.
11. Са III међународног збора за примењену хемију, од *Петра М. Илића*, стр. 481.
12. Трећи учитељски курсе за ручни рад, од —и— стр. 545.
13. Књижнице основних школа у Француској, од —ића, стр. 602.
14. Задужбина Милана М. Марића, од —вој— стр. 608.
15. О декламовању у основној школи, од *А.*, стр. 670.
16. Барактеристика овогодишњег учитељскога распореда, од *Ј. М.*, стр. 672.

Гласови о школама

1. *Школе у Србији*, стр. 482, 547, 610 и 674.
2. *Школе у Српству*, стр. 483, 548 и 611.
3. *Школе у Бугарској*, стр. 611.
4. *Школе у Русији*, стр. 163, 549, 611.
5. *Школе у Аустро-Угарској*, стр. 108, 273, 438, 483, 548 и 675.
6. *Школе у Француској*, стр. 54, 219, 330, 438, 611 и 675.
7. *Школе у Немачкој*, стр. 55, 273, 483, 549.
8. *Школе у Швајцарској*, стр. 54, 108, 164, 439, 549.
9. *Школе у Шведској и Норвешкој*, стр. 219, 381, 439, 483, 612.
10. *Школе у Италији*, стр. 273 и 331.
11. *Школе у Белгији*, стр. 331, 439, 483.
12. *Школе у Холандији*, стр. 439.
13. *Школе у Енглеској*, стр. 219, 381, 550 и 675.
14. *Школе у Данској*, стр. 56, 331 и 675.
15. *Школе у Шпанији*, стр. 56.
16. *Школе у Турској*, стр. 550.
17. *Школе у Америци*, стр. 108, 219, 331, 381, 439 и 612.
18. *Школе у Азији*, стр. 56 и 484.
19. *О школама у опште*, стр. 612.

Просветни записи

Свеска за јануар: Награђени темати о св. Сави, стр. 56; Стечај за животопис; Нове школске књиге; Стечаји за упражњене катедре на Великој Школи, стр. 57; Комисија за свештенички бир; Број ученика и ученица у Великој Школи, стр. 58.

Свеска за фебруар: Измене правила за грађење школских зграда; Сталан надзор основних школа; Пројекат закона о основним школама; Комисија за пројекат закона о основним школама; Ручни рад; Угледни школски вртови, стр. 109.

Свеска за март: Педагошки музеји; „Mensa Akademika“, стр. 164.

Свеска за април: Нови богословски уџбеник; Десет заповести за учитеље, стр. 220.

Свеска за мај: Бачка пољопривредна подружина; Учитељ академик; Учитељ проналазач, стр. 273; Помађаривање; Највеће вароши; Немци и Словени; Нађене ствари; Проучавање села у Србији; стр. 274.

Свеска за јуни: Пројекат закона о средњим школама, стр. 331; Законски пројекти спрењени у министарству просвете; Награде учитељима за пољопривреду; Захвални ученици; Учитељ умро од глади; Situation de l'enseignement supérieur donné au frais de l'Etat, стр. 332.

Свеска за јули: Пројекат закона о средњим школама, стр. 381; Пројекат закона о народним школама; Курсе за ручни рад; Пољопривредни курсеви, стр. 382;

Свеска за август: Закон о средњим школама; Закон о народним школама; Измене и допуне закона о устројству В. Жен. Школе; Закон о црквеним властима, стр. 439.

Свеска за септембар: Измене у уредби Велике Школе; Управљене катедре на Великој Школи; Књижевни одбор Матице Српске; Библиотека Матице Српске; Природњачко-лекарски конгрес; Невен опет излази; Нова слика Паје Јовановића; Пословођа Главног Просветног Савета; Промене у уредништву Просветног Гласника; Годишње земаљско свечано гађање Савеза Стрел. Дружина; Дар др. Емила Холуба српској школи, стр. 484; Изложба у Будинину; Противу пушења, стр. 485.

Свеска за октобар: Наставници у приватним средњим школама; Чланови Академијског Суда; Измене у уредби Велике Школе; Нови секретар Лексикографског Одсека; Прва слава нашег Учитељског Удружења, стр. 550; Изложба радова српске цртачке школе; Сликареско-вајарска изложба; Расписане награде, стр. 551; Матица Српска; Награда за приповетку; Родољубље Срба Старо-Бечејаца; За париску изложбу; Српско братство; Археолошка истраживања по српским земљама у Турској; Нађен српски споменик у Босни; Словенци о нашем језику; Нова експедиција на север; Највеће књижнице у Јевропи; Споменик Карла Стоја, стр. 552.

Свеска за новембар: Награђени учитељи пољопривредници; Школски лекари; Етнолошки музеј и Музеј Српске Земље; Положили професорски испит; Словенски научници у Београду, стр. 613; Српска омладина на универзитету у Загребу; Српско удружење у Њу-Јорку; Учење словеначког језика; Нов роман грофа Лава Толстога; Пушкинова стогодишњица; Нове слике Верешчагинове; Споменик Дитесу; Умро, стр. 614.

Свеска за децембар: Државна архива, стр. 675; Хвала учитељима; Удружење српских уметника; „Србија“ на мађарском језику; Наше народне песме на мађарском језику; Пастеров завод у Србији; Награда за дељу композицију; Српска читаоница у Паризу; Награђено дело о староме словенском језику; Просветни рад св. Синода у Русији; Завештање једнога Чеха официра, стр. 676; Светска изложба у Јапану, стр. 677.

Белешке из науке

Свеска за јануар: Цена дивљих животиња; Дејство великих хладноћа на квалитет семена, стр. 58; — Младунче индијског тапира; Колонија чапаља на доњем Дунаву, стр. 59.

Свеска за фебруар: Чудо за оријентацију; Фотографисање под морем, стр. 110.

Свеска за март: Нове средство против гујиног отрова, стр. 164.

Свеска за април: Нова американска водена куга, стр. 220; — Највећи метеорит; Зарезници и разне болести, стр. 221; — Озон у ваздуху; Температура у ваздушним висинама; Култура камфоровог дрвета у Флориди, стр. 222.

Свеска за мај: Ноћно мењање боје у риба; Памуково семе је отровно; Морталитет и алкохолизам, стр. 274; — Нова Каучук-биљка у Конгу; И у јаком алкохолном пићу живе бактерије; Archäopterix, стр. 275.

Свеска за јуни: Утицај Рентгенових зракова на биљке; Најновије употребе Рентгенових зракова; Животиње непријатељи подморским каблима, стр. 333; — Die Segmentaldrüsen von Osyrus; — Тирозин као хемијска маја против камењаркина отрова, стр. 334.

Свеска за јули: Кресталејски сисари из Патагоије, стр. 382; — Вештачко бојење цвећа, стр. 383; — Птице непријатељи пчела, стр. 384.

Свеска за август: Мишиња снага и алкохол, стр. 439; — Смртност одојчади у радница по дуванским радницама; О постанку вулканских излива; Нема више пермаментних гасова; Још један дозин противник; Брзина лета у птица, стр. 440.

Свеска за септембар: Нанзен хоће и на јужни пол; Зашто је кожа у Негара црна; Плод скоцац, страна 485.

Свеска за новембар: Ноћни дремеж у биљака; Одбрана од скакаваца; Долихоцефали и брахицефали, стр. 614; Рад, сан и дужина века; Калемљење и алкохол, стр. 615.

Нове књиге и листови

стр. 486, 553, 615 и 677.

Просветни добротвори

стр. 60, 184, 275, 334, 384, 488, 618 и

Некролог

1. *Њег. Високопрвосвештенство митрополит Микимл*, стр. 1.
2. *Ђура Милијашевић*, стр. 165.
3. *Војислав Симоновић*, стр. 166.
4. *Др. Борђе С. Борђевић*, стр. 276.
4. *Паун Спасић*, стр. 556.
6. *Јаков Смедлака*, стр. 619.

Прилог

Садржај „Просветног Гласника“ за 1898. годину

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Бр. 1

УРЕДНИК ЉУБ. М. ДАВИДОВИЋ

XIX

СЛЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

Указом Његовог Величанства Краља постављени су:

у министарству просвете и црквених дела: за начелника I класе *Стеван Ловчић*, начелник II класе, 1. Јануара о. г.;

у Државној Штампарији: за управника класе *Мата Јовановић*, управник II класе, 1. јануара о. г.;

у другој београдској гимназији: за професора *Божидар Јовановић*, проф. Богословије, 10. дец. пр. год. по потреби;

у београдској реалци: за директора и професора *Јован Бадемлић*, професор исте реалке, 10. дец. пр. год.;

у нишкој гимназији: за професора *Сира Митријевић*, предавач исте гимназије, 22. дец. о. године;

у пожаревачкој гимназији: за професора *Рудолф Бикловић*, предавач исте гимназије, 22. дец. о. године.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом Министра просвете и црквених послова постављени су:

у Учитељској Школи: за учитеља црквеног певања *Јеромонах Дамаскин*, 1. јануара о. г.; за хонорарног наставника пољске привреде *Андрија С. Јовановић*, бив. средњи начелник, 1. јануара о. г.;

у крушевачкој гимназији: за учитеља веронауке *Недељко Вуковић*, пређашњи предавач, 31. дек. пр. год.;

у параћинској н. гимназији: за учитеља цртања и лепог писања II класе *Никола Ђоркић*, бив. учитељ цртања, 21. дек. пр. год.;

у крагујевачкој В. Ж. Школи: за хонорарног учитеља музике и нотног певања *Душан Јанковић*,

учит. музике и нотног певања у крагујевачкој гимназији, 31. децембра пр. год.;

у књажевачкој н. гимназији: за вероучитеља *Живојин Поповић*, капелан протојереја књажевачког, 31. дек. пр. год.

РАЗРЕШЕЊА

Претписом Министровим разрешени су: *Никола Вељковић*, хон. вероучитељ књажев. н. гимназије, 31. дек. пр. год.; *Душан Поповић*, вероучитељ крушевачке гимназије, 31. дек. пр. год.

УНАПРЕЂЕЊА

Претписом Министровим унапређен је за учитеља II класе у врањској гимназији *Лујо Адамовић*, учитељ III класе исте гимназије, 1. јануара ове год.

ПРЕМЕСТАЈИ

Претписом Министровим премештен је *Душан Јанковић*, учитељ II класе музике и певања у врањској гимназији, за учитеља истих вештина у крагујевачкој гимназији, 8. дек. пр. год., по молби.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВ. ПОСЛОВА

Директорима свих средњих школа

Новчана помоћ, коју држава даје као државно благодејање сиромашним а добрим ученицима наших средњих школа, постала је у последње време, за поједине ученике, тако мала, да се једва може назвати каквом помоћи.

Ово је дошло из два узрока: на једној је страни престано смањивана буџетска партија намењена ученичком благодејању а на другој, број благодетнаца, услед све већег броја ученика, постајао је се већи. Па како нема изгледа, да ће држава моћи помоћ увећати, то не остаје друго, него да се поштре погодбе за добивање благодетња, како би могли уживати само они сироти ученици,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

који су најбољи учењем и владањем, и како би им оно и било доиста прека помоћ за издржавање у школовању.

С тога сам нашао за потребно да погодбе ученичког успеха за добивање државног благодејања у гимназијама, реалкама и Вишим Женским Школама изменим у томе: да ученик који жели добити и одржати државно благодејање, не сме имати из научних предмета, ни једну добру оцену.

Али ако би се десило, да у некој школи и овакових ученика буде повећи број, а сума намењена благодејању буде сразмерно недовољна, то онда овлашћујем Професорски Савет те школе, да, према одређеној количини благодејања, најпре утврди број благодејанаца у тој школи, па тек онда, да од пријављених ученика за благодејање, избере оне, који буду по учењу и владању најбољи. У колико овако пробраних ученика буде мање, у толико ће им благодејање бити веће, а у исти мах то ће бити и веће јемство, да ће државно благодејање добити они, који су доиста најбољи и који га најпре и заслужују.

ШБр. 21.800

23. децембра 1897. год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Директорима свих средњих школа

Главни Санитетски Савет је израдио упуства, којих треба да се држе наставници при појави какве заразе код ученика-ца.

Наређујем Вам да по тим прописима у свему поступите, ако би се и у Вашој школи појавила каква зараза.

Ти прописи гласе:

1, наставници су дужни сваки дан нарочито за време заразе или редње разабрати, да није које, од поверене им деце, болесно од какве заразне болести, као што су:

а, богиње (красне, Variola), варицеле (водене богиње, пљускавице Varicella), мрасе (мале богиње, morbilli), скрлет (црвен, шарлах, Scarlatina), гушобоља (Diphtheria), срдобоља (Dysentaria), холера (Cholera), пегави тифус (Typhus exanthematicus) и менингитис (запаљења моздане марамице, Meningitis cerebrospinalis, или

б, црвени тифус (врућица, Typhus abdominalis), заразно запаљење очију (Trachom), фавус (Favusa), шуга (Scabies), велики кашаљ (Tuspis convulsiva) и сушица (Tuberculosis).

II. Деца, која су болесна од поменутих различних болести, као и она, на које учитељ само посумња да су болесна, морају се од школе одмах одвојити и кући упутити.

III. Исто се тако морају од школе одвојити и она здрава деца, у чијој се кући појавила каква заразна болест под I, а.).

IV. Сваки овакав случај, (са тачним назначењем имена, презимена, доба старости, стана оболелог детета) дужан је учитељ јавити одмах своје управитељу, који ће се обратити, првом општинском или среском лекару (у Београду школском лекару) да нареди шта треба, према чл. 20. сан. закона.

V. Деца, која су према тачци II и III одвојена од школе, не смеју се у школу примити, док не поднесу лекарско уверење (које ће у Београду оверити школски лекар), да су деца предежала болест и да је од почетка болести прошло извесно — прописано време, које је потребно, те да нема више опасности да се болест може на другу здраву децу пренети:

За скрлет, од почетка болести, 6 недеља, ако је перутање већ престало; за богиње од почетка болести, 6 недеља; за гушобољу од почетка болести, 5 недеља; за мрасе од почетка болести, 4 недеље, ако је перутање већ престало; за варицеле од почетка болести, 3 недеље, ако је перутање већ престало; за велики кашаљ, 6 недеља, (ако су напади већ престали).

VI. Ваља увести у обичај да се ни једно дете, које је боловало, ма од какве заразне болести не сме примити у школу, док се учитељ не увери да се дете окупало и чисто рубље и одело (ако је ипак могућно) обукло.

VII. Ако се каква заразна болест под I а.) јави у кући учитељевој, ван школске зграде, онда школу не треба затворити; али учитељ не сме ићи у школу, нити давати приватне часове, док болест у кући траје и има опасности за разношење болести.

VIII. Ако се зараза развије случајно у самој школској згради (у породици учитељевој или код послуге), ваља одмах известити прву санитетску власт, која ће решити: треба ли школу затворити или што друго урадити.

IX. Чим се у околини школској појави неколико случајева какве заразне болести ваља учитељи и управитељи школа да обрате особиту пажњу на чисто држање школске деце, као и на чистоту школе а нарочито учионица и нужника. Учионице ваља тада сваки дан брижљиво чистити и ветрити, а нужнице дезинфиковати са 5% хлорним кречом. За овакве послове не смеју се никако деца употребљавати.

X. Ако ли се ма и један случај шарлаха или дифтерије у којој учioniци појави, ваља је одмах затворити и дезинфиковати.

У овом случају зидове ваља окречити, а патос, врата, прозоре, школске клупе, сто итд. у учioniци, као и предсобљу и стеницама ваља 5% карболом обрисати, затим врућом водом опрати и 12 часова држати учioniцу отворену.

XI. Чим се појави неколико случајева скарлатине или дифтерије или које друге заразне болести у истој школи, не треба чекати да зараза ухвати маха, већ у договору са лекаром — а у преком случају и без њега — школу затворити и о овоме известити претпостављењу власт. Код богиња великих, не треба затварати школу, већ децу одмах сву каламити (ревакцинисати).

XII. Заражена школа не сме се отворити, док нису добро локали (учioniце, предсобља, нужници итд.) добро очишћени и дезинфиковани, према упутству лекаревог.

Што се тиче познавања главних знакова појединих заразних болести од којих школска деца највише страдају, као и упустава о предохрани, шта ваља учинити у појединим случајевима и шта ваља наставници да раде, треба их упутити на предавања школског лекара „заразне болести у школи“ која су одштампана у „Учитељу“ за 1896. год.

Саопштите ове прописе и свима подручним наставницима с наредбом да се по истима управљају.
ПБр. 21.699.

29. децембра 1897. год.
Београд.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Главни Просветни Савет на свом 701. састанку од 2. овог месеца одлучио је, да поједини писци — односно издавачи, који шаљу штампане књиге на оцену приложе уза своју молбеницу увек по три примерка понуђене књиге: два за одређене референте, а један за библиотеку министарства просвете. Ово је потребно, да би књиге, које би добили референти, остале код њих, те да би на основу забележака у истима, могли по потреби бранити своје мишљење, а и стога, да би се преглед дела што брже чинио, како један референт не би чекао док други дело прегледа.

Усвајам ову одлуку Главног Просветног Савета с тим да вреди од дана објаве у „Просветном Гласнику“.

ПБр. 541
12. јануара 1898. год.
Београд.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

ЗАПИСНИЦИ РЕДОВНИХ И ВАНРЕДНИХ САСТАНАКА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

САСТАНАК 699-ти

12. Новембра, 1897. год. у Београду.

Били су: председник Мих. Валтровић, редовни чланови: Ст. Ловчевић, Јован Миодраговић, Божи-дар Прокић, Димитрије Довијанић, Јеврем А. Илић, Лука Лазаревић, Љубомир Миљковић и Момчило Иванић.

Пословођ Др. Стев. М. Окановић.

I

Прочитан је и примљен записник 698. састанка.

II

Прочитано писмо г. министра просвете и цркв. послова од 12. новембра ове године, ПБр. 14.471.,

којим се доставља Савету одлука г. министра, да се од дана, кад се иста одлука одштампа у „Просветном Гласнику“, не ће издавати хонорари за преглед разних дела у Главном Просветном Савету, из државне касе, него, да ће их полагати они, који дела на оцену подносе; а из државне благајне исплаћиваће се само хонорари за она дела, која министарство просвете поручи или затражи.

Прима се к знању.

III

Прочитано писмо г. министра просвете и цркв. послова од 12. ов. месеца ПБр. 17.888., којим подноси Савету на одобрење предлог Грађевинског Савета о изменама у „правилима о грађењу школа и намештају школском.“ Затим је прочитан и тај предлог који гласи:

Господину министру грађевина

Грађевинском Савету упућивани су на преглед разни планови за грађење школских зграда, па му је нарочито пала у очи велика цена ових грађевина. Ова је нарочито осетна за сироте општине, па се због тога и многе општине устручавају, да праве нове школе, но се са старима служе, докле их год власт трпи, па кад им ова забрани даље држање школе у таквој грађевини, онда су оне приморане да буду и без школе. Да би се тој незгоди доскочило и да би се могле јединије подизати школске зграде, Грађевински Савет је у својој седници од 25. о. м. проучио ово питање, не би ли се како год извешао начин, на који би се могле јединије подизати школске зграде, а да ипак оне одговарају потреби.

Тога ради Савет је најпре проучио распис г. министра просвете од 18. марта 1881. год. по коме су до сад израђивани планови, како за варошке тако и за сеоске школе, и сравнивши га са прописаним димензијама у осталим просвећенијим државама од наше, нашао је:

1.) Да би требало правити разлику у одређивању простора, који је потребан за једнога ђака, између варошких и сеоских школа, јер док се у другим просвећеним државама одређује површина на једнога ђака према узрасту, важности и рангу, код нас је за све ове школе одређена једна површина квадратна од најмање $1.50 \square$ м., а та је мера, која се одређује само вишим и једва најодличнијим средњим, никако пак — сем Швајцарске — ни основним варошким, а камо ли сеоским школама.

Прегледа ради, колика се квадратна површина одређује у сеоским школама, Савету је част да наведе: да се у Прусској даје површина на једног ђака $0.591 \square$ м., у Виртембершкој $0.636 \square$ м., у Саксонској од 0.591 до $0.69 \square$ м., у Аустрији (без ходника и запреме намештаја) $0.60 \square$ м., у Енглеској $0.743 \square$ м., у Америци $0.65 \square$ м.

Наша дакле правила, као што се из наведенога види, прописују преко два пута толики простор, за то би по мњењу Савета била довољна површина од $0.65 \square$ м., на једнога ђака за сеоске школе, а $0.90 \square$ м., за варошке, разуме се, у оба случаја без ходника, но само за учионице, да се рачуна ова површина. —

2.) А поред овако великог одређеног простора, наша правила садрже још и захтеве, који су излишни са гледишта стварне потребе. Она траже: да се патос напана ланеним уљем; зидови у учионицама да се обложе даском; зидови у ходницима да се премажу масном бојом, на земљишту изабраном за учионицу, које и онако мора бити оцедно, да се собе морају најмање за 1 м. над темељом уздигнути а довољно би било и 0.60 м. — Ову би меру требало придржавати и код земљишта са јаким падом, те да просечно буде патос учионице уздигнут над земљом за 0.60 м. — Најпосле за наше прилике довољан би био стан од две собе и кујне за учитеља, а тако исто могла би бити једна иста кујна, како за ђаке тако и за фамилијаза.

3.) Станови учитељски могу бити под једним кровом школске зграде за два учитеља, но ови морају бити одвојени од учионица у сваком погледу.

4.) Нужици да буду од зграде одвојени и везани отвореним, откривеним ходником, а најмање од зграде, удаљени за 5 м.

5.) Учионице могу бити окренуте осим источне и јужне стране и северу, разуме се, ако је потребно, никако пак западу и северо-западу.

6.) Висина зидова да не буде некод 3.50 м.

7.) Прозорногу бити по два састављена у један (gekuppelt) и четвороугаони по селима, а у варошима по потреби.

8.) Површа прозора да износи $\frac{1}{8}$ целокупне површине патоса код школа, ако су усамљене, а $\frac{1}{6}$ површине патоса, ако има близу зграда, које ју засењавају.

9.) Зид ме прозорима не сме бити шири од 1.50 м.

10.) Поревећ прописаних правила ради вентилације, треба уулундару у колену — капеле — који излази из фуне пробушити и начинити, да се рупе могу и затвати, кад се капела заврне.

По сеоским школама, да се фасаде извршују просто са што мањ профилацијом. —

Изневп у горњем главна начела, по којима би ваљало грати наше школске зграде, Савету је част предложити Министру, да изводи код г. министра просвете издејевати, да се постојећа правила према горе изложеном а у интересу подизања што већег броја школских зграда, измене.

25. пуара 1890. год.
у Београду.

Светар

М. Марковић с. р.

Бр. 466.

КБр. 46.

Д је овај препис веран своме оригиналу тврди:
1. новембра 1896. год.
Београд.

Заступ. стареф. арх. одељ.
Виши инжењер,

Светозар Ивачковић с. р.

По прочитању овог предлога Савет је одлучио да се исти прими.

IV

Прочитана су писма г. министра просвете и цркв. послера од 31. октобра, 1897. ПБр. 11783 и под 31. октобра, 1897. ПБр. 16329, којим пита (свет за мишљење, да ли се госпођа Милева Шљивићка и Персида Шолајићка, бив. учитељице, могу оново примити у учитељску службу.

Савет је одлучио, да се умоли г. Војислав Вељковић, професор Велике Школе, те да о овој ствари да своје мишљење Савету.

V

Прочитано писмо госп. министра просвете и цркв. послера од 31. октобра пр. год. ПБр. 17357, којим се Савету доставља на оцену рукопис „Грађење школа и намештај школски“ од г. Ник. Б. Несторовића.

Савет је одлучио, да се умоли г. Андра Стевановић, редовни члан Главног Просветног Савета, да ово дело прегледа и о њему Савету реферује.

VI

Прочитано писмо госп. министра просвете и цркв. послова од 30. октобра пр. год. ШБр. 16.428, којим шаље на оцену „Науку Хришћанску за ученике и ученице III разреда основ. школе,“ коју је поднео г. Аранђео Дмитровић, молећи да се иста књига може употребљавати као уџбеник.

Савет је одлучио, да се умоле г. г. Стеван Веселиновић, проф. и Борђе Ивковић, учитељ, да о овој књизи даду свој суд.

VII

Прочитано писмо г. министра просвете и цркв. послова, којим се Савету доставља на оцену књига „Александар Хумболт“ у преводу г. Миленка Чабрића, који је молио да се иста књига препоручи за књижице основних и средњих школа.

Савет је одлучио, да се умоли г. Љубомир Миљковић, редовни члан Савета, да дело прегледа и о њему Савету реферује.

VIII

Према усменом реферату Луке Лазаревића редовног члана Савета о урачунавању појединих година учитељске службе појединим учитељима, Савет је одлучио :

1. да се Милораду Поповићу не уваже оне године службе, за које је молио ;
2. да се Кузману Јовановићу не уваже оне године службе, за које је молио ;
3. да се Вићентију Марковићу не уваже оне године службе, за које је молио ; и
4. да се Вуку Иванићу и Косари Иванићки могу уважити оне године учитељске службе, које су провели ван Србије, ако докажу да су српски поданици.

IX.

Прочитани су реферати г. г. Саве Антоновића. и Сретена Аџића о земљописима за III разред основне школе од Петра Никетића, Милана Убавкића, Аранђела Дмитровића и Павла Шарчевића и Ђ. Борђевића.

Реферат г. Антоновића гласи :

Главном Просветном Савету

Главни Просветни Савет актом својим од 23. јануара ове године СБр. 138, 140 и 190, упутио ми је на оцену три земљописа за III раз. основних школа, које су написали г. г. Павле С. Шарчевић, Мил. С. Убавкић и Аранђел Дмитровић.

Ја сам сва три земљописа прегледао о чему част ми је поднети Глав. Просветном Савету своје мишљење.

Прво ћу почети са земљописом г. Мил. С. Убавкића. Земљопис Убавкићев има 124 стране. У њему је географски и историјски материјал подељен на 15 округа, као што се по програму тражи ; а на крају додат је општи преглед Србије и две статистичке таблице.

I.

Писац почиње уџбеник са описивањем Ваљевског округа, па по том описује и остале округе по азбучном реду. У самоме почетку писац се није држао програма, у коме је заступљена индуктивна метода, јер је пропустио да у једном угледном предавању опише срез и да у њему исцрпи сву грађу, која је за тако једно предавање потребна. Исто тако требало је да је учинио и са округом. Остале пак округе описати онако, како ће одговарати општем задатку свих школа. Тако би се поједини наставници угледајући се на ово угледно предавање, могли управљати при опису срезова и округа у којима они живе.

Не могу да пропустим, а да не напоменем, како је велика мана и овога, као и осталих уџбеника, што су написани без икаква приступа у овако лепу и занимљиву науку ; јер без њега цела ствар изгледа деци нејасна. Леним и згодним приступом избегло би се често и монотono помињање појединих ствари, као нпр : „у овом округу живе Срби“ ; или : „Становници су сви Срби, вере православне“ итд. Сем тога, у приступу би се деца упознала и са неким важним орографским објектима, који се у овоме уџбенику помињу, а нигде нису објашњени, као : повијарац, коса, висораван, долина, поље, клисура итд.

II.

При описивању округа, писац се држао азбучног реда, необзирући се на то, што је то противно методи земљописа. По мом мишљењу требало је почети описивање округа или из средине или — што је много боље — описивати округе по речним сливовима, где би прво дошли окрузи слива Моравског, за тим Тимочког, па Саве и Дунава. На тај би начин цела ствар изгледала много природнија и лепша. Код писца овог уџбеника прво се говори о Ваљевском, па се одмах прелази на Врашки округ.

III.

Описивање округа врло је једнолико и монотono ; нигде ни у једном нису запажене и истакнуте најкарактеристичније особине његове. Описивање округа подељено је на ове одељке : 1. име округа ; 2. положај, граница и величина ; 3. планине и равнице ; 4. воде ; 5. плодност и производи ; 6 становници ; 7 места и 8 историјске личности.

IV.

При одређивању положаја, границе и величине појединих округа, писац на више места јако греша. Тако за Ваљевски округ каже : „Ваљевски округ налази се на западном крају Србије“ ; за Крушевачки : „Овај се округ налази на југу Србије“ ; за Руднички : „Овај се округ налази на западном крају Србије“ ;

за Пожаревачки: „Овај се округ налази у источном крају Србије“ итд. Као што се зна, ни један од ових округа нису на крајевима Србије. По овоме судећи по писцу почиње источни и западни крај одмах од Вел. Мораве, и ово би било доста правилно, само је требао, да је напред, у приступу, ову поделу и истакао; место тога, он је употребио врло незгодан за децу израз: „крај“.

Границе округа изведене су врло монотонно, јер се само набрајају окрузи којима се један округ граничи, а не обраћа се ни мало пажња на природу саме границе. Основно је правило у изучавању географије, да се између појединих географских елемената проведе што је могуће јача веза, која се нигде не сме напуштати. Границу треба доводити у везу са природним објектима, рекама и планинским венцима, јер је тако у ствари и проведена. Тиме се одређеније сазнаје и граница и положај река и планина. Нарочито је ово важно тамо где су границе планински венци, а ови у једно и развоја за реке једног и другог округа. Такав је случај за границу Ужичког и Ваљевског; Моравског и Црногорског; Крушевачког и Тимочког округа. Овде би zgodно дошао значајни изузетак за реку Блавшиницу која се пробија кроз Јанкову Клисуру.

Појединачно поређење величине округа без реда нема никаквог успеха, јер се не може запамтити. И ово би требало да је учињено у општем прегледу, кад се окрузи поређају или од најмањег до највећег или обратно.

V.

При описивању планина и равница не иде се никаквим природним редом, него се просто набрајају планине без икакве њихове природне и узајамне везе. Тако нпр. у Врањском округу помиње се планине овим редом: „Варденик, Плачкавица, Крстиловица, Голак, Петрова Гора, Масурица, Власина и Св. Илија“. На овом је месту писац учинио и једну замашну погрешку узевши и Масурицу у планине, кад се зна да је Масурица поље. Овако набрајање планина, не само да нема никаква смисла, већ је са педагошке стране и неправдано. Задатак је земљописа да орографски облик једне земље изложи природно и појљиво, а не да се само сведе на један речник имена. Ка неким пак местима писац је покушао, да систематизира неке планине, али му је то испало погрешно услед неразумевања орографских термина, као што су „повијарац“ и „огривак“. Тако за Крајински округ каже: „Од планина Ртња и Стола пружају се повејарци преко целог овог округа на север до самог Дунава. На тим повејарцима највећи су висови: Дели-Јован, Црни Врх, Мироч и Штрбац; за тим Лишковац, Главица, Бабино Машило итд.“ Међу тим зна се, да је у овоме округу само Сто планински чвор, и да се од њега пружа једна планинска верига, ка Ртњу, а остале иду од Стола у суседне округе Крајински и Пожаревачки. Мироч, Дели-Јован и Црни Врх нису „висови на повејарцу“ већ су планинске масе у једној планинској веризи. Описивање Копанника на стр. 34. кроз је погрешно, јер каже: „На њему има безброј висова, мањих и већих повејараца, лепих висоравана, коса, долина итд.“ За планине Тимочког округа овако говори: „Једне су планине огранци од Ртња, а друге од Старе Планине (од Балкана).“ О Ртњу, дакле, говори као

самосталној планини, наводећи како се од њега одваја и Озрен; међу тим зна се, да су и Ртањ и Озрен делови Старе Планине. Планине Рудничког округа: Столове, Троглав, Ђаково, Јелицу и Овчар узима као огранке Копанника. Оваквих примера има доста. Сем тога, писац је у овој партији и недоследан, јер неке планине, као што је Вујан помиње у општем прегледу, а у посебном нигде је нема. У општем делу каже да је Каблар од Црногорске висије, а у засебном да је огранак од Рудника. Као огранке од Рудника помиње и Гледићке Планине у општем прегледу, а у посебном је нема. Сем тога, писац погрешно убраја неке планинске висоравни и корутине у праве планине, међу тим то је погрешно, јер се зна, да су то у Србији типски преставници висоравни. У Црногорском округу помиње Вршку Чуку као планину, а у Ваљевском округу изоставља Подгорину, која се у географији Србије узима као типски преставник онога орографског облика, који нам врло лепо показује како прелаз од висије у равницу није нагао већ поступан. Тако исто у Подринском округу није поменуо дивну Поцерину, услед чега се и испољила она јака погрешка, да се Мачва пружа од Цера до Саве и Дрине. У општем прегледу писац каже да је Копанник једна грана од Шарланине, а Св. Илија, Власина и Масурица друга грана. Ово тврђење пишчево кроз је погрешно, јер се зна, да су ове планине огранци Рилске громаде.

И о равницама писац говори са свим неодређено и погрешно. За њих обично каже: Находе се поред те и те реке, а не одређује докле се поједине равнице протежу око река, нити у речним долинама помиње интересантне клисуре, као што су: Сићевачка и Горњачко Ждрело. У Врањском округу каже: „Највеће су равнице: Лесковачко и Врањско поље, и равнице око Јужне Мораве“. По овоме изгледа да поменути два поља нису око Јужне Мораве. Врло чудно изгледа што писац помиње и некакви Ибарску равницу у Рудничком округу, међу тим зна се, да Ибар целим својим током кроз Србију, до изнад манастира Жиче, тече узаном клисуром.

VI.

Хидрографски део писац је израдио без икакве системе и везе са орографијом земљишта. Тако нигде не спомиње речне сликове и водомеђе, што је веома важно за почетнике у географији. Писац се и овде огрешно о методу земљописа, која тражи, да се избегава сувопарно набрајање без икаквог реда. За реке обично помиње извор, за тим: „тече на запад, окреће на север за тим на исток“ итд. Помиње често оно, што се најбоље на карти може видети. За Ветерницу каже да извире на Пољаници, а нигде није казао шта је Пољаница. За Власинско језеро вели да се наводи под планином Власином; за Нишаву да је бујна али није пловна. У Подринском округу помиње Засавицу и Битву као реке; међу тим то су више баруштине, а прва је и отока Савина. Много би боље писац учинио, да је поменуо Добраву и Вукодражу. За Млаву каже да је трећа река у Србији.

VII.

На реду је економски и политички део; али пре него што би о томе почео говорити морам напоменути,

да писац нигде није обратио пажњу на поједине области, које су својом индивидуалношћу стекле великог значаја још у старија времена. Тако нигде не помиње, Драгачево, Жупу, Топлицу, Заплање, Пореч, Пољаницу, Сврљиг, Левач и др. Кад говори о плодности појединих округа свуда се понавља монотона реченица: Овај је округ више бреговит него раван, али је врло плодан. За већину округа каже да у њима роди: кукуруз, пшеница, јечам; да има доста воћа: крушака, јабука, трешања, вишања, ораха итд. Овако излагање у школском уџбенику ни мало не привлачи пажњу дечију. По моме мњењу писац би много боље учинио, да је место тога изнео само најзнатније производе појединих округа тј. да је нпр. код Подринског округа навео да роди обилно шљивама и да је необично житородан; код Крајинског да је богат у стоци и вину итд.

VIII

Говорећи о становништву писац на петнаест места у петнаест округа каже: „Становници су Срби“, а у Ваљевском и Подунавском уз ту реченицу стоји и ово: „Вере су православне“. За тим свуда долази ова реченица: „Они у селима раде земљу и држе стоку; а по варошима су занатлије и трговци“. Тако се цео говор о становништву своди на ове две реченице.

IX

Оно исто досадно понављање које поменух код производа и становништва, провлачи се и кроз готово све вароши и варошице, за које каже да имају мушку и женску основну школу, гимназију, штедионицу, првостепени суд, начелство, окружнога проту, пошту и телеграф, а поред тога, писац је код готово свих историјских места унлео и историјске догађаје из првог и другог устанка, што није требао да чини, јер се то не тражи по програму у овакој опширности.

X

У свакој земљи путеви су веома важни за саобраћај између појединих предела, то је у интимној вези са пластиком земљишта, за то је и нужно обратити на њих много већу пажњу. Али у овом уџбенику ми то нигде не видимо, јер се само просто набрајају, и то овако: „У овом округу нису баш најбољи или доста су добри“ итд. Овим сам исцрпао преглед географског материјала ове књиге, остаје ми да још кажем и о историјском делу његовом, али на жалост ни о њему се не могу повољно изразити, и то из ових разлога:

1. Што је писац и сувише опширан, и
2. Што је писац унео и такве ствари које се не траже по програму. Тако нпр. унео је биографије Алексе Ненадовића, Васе и Марка Чарапића и Вука Караџића, Јанка Катића, Илије Марковића, Ђуше и Вујице Вулићевића, Милана Обреновића.

Сад је на реду да кажем своје мишљење о земљопису г. П. С. Шарчевића. Овај земљопис има 86 страна, од којих је већи део заузео историјски материјал готово као и код г. Убавкића. Према томе изгледа да оба писца сматрају земљопис као предмет који само служи на то, да се историјска прошлост боље запамти, ал' не као предмет који је врло важан за садашњи и будући живот нашега народа. Како је пак писац овога земљописа схватио предмет о коме

пише, најбоље ће нам показати увод ове књиге у коме је изложена прошлост нашега народа од досељења у ове земље до најновијих дана. На да је бар овај историјски увод колико толико скопчан са географијом Србије, онда би се бар у неколико могло и правдати, али од тог нема ни помена. У осталом, у овоме историјском уводу има и неких нетачности и погрешака, као што је она на страни 4. где се говори о повратку аустријске војске из Србије за време Кочине Крајине, где вели: „У то време ратовања умре тадањи аустријски цар, па се и њихова војска врати, позивајући да пођу с њима и ови наши јунаци“... „Како се уклонили Аустријанци, Турци навалише с великом војском и покорилише опет сву Србију“ или ово: „Бећир паша кога је био послао сам турски цар да види шта и како раде дахије по Србији“.

И овај је уџбеник без икаквог географског увода, а почиње описивањем Подунавског округа, а завршује Моравским округом. И за овај уџбеник вреди оно исто што сам казао и за земљопис г. Убавкића у одељку I, II III. Упоредјујући округе по величини, писац каже за Подунавски округ да долази по величини у прве округе, Крагујевачки и Ваљевски у средње, Подрински у велике, Ужички, Топлички, Пиротски међу највеће, а за Пожаревачки каже да је на трећем месту итд. Да ли је ово овако излагање схватљиво за децу као и да ли је баш истинито, није потребно никакве доказе наводити.

Код описивања границе и планина влада она иста монотоност и непријатност као и у предходном уџбенику. Ну писац се у нечему и разликује с тога што није никако ни покушавао да групише планине. За Копаоник каже да се пружа по Топличком, Крушевачком и Врањском округу; за Рањ по Крушевачком, Црногорском и Топличком; Стара Планина по целом Пиротском, Врањском, Топличком, Крушевачком и Тимочком округу. Писац поред овога спомиње и неке Старо-Србијанске планине које залазе у Србију и Ужички округ заједно с Црногорским планинама. Ако је писац под Старо-Србијанским планинама разумевао Македонске планине, то оне не могу доћи са Црногорским планинама у везу, кад се зна, да су оне настале Рилске громаде, као и то да су оне највише распрострањене по Врањском и Топличком округу. И у овом уџбенику погрешно се рачунају висоравни Златибор, Масурица и Голубинске у планине, а Ваљевска Подгорина и Подринска Поцерина и овде нису поменуте, док међу тим помиње се планина Кошута, која се виси изнад Ужица, која у ствари и не постоји.

О рекама у овоме земљопису могу рећи оно исто што сам казао и у прошлом земљопису. Главније су погрешке у овоме: Што Засавицу, Битву, Јерез и Камичак, поред важнијих рачуна у некакве реке. Оне истина чине хидрографију Мачве, али ова има овде и засебан карактер који је требало истаћи. Дечиња не извире испод Звијезде као што писац уџбеника вели; а она река Врањског округа што се улива у Јужну Мораву код Владичиног Хана не зове се Масурица већ Врла река. И овде се за Власинско језеро каже да се налази под планином Власином.

Говорећи о равницама и родности округа, писац је исто тако нетачан у овом погледу као г. Убавкић; а родност њихову своди само на равнице, не помињући нигде оне планинске пределе, који се

својим производима доста јако истичу. Све што је речено о путовима за предходни земљонис, вреди и за овај. Тако у Подунавском округу каже за путове: „Путовима се може отићи у сваки околни округ, а по Сави и Дунаву и у даље округе“. Код Рудничкога округа за путове каже ово: „По свима се путовима долази у главно место Чачак“. У Тимочком, Црногорском и Крајинском округу за путове вели да су: „тешки“ итд.

Код управе и управне поделе понављају се ове реченице петнаест пута: „сваким срезом управља срески, а округом окружни начелник“.

Земљонис г. Раше Митровића није ни мало измакао од предходна два земљониса. И у њему оних петих мања и погрешака, одступања од програма, честог понављања и сувишног историјског материјала. Ну пре него што би истакао неке важније погрешке, морам напоменути, да се овај земљонис разликује од предходних у томе, што се у њему наводи обрађено угледно предавање нишкога среза и Топличког округа, за које се може рећи, да је добро обрађено и лепо изведено. Али, чим је прешао на описивање осталих округа, он се држао оног начина у описивању као и његови предходници. Оро и Хидрографија и у овом је уџбенику погрешно на више места представљена, и помињући те погрешке, ја бих у главноме поменуо све оно, што сам казао и код земљониса г. Убавкића и Шарчевића. Но при свем том да поменем неколико погрешака и недоследности. Тако, за Ковачки округ каже да се пружа: „са севера на југ“. За висински облик Сремског округа каже, да је „више брдовит него раван“, а одмах за тим каже да је ово „најбрдовитији округ“. За реку Моравицу каже да извире под Ртвем: на Рзав из Мучња; за Ђетињу из Звијезде; за Љубевицу из Суве Планине итд. По мом мишљењу писац ни боље учинио, да се није упуштао у набрајање мањих и споредних река, кад и сам није начисто с тим. Исто тако могло је изостати поређење округа по величини у току самог описивања, јер је то за децу тешко, и то тим већма, што ово иде све без икаква реда. Место тога, писац би боље учинио да је поменуо главније клисуре које су веома карактеристичне у хидрографији Србије. Готово се свуд писац упушта у упоређивање величине већих и мањих вароши а нигде се не види каквим се мерилом то одређује. Тако за Власотинце каже да је три пут мање од Пирота, а Бела Паланка десет пута.“ Међу тим код Пирота ништа не говори о његовој величини, према којој би се могао добити тачан појам о величини поменутих варошица. То исто вреди и за Ниш према коме упоређује величину Ужица и других градова.

Историјски материјал и у овом је уџбенику у толикој мери узет, да не одговара захтевима програма. Тако, сем програмом прописаних биографија налаз се још и ове: Крете Поповића, Коче Петровића, Марка и Васе Чарапића, Симе Марковића, Јанка Катића, Милана Обреновића, Арсенија Ломе, Јове Курсула, Игумана Пајсија, Алексе Ненадовића, Илије Вирчанина, Милоша Стојићевића, Стојана Чушћа, Анте Божићевића и Вука Караџића.

Према свему што сам за ове уџбеника казао, мислим, да они овакви какви су, не могу се као школска књига с коришћу употребити.

Но да не би школе остале без уџбеника, слободан сам предложити Гл. Просв. Савету, да може за уџбеник узети „Земљонис Краљевине Србије за III раз. основних школа“ од Пет. М. Никетића, који сам још 1893. године предложио да се прими, а који је доцније и Др. Јов. Цвијић, проф. Вел. Школе прегледао и исправно, јамчећи да у њему нема географских погрешака.

Прилоге враћам.

Главном Просветном Савету

28. Маја 1897. год.

Београд.

ПОНИЗАН

С. Антоновић

проф.

Реферат г. Аџића гласи:

Главном Просветном Савету

Актом својим од 3. фебруара о. г., СБр. 138. и 140. и 190., известно ме је Главни Просветни Савет да сам одређен да прегледам методску страну у земљониса за III раз. осн. школе од г.г. П. С. Шарчевића (и Ђ. С. Ђорђевића), М. С. Убавкића и Аранђела Дмитровића, и да кажем своје мишљење о томе, који би се од ових земљониса као најбољи могао употребити као уџбеник у основним школама. Августа месеца о. г. добио сам и поменуте земљонисе а уз њих и земљонис г. П. М. Никетића, а службеним актом од 13. октобра ов. год. наређено ми је да сва четири земљониса (и г. Никетићев) прегледам и што пре поднесем Главном Просветном Савету о њима реферат.

Ја сам прегледао сва четири речена земљониса и овим подносим извештај о томе прегледу.

Сва четири ова земљониса израђена су на један начин. Сви су удешени тако, да се наша Отаџбина изучава *округ по округ*, према политичкој подели земље, а на крају је удешен *преглед целе Србије*. Разлика је међу њима у томе, што нпр. г. Дмитровић почиње Нишким Срезом, па прелази на Топлички Округ, па на остале околне округе редом надовезујући округ на округ; слично овоме г. Шарчевић почиње Подунавским Округом, па прелази на Крагујевачки, Ваљевски, Подрински итд.; г. Убавкић и г. Никетић излажу поједине округе азбучним редом. У сва четири земљониса излаже се у главноме у сваком округу ово: границе округа, планине, реке, равнице, места (садања и историјска), управа и подела, путеви и заслужне личности. У неким су још засебне рубрике: рудно благо, манастири, народ, плодност и производи, итд.; а у других су те рубрике распоређене по горњима, нпр. „рудно благо“ као додатак „планинама“, „манастири“ као део рубрике „места“ итд. Осем овога у три земљониса има и *увода*. Тако у земљонису г. Шарчевића — Ђорђевића у уводу се излаже на четири стране укратко историја Срба од досељења до првог устанка; у земљонису г. Никетића говори се на три стране о срезу и округу уопште; у г. Дмитровићеву увод је предавање о нишком срезу удешено на особит начин, у облику путовања и излажења на висове.

Цела садржина изложена је кратко, и то више побрајајући но описујући и објашњујући, а преглед целе Отаџбине у сва четири ова земљониса је и сувише кратак те је сведен у најкраће побрајање.

Сва су четири ова земљониса израђена према *старијој* подели земље на округе, а то је с тога што су

поднети Министарству на оцену још онда кад је била старија подела на округе (нпр. земљопис г. Шарчевића још 1891., а г. Убавкића и г. Дмитровића 1895), те се, не знам којим случајем, тек ове године дати на реферовање. Како би се ово могло лако прерадити, кад би се који од ова четири земљописа усвојило за уџбеник у осн. школи, то не узимам ово као повод за особиту замерку.

Али, мени се са методске стране не допада ни један од ова четири земљописа из других узрока. Мени се не допада овакав начин обраде овога наставног предмета какав је у овим земљописима. Ево мојих главнијих замарака у том погледу.

1. Оно изучавање наше Отаџбине *округ по округ* не одговара задатку овога предмета у основној школи. Задатак његов није да деца изуче докле се простире власт овога или онога окружног начелника, већ да се упознају са земљом и народом наше отаџбине, са основним географским појмовима и са картом. Према томе није ни мало методски оно децкање Отаџбине, при њену изучавању, на комаде и комадиће, који су често у такој вези међусобној, да чине по више њих једну природну целину, а други пут опет, један округ захвата по неки део од једнога и другога краја (нпр. подрински јужним и северним делом својим итд.) Кад би наши окрузи чинили неке извесне природне целине у погледу земље и народа онда, наравно, да би тај начин проучавања Отаџбине био у главnome оправдан. Али, они то не чине. А да не чине најбољи нам је доказ војена подела земље, која се не подудара са административном поделом. Осем тога и ово наше често мењање обима у појединих округа говори за то, да административна подела земље на округе ни мало не даје подесну основицу за проучавање наше Отаџбине. Много би боље било проучавати је или по каквој природнијој подели, нпр. по некој налик на ону коју је узео М. Ђ. Милићевић у својој „Кнежевини Србији“, или чак и без икакве поделе у почетку, па тек на крају да дође и административна подела као додатак.

2. У сва четири ова земљописа узето је врло много *имена* а у неким и *година*, чиме би се веома оптеретило деце памћење а због чега би пропало оно што је главно у овоме предмету; настава би изгубила сваки интерес, а моћи душевне не би се развијале како би требало. Ја нисам пожалио труда да у једном од ова четири земљописа (г. Никетићевом) пребројим сва имена и године (без општег прегледа), па сам нашао не мање од 83 имена планина, даље 62 имена река, 18 имена равница, 157 имена разних места, 52 имена људских лица и на 74 места позивање на године. Кад се ка овоме додаду други ретки и деци нови називи, ко што су: ферман, јаничари, дахије, кабадахије, субаше, синагога, музеј, академија наука итд., онда се може мислити како би сувопарна морала деца изгледати ова настава земљописна, која је поплављена сувопарним именима. У овом погледу не стоје много боље ни остала три земљописа, и моје је уверење, да би се имена која се сада налазе у сваком од ова четири земљописа могла свести на $\frac{1}{3}$ или чак на $\frac{1}{4}$ данашњег броја, па да опет не буде мало имена. Наставом из земљописа са оволиком масом имена не само да се не би у деце развијали ни мишљење ни фантазија, већ би се они овим баш затупљивали. Па ни само памћење не би се већбало овим правилно, јер би се у деце развијало

само вербално памћење, памћење речи, и то на нанејподеснији начин, памтећи сувопарна имена без духа и праве логичке везе. Најзад оваква земљописна настава не би имала никакве важности ни за практични живот где су често она места и оне реке и планине, које она многобројна имена означавају, посве без значаја ван дотичног краја. Или, зар се може рећи да имају какве важности за дечка или девојчицу из Хомола или Пореча, који упознају своју Отаџбину, нпр. Дичина, Височац, Љубовића, Кубришица, Јерез, Језава, Велики Рзав, Скрапеж или Борања, Ваган (пл.), Крушевица, (пл.), Торњик, Чигота итд.; или за ђачића из Подримља нпр.: Пуста Река, Шашка, Црнајка, Гинска Река, Ресавчица или Кременац, Тиква, Самар итд., итд.? И зар ће се овим необичним сувопарним именима моћи пробудити у ових ђачића љубав према Отаџбини?

Имао сам прилике да чујем као оправдање за многа земљописна имена то, што се пре свега не може учити земљопис без имена, а са тим и то, што свој округ морају учити ђаци опширније, па, пошто је земљопис намењен за целу Србију, треба, каже се, да имају деца из сваког округа све што је важније за њину околину, а уз остале округе нека учитељ изостави оно што је сувишно. Ја налазим да су оба мишљења погрешна. Пре свега нико ине тражи да се земљопис учи без икаквих имена, већ без *много*, без *сувише* имена. А да се земљопис може учити и са мало имена онако исто добро као и са много, па и боље, то је непобитан факт. Даље ја налазим да је много паметније да сваки учитељ дода на једном месту, за свој крај, оно чега нема у ђачкој књизи, но на четрнаест места да се изоставља непотребно. Осем тога многа имена у земљопису од штете су и тиме, што се нерадо изостављају кад су већ у књизи, а и с тога, што неметодичари надзорници често траже о испиту сва имена којих има у уџбенику.

3. Опште излагање свих делова у ова четири земљописа више је *сувопарно набрајање*, но живо упознавање деце с Отаџбином. Побројано је све што је иоле важније у нашој Отаџбини, а нигде се не истиче јаче и не излаже живље и очигледније оно што је где карактеристично, нит се за објашњење додају и потребне слике (али не такве, где две три лоше нацртане куће представљају велики окружни град). Мени сви ови земљописи пре изгледају као кратки подсетници за *учитеље*, но као учебници за *ђаке*. За ђаке су они нешто више но прости подсетници, а мање но што би требало да буде опширан уџбеник, те су као уџбеници, лоше израђени подсетници. Они нису толико ни удешавани за спрему ђака за *испит*. И, баш у овоме видим ја највећу опасност од ових уџбеника, јер доводе учитеља у искушење да по њима предаје задајући „одавде“ „довде“.

Моје је мишљење, да би за III раз. осн. школе требало изградити уџбеник: или као *најкраћи подсетник* тако, да се нпр. удеси добар атлас, где би са стране била исписана најважнија имена, а сва остала настава да се остави живој речи учитељевој, или да се изради *опширан уџбеник*, који би нпр. могао бити удешен као нека земљописна читанка, из које би се деца упознала са свим оним што је заиста важно и карактеристично, чиме би се и будила код деце љубав према својој Отаџбини и жеља да се пропутују и изближе упознају поједини крајеви наше лепе Србије. У ту би се читанку могли увести и нарочити чланчићи

о климатским односима, о употреби карте, о привреди, о пошњи итд., чиме би се поред давања знања развијало и мишљење и будило поштовање према свему што је наше.

4. *Животописи* заслужних људи у ова четири земљописа и ако нису у главnome лоши нису ни посве добри. Ја држим да је и њих много и да би боље било да их се узме мање, али што се одабере, да се изложи живо, а нарочито и — *поучно!* Овако, како су животописи изложени у ова четири земљописа, и они на много места подсећају на сувошарно набрајање, или су више одломци из историје за одрасле но биографије удешене за децу од 9 или 10 година.

Према свему овоме ја не могу препоручити ни један од ова четири земљописа за уџбеник у III разреду основних школа.

Али, како с једне стране ни онај уџбеник, који се за сада, као одобрен, употребљава у осн. школама (г. Шрепловићев), није ни мало бољи од ова четири земљописа (јер је израђен на истој основици као и горња четири, додате карте су и сувише мале и нејасне, слике су погрешне и непотпуне), већ је местимице и гори; а да би, с друге стране, ђаци основних школа добили једном што бољи, па ма и монополисан, уџбеник за овај важан предмет, слободан сам предложити Главном Просветном Савету да *умоли Госиодина Министра Просвете те да изволи расписати стечај за нов уџбеник за земљопис у III раз. осн. школа.*

На завршетку не могу а да не саопштим Главном Просветном Савету, да сам ја уопште противан овом тако рећи монополисању уџбеника за основне школе. Моје је уверење, да се овим повлашћивањем, да се само један уџбеник сме употребљавати као ђачка ручна књига не постиже онај циљ, који се њиме хоће да постигне. Моје је тврдо уверење, да се овом практиком не само не помаже развој ове врсте књижевности, већ да се он њом баш кочи и угушује. Кад би се оставила слободна утакмица између писца и издавача, моје је убеђење да би се много брже дошло до добрих уџбеника. Да је тога било, ја сам уверен да би до сад било и атласа и бољих уџбеника за земљопис у III р. осн. школе, но што их има данас. Но при свем овом оваком гледишту за ову ствар морао сам поднети горњи предлог о конкурс, што сам уверен да ће морати проћи још много времена док се за израду уџбеника за основну школу буде усвојио начин слободне утакмице а истиснуо садашњи начин искључиве повластице.

Захваљујући на поверењу остајем Главном Просветном Савету вазда на услузи.

5. новембра 1897. год.

Алексинач.

Сретен М. Аџић
професор Учитељске Школе.

По саслушању реферата Савет је одлучио, да се земљопис Петра Никетића за III разред основне школе може привремено узети као уџбеник, а г. министар просвете и пркв. послова да се умоли за наређење, да се према погледима референата израде

основи уџбеника за земљопис у основ. школи, па да се затим расписне стечај за израду пом. земљописа.

Г. Антоновићу је одређено у име хонорара 80 динара, а г. Аџићу 50.

X

Прочитан је реферат г. Андре Гавриловића о делу „Хаџи Ђера“ од Драг. Илића, који је молио да се ово дело откупи у извесном броју за поклањање ученицима основних и нижих разреда средњих школа.

Реферат г. Гавриловића гласи:

Главном Просветном Савету

Прегледавши спис Драг. Ј. Илића „Хаџи Ђера“, који ми је од стране Главнога Просветнога Савета упућен с питањем: може ли се употребити за исту сврху ради које су препоручене прве свеске „Светлих слика“ од истог писца — част ми је одговорити на постављено питање.

„Хаџи Ђера“ је, у главном, историски роман, и по томе одступа од ранијих „Светлих слика“, којима је сам назив уједно и карактеристика. Основа је овога романа добра, и ако се он још боље препоручује неким појединостима које одају да је писац *слика* писао *роман*. По свему што наша књижевност има у стиху и у прози од овога писца, јасно је, да ће он увек имати лепшег успеха у поетским фрагментима — сликама — него ли у великој уметничкој целини. У осталом то је, вели се, особина, да не речем махна, готово свих који су у нас кушали рад на том пољу књижевном.

И ако „Хаџи Ђера“, као у уметничком погледу недорађен роман, стоји по томе ниже од ранијих „Светлих слика“, он их, са друге стране, надмашује избором грађе. Херојска борба српског народа у почетку овога века са жртвама које су у њој пале или су њој претходиле била је и остаје неискриво врело патриотских и уметничких мотива за књижевно обрађивање. Један је такав мотив и Хаџи Ђера.

Погодан тон и погођени стил приповедања у овој књизи чине да се могу лакше поднети неке — а њих је приличан број — погрешке противу језика, без којих би препорука, то стоји, била јача.

Свакако је „Хаџи Ђера“ *сриска* светла слика, а како је ранија одлука Главнога Просветнога Савета о пишчевим светлим сликама *уопште* била повољна, то сам мишљења да се та повољност може корисно продужити и кад је у питању „Хаџи Ђера.“

3. новембра 1897. год.

Београд.

С особитим поштовањем,
Андре Гавриловић
професор.

По саслушању реферата Савет је већином гласова одлучио, да се поменуто дело може откупити за пом. циљ.

Г. референту у име хонорара одређено 30 динара. Са овим је завршен овај састанак.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

Статистика испита зрелости за 1895.—1896. школску годину. — Statistique de l'examen de maturité pour l'année 1895.—1896.

II Реалке

(Свршетак)

Године 1891. било је у београдској реалци ученика од 21.—27. године, а у ужичкој од 17.—20. год.: у београдској реалци 1891. год. било је највише ученика у 24. години, а у ужичкој у 20. год.

Године 1896. у београдској реалци било је ученика од 17.—25. године, а ужичкој од 17.—21. године. У београдској реалци те године било је највише ђака у 20. години, а у ужичкој реалци у 21. години.

Просечна година живота једног приправника износила је у реалкама:

	1891. год.	1896. год.
београдској	23·43	20·47
ужичкој	18·75	19·10
у опште	22·50	19·96

По месту рођења било је ученика:

у реалкама	1891. год.		1896. год.	
	из Србије	ван Србије	из Србије	ван Србије
београдској	14	2	16	1
ужичкој	4	—	9	1
свега	18	2	25	2
у проценту				
београдској	87·50	12·50	94·12	5·88
ужичкој	100·00	—	90·00	10·00
у опште	90·00	10·00	92·59	7·41

1891. године није било у ужичкој реалци приправника из других држава, а 1896. године било их је више, него у београдској реалци.

Приправника рођених у Србији 1891. године било је:

у реалкама	БРОЈ УЧЕНИКА ИЗ ОБРУГА																
	ваљевског	врањског	крагујевачког	крајинског	крушевачког	моравског	нишког	ниротског	подринског	подунавског	пожаревачког	рудничког	тимочког	топличког	ужичког	припореког	Београда
београдској	—	—	—	2	—	1	—	—	—	4	1	—	—	—	1	—	5
ужичкој	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—
свега	—	—	1	2	—	1	—	—	—	4	1	—	—	—	4	—	5
у проценту																	
београдској	—	—	—	14·29	—	7·14	—	—	—	28·57	7·14	—	—	—	7·14	—	35·72
ужичкој	—	—	25·00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75·00	—	—
у опште	—	—	5·56	11·11	—	5·56	—	—	—	22·22	5·56	—	—	—	22·22	—	27·77

Године 1896. било је приправника

у реалкама	БРОЈ УЧЕНИКА ИЗ ОБРУГА															
	ваљевског	врањског	крагујевачког	крајинског	крушевачког	моравског	нишког	ниротског	подринског	подунавског	пожаревачког	рудничког	тимочког	топличког *	ужичког	Београда
београдској	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	—	3	8
ужичкој	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—
свега	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	—	1	—	—	10	8

У П Р О Ц Е Н Т У

у реалкама	Б Р О Ј У Ч Е Н И К А И З О К Р У Г А															
	ваљевског	врањског	крагујевачког	крајинског	крушевачког	моравског	нишког	пиротског	подринског	подунавског	пожаревачког	руничког	тимочког	топличког	ужичког	Београда
београдској	—	—	—	—	—	—	—	—	6-25	25-00	—	—	—	—	18-75	50-00
ужичкој	—	—	—	—	—	—	—	—	11-11	—	—	11-11	—	—	77-78	—
у опште	—	—	—	—	—	—	—	—	8-00	16-00	—	4-00	—	—	40-00	32-00

1891. и 1896. године у београдској реалци било је највише приправника из града Београда, а у ужичкој реалци из ужичког округа.

Приправника рођених у Србији било је:

у реалкама	1891. год.		1896. год.	
	из градова	из села	из градова	из села
београдској	12	2	13	3
ужичкој	3	1	8	1
свега	15	3	21	4
у п р о ц е н т у				
београдској	85-71	14-29	81-25	18-75
ужичкој	75-00	25-00	88-89	11-11
у опште	83-33	16-67	84-00	16-00

Године 1891. било је у ужичкој реалци више сељана, а године 1896. у београдској реалци.

У опште проценат сељана за ових пет година порастао је врло мало (0-67).

Од приправника рођених ван Краљевине Србије било је:

у реалкама	1891. год.		1896. год.	
	из градова	из села	из градова	из села
београдској	2	—	1	—
ужичкој	—	—	—	1
свега	2	—	1	1
у п р о ц е н т у				
београдској	100-00	—	100-00	—
ужичкој	—	—	—	100-00
у опште	100-00	—	50-00	50-00

Године 1891. од ученика рођених ван Краљевине Србије није било сељана, а 1896. год. проценат грађана и сељана био је поједнак.

У опште било је ученика:

у реалкама	1891. год.		1896. год.	
	из градова	из села	из градова	из села
београдској	14	2	14	3
ужичкој	3	1	8	2
свега	17	3	22	5
у п р о ц е н т у				
београдској	93-75	6-25	82-35	17-65
ужичкој	75-00	25-00	80-00	20-00
у опште	90-00	10-00	81-48	18-52

Процент сељана у београдској реалци порастао је за последњих пет година, а проценат грађана онао је; а у ужичкој реалци било је обратно.

На сто ученика грађана долазило је сељана у реалкама:

	1891. год.	1896. год.
београдској	8	22
ужичкој	33	25
у опште	11	23

Ученика је било:

од родитеља	1891. год.			1896. год.		
	у београд. реалци	у ужичкој реалци	свега	у београд. реалци	у ужичкој реалци	свега
свештеника	1	1	2	—	—	—
чиновника	4	—	4	4	2	6
наставника	—	—	—	—	—	—
трговаца	5	—	5	3	2	5
занатлија	3	2	5	6	3	9
земљорадника	1	—	1	1	1	2
слугу	—	—	—	2	—	2
другог занимања	2	1	3	1	2	3
у п р о ц е н т у						
свештеника	6-25	25-00	10-00	—	—	—
чиновника	25-00	—	20-00	23-53	20-00	22-22
наставника	—	—	—	—	—	—
трговаца	31-25	—	25-00	17-65	20-00	18-52
занатлија	18-75	50-00	25-00	35-29	30-00	33-33
земљорадника	6-25	—	5-00	5-88	10-00	7-41
слугу	—	—	—	11-77	—	7-41
другог занимања	12-50	25-00	15-00	5-88	20-00	11-11

Године 1891. у београдској реалци било је највише приправника од родитеља трговаца, а у ужичкој од родитеља занатлија. Наставничких и служитељевих синова у 1891. год. није било ни у једној реалци.

Године 1896. у обе реалке било је највише ученика од родитеља занатлија; од свештеничког и наставничког реда није било ни једног ученика.

На сто ученика од родитеља трговаца долазило је од родитеља других редова 1891. године 36. На сто ученика од родитеља занатлија долазило је од родитеља других редова у години 1896. — 46.

Да завршимо поређењем укупног броја матураната гимназиста и реалаца у 1891. и 1896. школској години.

Тако на испиту зрелости пријавило се:

	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	21	167
у реалкама	20	27
свега	41	194

Број приправника за последњих пет година порастао је и у гимназијама и у реалкама.

Ако узмемо да се од извеснога броја приправника пријавила једна стотина за испит зрелости у 1891. год., налазимо, да се од истога броја пријавило у 1896. години:

у гимназијама	795
у реалкама	135
уопште	473

Међу ученицима, који су се пријавили за испит зрелости, било је *понављача*:

	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	11	8
у реалкама	3	7
свега	14	15

Од сто приправника било је *понављача*:

	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	52·38	4·79
у реалкама	15·00	25·93
у опште	34·15	7·73

Процент *понављача* за последњих пет година опао је у гимназијама, а у реалкама на против порастао је.

Испит зрелости положили су *на чисто*:

	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	11	124
у реалкама	17	12
у опште	28	136

Процент приправника, који су на чисто положили испит зрелости, износио је:

	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	52·38	74·25
у реалкама	85·00	20·00
у опште	68·29	70·10

Године 1891. проценат ученика, који су на чисто положили испит зрелости, био је већи у реалкама, а године 1896. у гимназијама.

На сто ученика, који су на чисто положили испит зрелости у 1891. год., долазило је у 1896. години:

у гимназијама	103
у реалкама	24
у опште	102

Одбијених на три месеца било је:

	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	5	27
у реалкама	1	4
свега	6	31

У проценту било је *одбијених на три месеца*:

	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	23·81	16·17
у реалкама	5·00	14·81
у опште	14·63	15·97

Одбијених на годину дана било је:

	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	3	12
у реалкама	2	5
свега	5	17

Од сто приправ. било је *одбијено на годину дана*.

	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	14·29	7·19
у реалкама	10·00	18·52
уопште	12·20	8·76

У гимназијама проценат приправника *одбијених на три месеца* порастао је, а проценат *одбијених на годину дана* опао је за ових пет година.

У реалкама проценат и *једних и других* порастао је.

По *успеху* било је ученика:

у школама	1891. године				1896. године			
	Одличних	Вр. добрих	Добрих	Слабих	Одличних	Вр. добрих	Добрих	Слабих
у гимназијама	—	4	12	4	20	61	78	7
у реалкама	1	7	10	2	—	8	15	4
свега	1	11	22	6	20	69	93	11
у п р о ц е н т у								
у гимназијама	—	20·00	60·00	20·00	12·05	36·75	46·99	4·21
у реалкама	5·00	35·00	50·00	10·00	—	29·63	55·56	14·81
у опште	2·50	27·50	55·50	15·00	10·36	35·75	48·19	5·70

Године 1891. највише је било добрих ученика и у гимназијама и у реалкама. За ових пет година у гимназијама проценат добрих ученика опао је, а врло добрих и одличних порастао. У реалкама је проценат добрих порастао, а врло добрих опао.

Средња оцена успеха износила је:

	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	3·0	3·6
„ реалкама	3·4	3·1
у опште	3·2	3·5

Године 1891. успех је бољи у реалкама, а године 1896. у гимназијама.

По годинама живота било је ученика:

Од година	1891. године			1896. године		
	у гимназијама	у реалкама	у опште	у гимназијама	у реалкама	у опште
17	—	1	1	1	3	4
18	1	1	2	26	5	31
19	3	—	3	47	2	49
20	3	2	5	34	6	40
21	8	1	9	35	5	40
22	3	4	7	13	4	17
23	3	3	5	8	1	9
24	1	5	6	2	1	3
25	—	2	2	1	—	1
26	—	—	—	—	—	—
27	—	1	1	—	—	—

Од година	1891. ГОДИНЕ			1896. ГОДИНЕ		
	у гимназијама	у реалкама	у опште	у гимназијама	у реалкама	у опште
17	—	5·00	2·44	0·60	11·11	2·06
18	4·76	5·00	4·88	15·57	18·52	15·98
19	14·29	—	7·32	28·14	7·41	25·25
20	14·29	10·00	12·19	20·36	22·22	20·62
21	38·09	5·00	21·95	20·96	18·52	20·62
22	14·29	20·00	17·08	7·78	14·82	8·77
23	9·52	15·00	12·19	4·79	3·70	4·64
24	4·76	25·00	14·63	1·20	3·70	1·55
25	—	10·00	4·88	0·60	—	0·51
26	—	—	—	—	—	—
27	—	5·00	2·44	—	—	—

Године 1891. у гимназијама је било највише ученика у 21., а у реалкама у 24. години. Године 1896. у гимназијама је било највише у 19., а у реалкама у 20. години.

Просечна година живота једног приправника износила је:

	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	20·91	19·80
„ реалкама	22·50	19·96
у опште	21·68	19·86

По месту рођења било је ученика:

	из Србије		из др. држава	
	1891. год.	1896. год.	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	19	152	2	15
„ реалкама	18	25	2	2
свега	37	177	4	17

	из Србије		из др. држава	
	1891. год.	1896. год.	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	90·48	91·02	9·52	8·98
„ реалкама	90·00	92·59	10·00	7·41
у опште	90·24	91·23	9·76	8·77

Процент приправника из других држава опао је за последњих пет година и у гимназијама и у реалкама.

Од приправника рођених у Србији било је 1891. год.

у школама	БРОЈ УЧЕНИКА ИЗ ОКРУГА															
	ваљевског	брањског	кратушевског	крајинског	крушевачког	моравског	нишског	подринског	подунавског	пожаревачког	рудничког	тимотког	топличког	ужичког	Београда	Ниша
у гимназијама	—	2	4	—	—	2	—	3	—	—	1	—	—	1	5	1
у реалкама	—	—	1	2	—	1	—	—	4	1	—	—	—	4	5	—
свега	—	2	5	2	—	3	—	3	4	1	1	—	—	5	10	1

у проценту																
у гимназијама	—	10·53	21·05	—	—	10·53	—	15·79	—	—	5·26	—	—	5·26	26·32	5·26
у реалкама	—	—	5·56	11·11	—	5·56	—	—	22·22	5·56	—	—	—	22·22	27·77	—
у опште	—	5·41	13·51	5·41	—	8·11	—	8·11	10·81	2·70	2·70	—	—	13·51	27·03	2·70

1896. године било је ученика :

у школама	БРОЈ УЧЕНИКА ИЗ ОКРУГА															
	ваљевског	врањског	кватујеначког	крајинског	крушевачког	моравског	нишког	пиротског	подринског	подунавског	пожаревачког	рудничког	тимочког	топличког	ужичког	Београда
у гимназијама	2	10	16	4	7	15	8	3	8	14	12	12	10	—	4	27
у реалкама	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	—	1	—	—	10	8
свега	2	10	16	4	7	15	8	3	10	18	12	13	10	—	14	35

у проценту

у гимназијама	1:32	6:58	10:53	2:63	4:61	9:87	5:26	1:97	5:26	9:21	7:89	7:89	6:58	—	2:63	17:77
у реалкама	—	—	—	—	—	—	—	—	8:00	16:00	—	4:00	—	—	40:00	32:00
у опште	1:13	5:65	9:04	2:63	3:95	8:47	4:52	1:70	5:65	10:17	6:79	7:34	5:65	—	7:91	19:77

У гимназијама било је највише ученика у год. 1891. и 1896. из Београда, а у реалкама из ужичког округа.

Приправника из Србије било је :

у школама	1891. год.		1896. год.	
	из градова	из села	из градова	из села
у гимназијама	15	4	107	45
у реалкама	15	3	21	4
свега	30	7	128	49

у проценту

у школама	1891. год.		1896. год.	
	из градова	из села	из градова	из села
у гимназијама	78:95	21:05	70:39	29:61
у реалкама	83:33	16:67	84:00	16:00
у опште	81:08	18:91	72:32	27:68

Године 1891. и 1896. било је у гимназијама више сељана, него у реалкама.

У гимназијама проценат сељана порастао је, а у реалкама опао је за ових пет година.

На сто приправника грађана долазило је сељана.

1891. год. 1896. год.

у гимназијама	27	42
у реалкама	20	19
у опште	23	38

Ученика из других држава било је :

у школама	1891. год.		1896. год.	
	грађана	сељана	грађана	сељана
у гимназијама	1	1	6	9
у реалкама	2	—	22	5
свега	3	1	28	14

у проценту

у гимназијама	50:00	50:00	40:00	60:00
у реалкама	100:00	—	81:48	18:52
у опште	75:00	25:00	66:67	33:33

Године 1891. у гимназијама половина је ученика било из градова, а половина из села; у реалкама сви су били из градова.

Године 1896. у гимназијама било је више сељана, него грађана.

У опште било је ученика :

у школама	1891. год.		1896. год.	
	из градова	из села	из градова	из села
у гимназијама	16	5	113	54
у реалкама	17	3	22	5
свега	33	8	135	59

у проценту

у школама	1891. год.		1896. год.	
	из градова	из села	из градова	из села
у гимназијама	76·19	23·81	67·66	32·34
у реалкама	90·00	10·00	81·48	18·52
у опште	80·49	19·51	69·59	30·41

На сто ученика грађана долазило је сељана :

	1891. год.	1896. год.
у гимназијама	31	48
у реалкама	11	23
у опште	24	43

За ових пет година проценат сељана порастао је у гимназијама и у реалкама.

Од ученика, који су се пријавили за испит зрелости, било је :

од родитеља	1891. године			1896. године		
	у гимназијама	у реалкама	у опште	у гимназијама	у реалкама	у опште
свештеника	—	2	2	10	—	10
чиновника	1	4	5	43	6	49
наставника	1	—	1	5	—	5
трговаца	8	5	13	51	5	56
занатлија	3	5	8	15	9	24
земљорадника	1	1	2	17	2	19
слугу	3	—	3	3	2	5
другог занимања	4	3	7	23	3	26
у проценту						
свештеника	—	10·00	4·88	5·99	—	5·15
чиновника	4·76	20·00	12·19	25·75	22·22	25·26
наставника	4·76	—	2·44	2·99	—	2·58
трговаца	38·09	25·00	31·71	30·54	18·52	28·87
занатлија	14·29	25·00	19·51	8·98	33·33	12·37
земљорадника	4·76	5·00	4·88	10·18	7·41	9·79
слугу	14·29	—	7·32	1·79	7·41	2·58
другог занимања	19·05	15·00	17·07	13·78	11·11	13·40

Године 1891. и 1896. у гимназијама је било највише ученика од родитеља трговаца.

У реалкама, 1891. год., било је највише и то подједнако трговачких и занатлијских синова, а 1896. године било је највише занатлијских синова.

У опште, и у гимназијама и у реалкама, нај-

више је матураната било трговачких синова, а најмање наставничких и 1891. и 1896. године.

На сто матураната трговачких синова долазило је синова осталих занимања године

1891	215
1896	246

НАУКА И НАСТАВА

ГИМНАЗИЈА У ГИСЕНУ

и

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У ХЕСЕНСКОЈ

Претходне напомене

Д-р Херман Шилер, велико-херцогски хесенски тајни саветник школски, директор гимназије и педагогијскога семинара, и професор педагогије на универзитету у Гисену, овако је обележио сам у својој „Историји педагогије“ значење своје „Практичне педагогије“.¹⁾ „Моја практична педагогија тежи да тековине Хербартове педагогије, које су од сталне вредности, уведе у средње школе и њихову праксу заснује на етици, психологији и физиологији. Она није презрела основну школу, но се од ње поучила, а покушала је, да споји врлине северних и јужних немачких школа у настави и у васпитању. При том избегава она сваку школско-политичну конструзију, ставља се искључиво на становиште садашњег школског стања и признаје, да су за школу модерни елементи образовања оправдани и потребни. Она тежи да поред духовнога и телесно васпитање до свога права доспе“.²⁾

На другом пак месту у истој књизи³⁾ вели: „Ван свакога је питања, да је учитељство основних школа за наставнички позив педагогијски боље спремно“ (но учитељство средњих школа).

Из тих речи Шилерових можемо извести правац његова рада. Он стоји на становишту Хербартове педагогијске теорије. Та теорија, и његових великих претходника Коменскога, Русо-а и Песталоција, учинила је обрт у основној школи и ујемчила њезин напредак. Да ли у њиховој примени неће лежати и напредак средње школе? И да ли, да би се те тековине стално и за средњу школу одржале, не би требало и спрема наставника средњошкол-

ских да удари другим правцем, који би одговарао спреми наставника основних школа?

На сваки начин да су ова питања и пре Шилера постављана, теоретски расправљана и да су шта више и покушаји чињени, да се практички реше. Историја вам средњошколске педагогије износи и знамените покушаје њихова решавања. Али се ретко где тако тачно одредио пут, рад ограничио на средњу школу, управо на гимназију, и потпуно је обухватио, као у Шилерову заводу.

Године 1876. позван је Херман Шилер, као директор гимназије у Копстанцу, за директора гимназије и педагогијскога семинара у Гисен. Хесенска влада, уверена, да је нашла правога човека за решавање најважнијих питања средњошколских, оставила му је одрешене руке и у свем га потпомагала у његовим предузећима. У тако повољним приликама Шилер се могао сав одати раду не бојећи се никаквих сметњи. Имајући за собом већ добру и теоретску и практичну спрему, а осим тога сваке хвале вредан такат, нарочито према старијим наставницима, које је затекао, он је поступно прилазио извођењу свога плана сигурним путем. И резултат је тога рада била самосвојна примена педагогијске теорије и данас на далеко чувени педагогијски семинар, или гимназијски семинар као што се данас таква установа за разлику од других сличних у Немачкој назива, где се сабрано искуство преноси на нове генерације.

Овога лета (1897) био сам тако срећан, да се упознам са тим знаменитим педагогом и са радом у његову заводу. Признати морам, да нисам дошао у најзгодније време, — пред крај летњег семестра. Само сам кроз две недеље могао походити школу, а од педагогијскога сам семинара само мало видео. Ну ипак се и за тако кратко време у оваком заводу да много видети, а услугом г. г. директора и наставника дата су ми потребна обавештења о свем што у онај мах нисам могао сам посматрати.

Покушаћу, да у овом извештају изнесем што потпунију слику рада у том заводу ослањајући се у првом реду на властито непосредно искуство, затим на већ поменута обавештења, на специјалне програме, израђене за ову гимназију (у рукопису), на извештаје гимназијске и радове у њима, на Шилерове педагогијске списе и на радове посетилаца овога завода. У колико се подаци не буду ослањали на властито искуство, наводићу тачно, где сам што нашао.

¹⁾ *Handbuch der praktischen Pädagogik für höhere Lehranstalten. Von Dr. Herman Schiller, Grossh. Hessischem geh. Oberschulrat, Direktor des Gymnasiums und des pädagogischen Seminars und Professor der Pädagogik an der Universität Giessen. Dritte, umgearbeitete und vermehrte Auflage. Leipzig, O. R. Reisland. 1894. Осмина. Страна XIV и 702. Цена 11 марака.*

²⁾ *B. Lehrbuch der Pädagogik. Für Studierende und junge Lehrer höherer Lehranstalten. Von Dr. Herman Schiller, Grossh. Hess. geh. Oberschulrat etc. Zweite Auflage. Leipzig, O. R. Reisland. 1891. Осмина. Страна V и 392. Цена 6.60 марака — Страна 379.*

³⁾ Стр. 336.

I. Хесенске средње школе

Пре но што пређем на извештај о гимназији у Гисену, потребно ће бити да речем неколико речи о хесенским средњим школама у опште. За нас ће нарочито од интереса бити наставни план за гимназије и за реалне гимназије, пошто се у њима већ види Шилеров рад. План реалака наводи се само ради потпуности. Први званични наставни план за гимназије изишао је 1887. год. и већ је имао у себи оне одредбе, које се у Пруској тек 1882. год. уведене, делом пак шта више истом најновијим наставним планом од 1892. год.¹⁾

Велико херцогство хесенско има у три провинције (Oberhessen, Starkenburg и Rheinhessen), а на један милијун становника, *девет* гимназија, *три* реалне гимназије и *шеснаест* реалака, од којих су две спојене са прогимназијама, а две са реалним гимназијама. Приватних школа има две и називају се реалним и трговачким школама.

Средње се школе у Хесенској самостално развијале, а оснивали су их или поједини кнежеви и епископи, или универзитети и духовни редови, и према томе су биле и различитим властима потчињене. Од 1824. год. засноване *провинцијалне педагогијске комисије* спојене су 1832. год. у Oberstudienrat у Дармштату, који је био део министарства за унутрашње послове. Сада свим школским стварима (од 1874.) управља *Секција за школске послове* у министарству унутрашњих послова и правде.

Гимназије све издржава принципијално држава с помоћу постојећих фондова и школарине. За остале средње школе плаћају општине зграду и трошкове за школске потребе, а држава им притиче у помоћ у плаћању наставника. Све средње школе стоје непосредно под министарским одељењем за школске послове. Гимназије немају никаквога старатељства (куратурије), остале га школе међутим имају и у њима је заступљена општинска управа. У овим школама општинска управа има право предлагања, а држава право постављања наставника.

1. **Наставни планови.** Све до 1877. год. није било званичних наставних планова, но је одлучивала традиција, а како је за сваку измену било потребно одобрење Oberstudienrat-a, то није било зна-

¹⁾ В. *Handbuh der Erziehung und Unterrichtslehre für höhere Schulen.* Herausgegeben von Dr. A. Baummeister. I. Band 2. Abteilung. Die Einrichtungen und Verwaltung des höheren Schulwesens in den Kulturländern von Europa und in Nordamerika. München 1897. С. Н. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. Страна 192. О хесенским средњим школама реферовао је сам Шилер. (Grossherzogtum Hessen. Von Dr. Herman Schiller. Страна 189—197). Тај реферат је основа овом одељку.

менитих одступања. 1877. издат је први званични наставни план за гимназије, а одмах затим и за реалне гимназије и реалке. Каснијим редакцијама, од 1884. и од 1893., нису чињена велика одступања и наставни је план за реалне гимназије доведен готово у дословну сагласност (у колико је то било могућно) са гимназијским наставним планом.

Гимназије и реалне гимназије имају по девет разреда, од којих сваки траје годину дана. Они се називају: Sexta, Quarta, Quinta, Untertertia, Oberteria, Untersecunda, Obersecunda, Unterprima, Oberprima. Sexta је најнижи разред. Оба одељења секунде и приме (т. ј. унтерсекунда и оберсекунда, унтерприма и оберприма) могу се сасвим или делимично комбиновати, али се то изводи само у неколиким, сасвим малим школама. У сексту се имају ученици довољно телесно развијени, ако им је девет година или бар до 30. септембра или 31. марта девет година навршују, према томе, да ли школска година отпочиње у јесен или у пролеће.

При ступању у сексту тражи се од ученика:

- а) да умеју писати немачким и латинским словима и читати са правилним нагласком;
- б) прилична поузданост у правопису оних речи, које се употребљавају у свакидашњем говору;
- г) знање четири основна рачунска вида са наименованим целим бројевима.

Наставни је план за гимназије¹⁾ од 1893:

ПРЕДМЕТИ	РАЗРЕДИ									Свега
	VI	V	IV	III	II	I	II	I	II	
Наука вере	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18
Немачки језик	4	4	3	2	2	3	3	3	3	27
Латински језик	9	9	8	7	7	7	7	7	7	68
Грчки језик	—	—	—	6	6	6	6	6	6	36
Француски језик	—	—	5	3	3	3	3	3	3	23
Историја	—	—	2	3	3	3	3	3	3	27
Географија	2	3	2	3	3	3	3	3	3	
Математика	3	4	4	4	4	4	4	4	4	35
Природне науке	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18
Цртање	2	2	2	1	1	—	—	—	—	8+1½
Писање	3	2	—	—	—	—	—	(1½)	—	
Свега . . .	27	28	30	30	30	30	30	30	30	265

У секунди и прими предаје се цртање факултативно 1½ час недељно, а у обе приме јеврејски језик (за будуће теологе) и енглески језик са по 2 часа исто тако.

Наставни је план реалних гимназија²⁾ (од 1893):

¹⁾ В. *Lehrplan für die Gymnasien des Grossherzogtums Hessen.* Revidierte amtliche Handausgabe. Darmstadt. 1893, Buchhandlung Grossherzoglichen Staatsverlags.

²⁾ В. *Lehrplan für die Realgymnasien des Grossherzogtums Hessen.* Revidierte amtliche Handausgabe. Darmstadt 1893. Buchhandlung Grossherzoglichen Staatsverlags.

ПРЕДМЕТИ	РАЗРЕДИ									Свега
	VI	V	IV	III	II	I	U	U	U	
Наука вере	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18
Немачки језик	6	5	4	3	3	3	3	3	3	33
Латински језик	8	8	7	6	6	5	5	5	5	55
Француски језик	—	—	5	5	5	4	4	4	4	31
Енглески језик	—	—	—	3	3	3	3	3	3	18
Историја	—	—	2	2	2	2	2	2	2	14
Географија	2	2	2	2	2	1	1	1	1	15
Рачуница	5	4	3	3	—	—	—	—	—	14
Геометрија и алгеб.	—	—	2	2	5	5	5	5	5	29
Природопис	2	2	2	2	2	—	—	—	—	12
Хемија	—	—	—	—	—	—	2	2	2	6
Физика	—	—	—	—	—	3	3	3	3	12
Писање	2	2	—	—	—	—	—	—	—	4
Цртање	—	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Свега	27	27	31	32	32	32	32	32	32	277

К овоме ваља додати сваком разреду по 2 часа из гимнастике и по 1 до 2 часа из музике, и за гимназије и за реалне гимназије. У колико прилике допуштају ни ови часови не треба да падну у слободна поподна.

План за реалке ¹⁾ је (од 1884.) овај :

ПРЕДМЕТИ	РАЗРЕДИ						Свега
	VI	V	IV	III	II	I	
Наука вере	2	2	2	2	2	2	12
Немачки језик	6	5	5	4	4	4	28
Француски језик	6	6	5	5	4	4	30
Енглески језик	—	—	3	3	3	3	12
Историја	2	2	2	2	2	2	12
Географија	2	2	2	2	2	2	12
Рачуница	4	4	4	1	—	—	13
Општа аритметика, алгебра	—	—	—	5	6	6	21
Геометрија	—	2	2	—	—	—	8
Природопис	2	2	2	2	—	—	8
Физика	—	—	—	2	2	2	6
Хемија и минералогија	—	—	—	—	3	3	6
Цртање слободноручно	2	2	2	2	2	2	12
Цртање геометријско	—	—	—	—	1	1	2
Писање	3	2	1	—	—	—	6
Свега	29	29	30	30	31	31	180

Гимнастика и певање као и код гимназија и реалних гимназија.

Реалке примају у свој најнижи разред ученике, који су навршили десету годину, или је до 30. септембра или 31. марта навршују. Осим потребних знања за хуманстичне и реалне гимназије тражи се при ступању у реалку: знање врста речи, њихова подела и промена у опште, као и познавање просте реченице, напоследку основни рачунски видови са неименованим и именованим целим бројевима.

Ове реалке нису потпуни заводи и не дају право на редовно студовање универзитетских и политехничких наука. С тога су из ових школа и постале у већим градовима реалне гимназије или су с њима спојене прогимназије или реалне гимназије, да би

ученици могли касније у ове прећи. Међутим сведочанство о испиту зрелости и са ових (нижих) реалака даје права на једногодишњу војну службу. Према томе ове реалке одговарју у главном потреби средњег стајежа и сличне су по своме уређењу *грађанским школама* у осталим државама.

У свим заводима ученици могу бити ослобођени само од гимнастике и певања.

Од интереса је забележити и разлику између гимназијских наставних планова од 1884. и 1893. год., да би се видело, у ком се правцу реформе изводе.

Најновијим наставним планом смањен је број латинских часова са 6, а грчкога са 2 часа, и то у вишим разредима; та два часа грчкога језика додата су немачком језику (у обе секунде), а шест часова латинскога језика француском језику (у обе терције, секунде и приме). Смањен је обим настави латинскога језика у сексти (*verba deponentia* су пренесена у квинту), а у VI. и V. је у наставу немачкога језика унесено и најважније из грчких, латинских и немачких казака и слике из немачке историје до цара Вилема I. Из грчкога се језика писмена вежбања на часу не задају више од U II разреда. У U II. и I. историја се учи све до наших дана, а не само до 1871. као догле¹⁾.

Наставни план за гимназије (и за реалне гимназије, који је према оном начињен) тежи свугде за што већом саморађњом и за што широм применом дијалогскога наставног облика, и сматра да је то једино правилно. Гимназијски наставни план и жели, да избором писаца и утврђењем граматичких задатака постигне што већу унутрашњу везу (концентрацију између појединих наставних предмета и наставних задатака). Писмени су задаци свугде са лектиром у најтежњој вези; они су готово искључиво школски задаци.

Што се тиче т. зв. *extemporalia* из страних језика, постоји наредба, да им се при пресуђивању о зрелости ученика не даје превага на штету ученикову²⁾.

Наставни план за реалке је у главном копија пруских уредаба.

О специјалним одредбама наставнога плана (инструкције) биће говора касније, када се буде извештавало о појединим предметима у гисенској гимназији.

2. Директори и наставници. Испитани кандидати, којима је допуштен практичан рад у школи, називају се *accessisti* (*Accessisten*); по свршеној

¹⁾ В. *La pédagogie de Giessen par F. Collard, professeur à l' Université de Louvain. Louvain, Typographie de Ch Peeters 1893. Стр. 25.*

²⁾ В. *A. Baummeister. Handbuch etc I. B. 2. A. Стр. 196.*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

семинарској и пробној години добивају титулу *ассора* (Lehrantsassessor), а при дефинитивном постављању назив: *гимназијални учитељ* (одн. реално-гимназијални или реални). Старији наставници по правилу добивају титулу *професора* (у гисенској гимназији између петнаест испитаних наставника само четворица имају титулу професора). Наставник за веронауку поставља се према вероисповести већине ученика, а мањинама предају обично свештеници из места. Акцесисти и пробни кандидати дужни су имати 6—8 часова недељно, редовни учитељи 22—24. Где по средњим школама има учитеља основних школа (за писање, цртање, рачун итд.) ставља им се у дужност, да имају до 30 часова нед.

Плата директора хуманистичних и реалних гимназија одређена је према годинама службовања у три класе: 5140, 5455 и 5770 марака (просечно 5447), поред тога 600 марака станарине или слободан стан. Директори реалака имају 4720, 4930 и 5140 марака (просечно 4930).

За академијски образоване учитеље на свим средњим заводима просечна је плата 3750 марака, а за учитеље основних школа на средњим школама 2405 м. Плате оних расту од 2500 до 5000 м. а ових до 2935 м. За све средње школе има према буџету од 1. априла 1895. год. 256 места, која су раздељена у девет класа тако, да отприлике свака класа има подједнак број места. Класе су распоређене, према плати, овако: 2500, 2800, 3100, 3750, 4100, 4400, 4700, 5000 м., Учитељи авансују у вишу класу из ниже према годинама службе без обзира на то, у ком заводу служе. Према томе авансовање зависи од случаја. Кад се које место упразни, заузима га најстарији учитељ, па ма у ком заводу био са службом, а остаје са службом где је и био. На тај начин авансовање може бити по неки пут веома често, а ако нема никакве промене, то се може и веома отегнути. Но ипак пракса показује, да наставници не пролазе рђаво и често се дешава, да сарамерно млади људи дођу до прве класе. Најтеже је доћи до дефинитивнога места, с тога кандидати често чекају веома дуго као акцесисти и асесори. Новим буџетом пак може се утврђени број места (за сада, као што рекосмо 256) према потреби и повећати и тим дати наставницима прилика за брже авансовање. Провизорни учитељи имају с почетка 1800, а касније 2000 м. За учитеље семинарски образоване (за основне школе) на средњим школама има 72 дефинитивна места, која су распоређена у седам класа: 1650, 1870, 2090, 2365, 2515, 2725, 2935, м. Провизорно постављени оваки учитељи имају исту плату, коју имају и викари основних школа у истом месту.

Сада се ради на измени овога уређења о платама, којом ће се плате повећати.

Право на пензију задобива се навршеном петом год. службовања и износи тада 40% стечене плате; у случају ако наставник и пре навршене пете год. постане, без своје кривице, неспособан за службу, то му се такође издаје 40% у име пензије. Од 6. до 10. год. службовања пење се пензија са 2%, од 11. до 30. са 1½% год. У време се службовања рачуна не само време од сталнога постављања, но све време које је у служби проведено под платом било у Хесенској, било у Немачкој у опште. Удовице и законити наследници добивају после смрти наставникове за три месеца његову пуну плату, касније пак примају удовице 30% од оне пензије, на коју би имао умрли права, да је дана смрти пензионера, и то не испод 160 марака, и изнад 1600 м. Сирочад имају, ако им мати живи, по ⅓ удовичке пензије, т.ј. свако сироче прима по толико, ако мати не живи, дете, ако има у опште право на пензију, прима ⅔, два детета примају по ½ удовичке пензије (дакле целу), три и више свако по ⅓. Дефинитивно постављени учитељи плаћају у пензиони фонд 3% год. и то само на приход, за који је скопчано право на пензију.

3. Професорски испити. Професорски испити, или управо испити за средњошколску наставу Prüfungen für das höhere Lehramt изводе се на основу наредбе од 12. јан. 1889. и одговарају пруском уређењу од 5. фебр. 1887. Испитна комисија је везана за универзитет у Гисену (једини у земљи), и састоји се од универзитетских професера, између којих је један председник, а именују се на годину дана од министарства.¹⁾ За теоријско практично образовање постоје два педагогијска семинара, старији у Гисену (од 1876.) и други од 1889. с почетка у Вормсу, а од 1890. у Дармштату, престоници хесенској. У семинар се примају само они кандидати, који су већ положили проф. испит. Кандидати се позивају један пут или два пута недељно у седнице, на којима се уводе у педагогијску теорију, присуствују настави, а и сами чине наставне покушаје. Они су дужни саставити једну педагогијску расправу. Стипендије немају. После семинарне године долази пробна година; ако за време пробне год. замењују потпуно наставника, то могу имати за то време награду до 1800 м.

За наставнике живих језика одређена је садашњим буџетом сума од 4000 м. за стипендије ради похођења дотичних земаља.

¹⁾ О уређењу проф. испита у Пруској в. „Просветни Гласник“, за 1898. год. свеска за јануар.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

4. Оцењивање ученика, школарина, школски одмори. Оцене се дају, бар у Гисену, три пута годишње, на крају свакога терцијала. Иначе се школска година дели на два семестра, летњи и зимњи и обично почиње после ускршњих ферија, а свршује се пред ускршње ферије. Први терцијал свршава крајем летњег семестра (око 15. авг.), други о Божићу, трећи крајем школске године. Осим из појединих предмета дају се оцене крајем свакога терцијала и из владања, из вредноће и из пажљивости. Оцене из појединих предмета даје увек сам наставник по свом нахођењу, оцене из владања, вредноће и пажљивости разредни савет. Оцена за владање има пет, за вредноћу и успех шест и ове су:

Владање: врло добро (1), добро (2), добро с изузетком (3), не без прекора (4), прекорно (5). Вредноћа и успех: врло добро (1), добро (2), у опште добро (3), довољно (4), не сасвим довољно (5), недовољно (6).

О казнама ће бити говора касније.

У успеху треба да имају 60% ученика оцене 1, 2 и 3. Ово није нигде нарочито исказано, али где се год друкчије деси, тражи министарство изјашњење од наставника.

Интересно је, што нема никаквог наређења за прелажење ученика. Ученици могу остати у истом разреду са више не сасвим довољних оцена или и са једном недовољном, али могу и прећи. Ако разредни савет наводи, да ученик са једном недовољном, или и са више не сасвим довољних оцена, нарочито ако нису из главних предмета (матерњег и старих језика и математике за гимназије) може према осталим оценама напредовати у старијем разреду, то се пушта у њ и то често (бар у Гисену) и без поновнога испита. У овом случају, у Гисену, има примера, да је ученик и враћен из старијег разреда у нижи, ако се показало, да није спреман за виши разред. Никакво наређење, дакле, не везује ту руке наставника, и они могу слободно по свом уверењу да одлучују. У сведочанству на крају године увек се бележи, да ли ученик може прећи у старији разред или не може.

Школарина износи за хуманистичне и реалне гимназије од VI—IV 96, а у вишим разредима 108 марака. У реалкама није школарина једна иста, но се мења према месту. 5% од целокупнога броја ученика може бити ослобођено од плаћање школарине и о том одлучује проф. савет.

Од школарине примају			
гимназије	191,534	марака	50 фенига
гимназије са реалкама	79,224	"	40 "
прогимназије са реалкама	27,802	"	50 "

реалне гим. са реалкама	154,714	марака	—	фенига
реалке	75,864	"	—	"
Свега	529,135	"	40	"

Држава додаје тој суми, према буџету за год. 1896/7, за све средње школе 484,258 марака, 32,031 м. и 50 ф. више но у прошлој буџетској периоди.

Остале трошкове носе општине, школски фондови и закладе. Од општина највише плаћа Дармштат, близу 40.000 марака, мање општине плаћају 6000—10.000 м. Из фонда некадашњег универзитета у Мајнцу, имају тамошње средње школе годишњи приход од 128.773 м.

Школски се одмори дају о Божићу, о ускресу и о духовима по свим заводима: велики школски одмор траје пет недеља, и у неким крајевима се даје лети (од краја јуна до свршетка јула месеца), у неким пак у јесен (од половине августа). Дан почетка и свршетка овога одмора није тачно означен, но се увек пази, да се предавања заврше у суботу, а отпочну у понедељак.

5. Испит зрелости. Наређења о испиту зрелости, издата 18. јан. 1893.¹⁾, слажу се у главном са пруским наређењима од 1892.

Смер је испиту зрелости, да се покаже, е да ли је ученик постигао ону меру школскога образовања, која је, према наставном плану, циљ гимназије одн. реалне гимназије.

Испитна се комисија саставља на сличан начин као и код нас.

Од ученика се тражи, да је свршио сва четири семестра I. Изузетно се може допустити и ученику после трећег семестра I полагање испита, по одобрењу министарства. Ако је ученик у I био отпуштен не рачуна му се онај семестар, у коме је био отпуштен, а ако је био искључен или самовољно напустио школу у току семестра, то о таквом ученику одлучује министарство. У опште, ако има ма каква приговора за пуштање ученика на испит, одлучује министарство.

На писменом се испиту тражи у гимназији:

- 1) немачки састав по темату из мисаонога круга једнога приманца;
- 2) превод са немачкога на латински језик;
- 3) превод са грчкога на немачки језик;
- 4) превод са немачкога на француски језик из предмета, који одговара схватању и лектури учениковој;

¹⁾ B. *Verordnungen über die Reifeprüfung an den Gymnasien und Realgymnasien im Grossherzogtum Hessen mit Sachregister.* Giessen 1893. Verlag von Curt von Münchow Universitäts-Druckerei.

5) три до четири задатка из оних делова математике, који су обрађивани у школи.

За немачки састав и математичке задатке одређено је пет часова, за превод на латински језик четири, а за превод на француски и из грчкога језика три часа. У те се часове не рачуна диктовање текста.

У реалној се гимназији задају ови писмени задаци :

- 1) немачки састав као и у гимназији ;
- 2) француски или немачки састав по ком лакшем историјском темату ;
- 3) превод с немачкога на енглески или француски језик (ако је из једнога језика задат састав, из другога се задаје овај превод) ;
- 4) превод с латинскога на немачки језик ;
- 5) четири задатка из делова математике, који су обрађивани у школи ;
- 6) два задатка из физике, и то из оних делова, што се у I учи.

За саставе је одређено пет часова, за математичке задатке шест часова, за превод с латинскога језика три часа, а за остале испите по четири часа.

На испите не смеју ученици понети никакво помоћно средство осим логаритамских таблица. Међутим наставници при задавању могу саопштити ученицима што мисле, да је за разумевање задатка неопходно потребно, а не мора се претпоставити, да ученици знају.

Ученици се испитују на писменом испиту у гимназијама из латинскога, грчкога и францускога језика, математике, физике и историје, а у реалним гимназијама из латинскога, францускога и енглескога језика, математике, физике, хемије и историје. Према томе нема усменог испита из немачкога језика, а испит из историје се ограничава на хесенску и немачку историју. Географија се не пита. Физика се ограничава само на оно, што се у последњој години учило (у гимназији) а физика се и математика у реалној гимназији не смеју ограничити само на оно што се у прими учило. Уз хемију се пита и најважније из минералогije. Гимназијски ученици, који желе, могу се испитати и из јеврејскога и енглеског језика.

Задатке за писмени испит одређује на предлог предметнога наставника дирекција. Они не смеју бити са раније рађеним тако сродни, да губе вредност самосталнога рада. Министарство може, по изузетку, послати једнаке задатке за све школе исте врсте, или за поједине заводе и још нарочите.

Ученик може бити одбијен од даљег полагања, ако се ухвати у превари или у покушају преваре и тада се сматра као да један пут није

положио испит при поновном испиту. Ако се превара открије после сасвим завршенога испита, не даје се дотичном сведочанство, и дужан је поново испит полагаати.

О сваком задатку доноси се суд, који се завршује оценом : врло добар, добар, у свем добар, довољан, недовољан. Том се суду додаје и исказ о ученикову напретку у школи из дотичнога предмета, али он не сме ни у ком погледу утицати на оцену задатка.

Дирекција даје на разгледање све задатке предметним наставницима и шаље их затим министарству са свим текстовима и са свим речима или објашњењима, који су ученицима при задавању дати. Поред извештаја о испиту шаље дирекција министарству и табеларне прегладе :

- 1) оцена датих из појединих задатака ;
- 2) успеха из појединих предмета и владања и вредноће ученика у последњој години. — Ово се утврђује у седници дотичних наставника пре писмених испита.

Време одржавања усмених испита под председништвом владинога комесара одређује затим министарство.

Испитној се комисији подносе сва сведочанства и сви писмени задаци ученика из последње две школске године.

Усменом испиту морају присуствовати сви наставници, који предају научне предмете у заводу.

Ученик, који из свих или из већине писмених задатака има оцену „недовољан“, може бити одбијен од усменог полагања, ако нема наде на успех, и ако се то једногласно одлучи. Ученици, ако је према годишњим оценама и оценама из испитних задатака, ван сумње, да ће испит у свем или делимично добро положити могу бити, ослобођени сасвим или делимично од усменог полагања, ако на то владин комесар пристане.

На усменом испиту пита предметни наставник најстаријега разреда. Владин комесар има право питања, а у појединим случајевима и вођења целог испита.

По свршеном испиту предметни наставник предлаже оцену, и то не само на основу усменог и писменог одговора, но и успеха ученикова у школи и на основу свога искуства о учениковој способности у опште.

Ученик је испит зрелости положио, ако не добије ни једну недовољну оцену. Ну и са недовољном се оценом може испит положити, ако је показан добар (не само довољан) успех у ком другом предмету, али са овим ограничењем за гимназије:

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

а) недовољне годишње и испитне оцене из немачкога и оба стара језика не дају право на сведочанство о зрелости;

б) недовољна годишња и испитна оцена из једнога старог језика може се сматрати као исправљена бар добром годишњом и испитном оценом из немачкога или другог старог језика или из математике; исто тако обратно недовољна годишња и испитна оцена из математике може се сматрати као исправљена бар добром оценом из једнога старог језика или из немачкога.

За реалне гимназије вреди ово ограничење:

а) недовољне годишње и испитне оцене из немачкога језика или из два од осталих главних предмета (латински, француски, енглески језик, математика) не дају право на сведочанство о зрелости;

б) недовољна оцена, годишња и испитна, из латинскога или францускога или енглескога језика или из математике, може се сматрати као исправљена бар добром годишњом и испитном оценом из једнога од остала три предмета.

Ако владин комесар, који и сам гласа, и својим гласом одлучује при једнакој подели гласова, није којом одлуком задовољан, то има право обратити се по тој ствари ради коначне одлуке на министарство.

У сведочанству се о зрелости дају исте оцене као и на писменим задацима, отпада, дакле, оцена: не сасвим довољно, која се иначе даје при оцењивању. Ну често се поред предмета не бележи само оцена, по јој се додаје и исказ о ученикову раду и напредовању.

Оцене из владања су сасвим исте и за сведочанство о зрелости. Ако су дате оцене 3, 4 или 5 мора се навести, зашто су те оцене дате.

Ко не положи испит зрелости може га поновити још два пута.

Остале одредбе наређења о испиту зрелости говоре о оним ученицима, који се јаве за тај испит без похођења школе, што у Немачкој у опште није редак случај.

Који су положили испит зрелости на реалној гимназији (т. ј. који имају из немачкога, францускога језика и из математике бар *довољну* оцену без икаквога ограничења) могу задобити сведочанство о зрелости са гимназије, ако положе испит још из латинскога и грчкога језика на којој гимназији.

Испит зрелости у Хесенској разликује се од испита зрелости у Пруској у главном у том, што се онде тражи писмен превод с немачкога на француски (и у гимназији), а не тражи испит из ре-

лигије и географије, и што ученик не *мора* бити ослобођен од усменог испита.¹⁾

Веома је заплетена ствар у Немачкој у опште, каква права дају завршни испити са појединих средњих школа за слушање даљих наука. Хуманистична гимназија има у том погледу највише права пошто су ученицима са сведочанством о зрелости са те гимназије готово сва врата отворена. Ово даје повода за жестоку борбу између представника појединих завода. Каква су сведочанства за поједине струке за сада потребна в. о том из Baummeister-ова дела већ више пута поменуто свеску стр. 64. и даље. Да се све то овде наводи, не би било од интереса, пошто у нас поједине струке још нису толико диференцоване, те се према томе не би дало с нашим приликама ни поредити, а камо ли применити.

Тако зв. Abschlussprüfung по свршеној У II за прелазак у О II, као што је у Пруској од 1892. год. уведен, и за који се испит везује право на једногодишњу војну службу, у Хесенској не постоји. У Пруској се овај испит држи на сличан начин као и испит зрелости.

М. Шевић.

(Наставиће се)

УЧИТЕЉ ВАН ШКОЛЕ

У досадањим посматрањима учитељ је узиман као прост радник школски, као чиновник одређен да учи децу, као чинилац посвећен просвећивању народноме само преко подмлатка његова, преко садање деце а будућних грађана.

Али то није доста. Веома би уско схватао своје дужности онај учитељ, који би се ограничено само на ово. Учитељ је у исто време и грађанин и човек. По томе он има и своја грађанска и човечанска права и дужности, о којима много мање зна и учи, но о онима у школи, а које су често претежније и за његову личну и општу народну срећу од оних школских. Зато је одвише потребно, да се, колико толико, упозна и с њима, пре но што их почне вршити.

Слободно смемо тврдити, да је ово она „тринаеста школа,“ којом народ наш прети сваком школованом човеку, који још не познаје живот друштвени и одношаје у њему. Ми не смемо тврдити, да се он и може познати овако унапред, теориски, па да се уђе готов у њега, јер се он потпуно може познати тек онда, кад млад човек ступи у њега. Али

¹⁾ В. А. Baummeister, Handbuch I. 2. Стр. 59. и даље, и стр. 196.

је извесно, да ће се много другојаче понашати у њему онај, који га ма и издаје, теориски, буде познавао, но онај, који не имадне ни појма о свему ономе што га у животу чека.

Зато ћемо овде, ма и најкраће, изнети и ове дужности преко прага школскога, ван школе и како млади учитељи, пионири просветни, носиоци и шириоци свега што је добро, треба да их врше.

I

Учитељ према цркви

Кад се каже црква, не треба да мислите оне зидине, ону зграду у коју се скупљамо на богомољу. Ви треба да мислите ону установу, коју она представља; ваља да мислите веру нашу српску, православу. Сваки народ има своју одлику, свој језик, своју веру и обичаје. И што их више чува, то му је осигурању опстанак у свету. Што их мање чува, неподобнији је за живот. Вера наша дакле представља народ наш.

Цела је истина, да ми у Шумадији, у слободној Краљевини, не умемо да ценимо важност вере и обичаја народних као што умеју браћа наша ван Краљевине, који су у додиру с туђинштином, и којој прети опасност да се у њу претоне и да их нестане. С тога смо ми и либералнији и, слободно да кажем, немарнији према вери и обичајима народним. А то баш није добро. Ко год лако напушта своје, лако прима туђе, или остаје без нечега. А сутра, не дај Боже, да дође каква најезда, она би нашла отворена врата и готово земљиште за оно семе које она носи...

Зато је дужност умних вођа народних, да ово чувају, и да пазе, да се вера не убија и не омаловажава онде, где она још даје основни правац радњама људским и друштвеним, где још није дошла наука, или она није кадра да је замени. Вера је чувар народни. Она је утеха његова у невољи. Она је нада за све што он жели. Ваља да смо дакле далеко од онога, да нам „због Николе омрзне и Свети Никола.“ Ако свештеника има свакојаких, ми не смемо да омрзмемо и на оно чему су они позвани да служе. То би било исто тако, као кад би свештеници мрзели на просвету зато, што у њиноме селу није добар учитељ.

Учитељ има извесне дужности према цркви и у школи. Он је позван да обучава децу у вери: да се крсте, моле Богу, да знају коме се моле, коме имају да захваљују и за шта. А у старијим разредима већ има да их упознаје с нашом вером и науком Христовом, црквом, њеним разним облицима, обредима и празницима. Од свега овога учитељ не мора никад одређивати много; али што

одабере, ваља да обради што лепше и да то што више прионе за срце дечије. Даље, он има да обучава децу и црквеном певању. И овде не треба да узима много; него мало, али да обради лепо. Боље је, да деца изиђу само с две три лепе песме пред свет у цркви, но с целим одговарањем на литургији, а тако, да уши пара, и да и сељаци виде да не ваља. И читање апостола радост је и родитељима и деци, само ако учитељ припази да им омили, и не буде под морање, него ко воли. И овде учитељ ваља да обрати велику пажњу на естетичну страну. Што више лепоте, више утицаја на срце.

Најпосле учитељ и сам има да пева и да помаже свештенику у цркви. Ја сам вазда био за то, и сада јавно исповедам, да учитељи не треба да морају ово да чине; јер онда долазе под власт свештеникову, и онда се јављају недогледне неприличне и штетне сцене и распре измеђ ова два просветника. Ваља примити начело, да свештенику припада црква, а учитељу школа. Учитељ се јавља у цркви као грађанин и као помоћник свештенику, а никако као клисар или црквењак. А према приликама нашим, где свештеници по селима не могу сами вршити богослужење, учитељ ваља и да може и да хоће да му помогне.¹⁾ Кад буде више свештеника, кад буде више школованих људи и наша се села групишу, те се могу састављати и певачке дружине, онда се учитељи могу и ослободити ове дужности; јер ово неминовно тражи и природа виховога посла. Певање црквено, као што је познато, тражи велико напрезање груди, грла и плућа. Па онај, који ове органе напреже сваки дан, право је, да их недељом и празником одмори.

И ходом у цркву, и стојањем тамо, и целим понашањем и говором учитељ ваља да покаже, да високо поштује оно место у које иде, а преко овога и оно нешто рад чега долазимо овде, а што не видимо. Ово ваља и од ученика да тражи. Све ваља да иде тихо и благо, мирно и с љубављу. Никакве љутње, а још мање свађе, претње и других непристојних ствари.²⁾ Ако се и деси што за необравање и укор, то се може исправити после, у школи, а никако онде у цркви. У цркви ваља да

¹⁾ Колико је ово потребно учитељима, нека се види и из овога. Колико је год молаба дошло из Ст. Србије и Македоније, да им се пошаље, ко за учитеља, у свакој је готово стајало, да тај уме и да пева у цркви. У наше браће преко Саве и Дунава ово се објављује и у стечајима. Па и у нашим селима, кад би их питали којег учитеља воде: или онога што уме да пева у цркви или онога што не уме, извесно би свуда пао избор на онога првога.

²⁾ Нису ретки случајеви, да учитељи у цркви грде и цсују децу, па, богме, да пукне и који шамар. Онда збогом побожности на обадве стране!

влада *благост и љубав*, а то расположење не треба ништа да може пореметити.

Какви су ученици у школи, то публика и зна и не зна. Она то не види, него цени по чувењу и изводи из владања ученика ван школе. Али какви су ученици у цркви, то ће знати много пре и боље. Учитељ је с ученицима у цркви не само обичних празника, него на бдењима, литијама и свима већим свечаностима, кад има много света. У тим приликама има много оних, који први пут виде учитеља и ученике, и по држању и владању њихову овде створиће мишљење о њима. Зато је дужност учитељева, да пази, да ништа ружно не виде на њима, но, на против, да виде што више добрих особина. На првом месту долази ход или стајање у *пристојноме реду*. Сваки ученик за себе не вреди ништа: тек у групи, у реду с другима вреди, као део целине. Зато и треба да се јавља у реду. Онда долази *мирно држање*, озбиљност и пажња на дужности. По овоме свет цени колико су деца нешто истински научила у школи. Без овога њен се утицај не види. На послетку долази *пријатељска дружба* међ децом. Страшно је ружно видети, да се ученици мрште, свађају, погледају непријатељски и одговарају набусито, а још горе, да један другога и удари. Онда излази, да у школи нису ништа научили. То чине они, који не иду у школу; то су чинили и они пре поласка у школу. Али сад, ученицима, то не доликује. Ученицима доликује само љубав, слога, шала и забава. Школа је место за упитомљавање и облагорођавање. И што више ово чини, то више одговара своје узвишеноме задатку.

И учитељ се јавља овде као друг и пријатељ дечији, као старији брат или отац њихов. Зато и његово понашање ваља да је скроз искрено и пријатељско. Ово је не само од велика утицаја на децу, него и на гледаоце.

Још у једној важној прилици учитељ се јавља с децом ван школе, у дужности црквеној и друштвеној. То је о пратњама. Живи остају да живе, и њима ћемо имати кад да се одужимо па и да их задужимо. Али мртвима дугујемо последњи дуг: да их пристојно отпратимо с овога света. Ово дугујемо свакоме. А колико више тек онима, који су више живели, и својим животом више допринели општемудру, било што су леп пород изродили, било што су урадили што год важније за место, општину, земљу и народ свој. Зато, без поговора, учитељ с ученицима ваља да суделује при погребу сваке виђеније личности у месту и да, по могућству, помогне свештенику и при самој опелу. Ово има и васпитна значаја за ученике. Ово су прве

појаве, које буде и изазивају у њих прва осећања религијска. Зато је боље, да то гледају под управом учитељевом, него сама, са стране, из гомиле уличне. И за остале живе је добро, јер виде како се заслужнима одаје признање и захвала.

А ако је покојник друг ученички, и онда се учитељу и ученицима јавља двогуба дужност: не само да присуствују, него и да се постарају о што лепшој пратњи и сарани свога друга. Ово је не само утеха ожалостљеним родитељима, него и пријатност самим ученицима, што овако врше једну дужност према својој другу, којег га губе. Ово је и гледаоцима мило, те се и у њих развијају и јачају осећања љубави и захвале не само према школи и ученицима, него и према ближњима у опште. А како ће се ово извршити, то је посао учитељев, да он према месту, приликама и обичајима удеси како је најбоље. По мојему мишљењу свуда би могли да однесу киту цвећа с натписом макар и на хартији: Томе и томе, другови његови.¹⁾ За тим би при спроводу могли да се одреде неколицина да иду поред сандука и, најпосле, да се учитељ или ко од њака опрости с покојником у неколико речи пред школом, црквом или на гробу. Ако је на селу, и сарана извршена пре, онда могу изићи на гроб његов и учинити какав помен.

II

Учитељ према држави²⁾

Држава је уређено друштво, у којему се поједине установе јављају као делови целине. Отуда је и школа део целине државне. Отуда је и учитељ као преставник њен део заједнице народне. А ми знамо, да целина у многоме зависи од својих делова. Ако је чељад вредна и чуварна, онда ће и задруга бити имућна. Или, боље упоређење, ако су поједини удови или органи у телу човеку здрави, онда ће и тело бити здраво, или обратно. Особито здравље зависи од оних органа, који дају правац и радњама осталих органа. У органскоме

1) У нашега народа постоји обичај, да се носи и полаже цвеће на одар мртвачки. У модернога света ово се окренуло у венце, и овај се обичај уводи и у нас. Многи вичу на овај обичај, као неспрски и неправославни. Ја нисам богослов и не знам колико је ово неправославно. Али ми се чини, да је ова повика претерана. Ето првога разлога у томе, што и наш народ кити мртваца цвећем, па би ово, с венцима, био само *савршенији облик*. А друго, ако покојника у опште нећемо даривати цвећем, онда чиме ћемо? Ја мислим, само кита или венац од *вештачкога* цвећа није у српскоме духу, јер је оно *лажно*, и не би било израз *истинскога осећања*.

2) Уредништво се не слаже у појединостима са овим одељком.

животу то су живци и мозак, а у друштвеноме, државноме или народноме, то су школе, то је про-света, то су живи радници њени, а највише учи-тељи и свештеници. И допста, мало је претерао онај философ, који је рекао: „Дајте ми школу и учитеље, па да вам за сто година начиним од на-рода што год хоћете“.

До рада учитељева дакле, не само у школи него и ван школе, стоји много хоће ли један народ ићи у напредак или у назадак. Зато је сваки учи-тељ дужан, да промишља, како ће његов рад, и у школи и ван школе, ићи у прилог напретка на-роднога. Зато је опет дужан да проучава живот народни и изналази све шта му смеће а што га унапређује, па онда да се стара, и речима и де-лом, да се сметње отклањају а добро увећава. Али у овоме добро треба да пази, да не иде на стран-цутице. И закони природни су скривени за многе лаике и почетнике научнике, а друштвени су још скривенији. Социологија је најновија и још најне-разрађенија и најнепознатија наука. Зато се не треба лако одавати којеквалним лаким, произвољним и фантастичним теоријама, које убрзо могу да по-руше готовину, а да не дигну ништа ново. Ваља *чувати* народне особине и ону тековину, коју су досадашњи векови и генерације донеле, па пазити да се из њих, поступно и органски, развија више и боље. Историја нас учи, да су лоше пролазили сви народи, који су хтели да пређу нагло из јед-нога стања у друго. То је, као и кад биљка про-мени климат, или животиња храну и начин жи-вота. А најпоузданије је, ако народ *чува* своје старе установе и особине, па новима, напреднијима, прелази поступно, колико је могућно и у колико се стварно *докаже* да су оне боље.

Зато, место свих теорија политичких и дру-штвених, о реформама и новом уређењу друштве-номе, ми бисмо младим почетницима учитељима препоручили, да *проучавају свој народ и особине његове*, да се упознају и с појединим установама у њему и о њима самима на лицу места промишљају како би могло што боље да буде. Овакав рад во-диће их увек на *реалан* пут, те ће рачунати *с љу-дима онаквима какви су*, а неће замишљати анђеле. А ово опет водиће их другој истини, водиће их на тачно схватање: да *све стоји до људи*, све зависи од онога какви су они. Зато ће долазити до уве-рења: да ваља стварати људе, а с њима ће се и установе саме поправљати. И поправљаће се поузда-но у онолико, у колико су људи сазрели за њих.

А овако резонуваће, овакав пут логички, враћа учитеља просветника опет на његов прави позив: на *спремање људи* за већи, бољи и савршенији рад

и живот друштвени, на истинску и свестрану бригу о подмлатку народноме, на просвећивање народно и школом и ван ове. И тек онда он види, како му је крупан и важан задатак поверен.

Учитељ се јавља у држави према властима, према грађанима и према себи равнима, према дру-говима својим. Од власти најближе су му, с којима највише посла има: министарство просвете, начел-ство окружно, начелство среско и месни општински суд. Што су год више ове власти, то су одношаји мањи и лакши, јер се има посла с образованијим људима. Што су ниже, то су и ближе, те су од-ношаји и разноврснији и тежи, јер се има посла с мање образованим преставницима њиним, а често се више мешају и лични мотиви.

Власти престављају целину друштвену или др-жаву и снагу њену. Зато су оне *старије* од поје-динаца, и појединци их морају слушати. Ако се по-јединцима учини што на жао, они имају право на жалбу, али никако на непослушност. За ово по-следње се казни. Зато и учитељ као и сваки други грађанин сваку наредбу, пресуду или осуду држав-них власти има просто да прими и потпише, па после, ако му је што неправо, да се противу тога редовним путем жали. Власти се дакле само могу молити, њима се може жалити или тужити, али оне се не смеју грдити, омаловажавати, исмевати и њима се не сме противити. Ко то чини, он личи на непослушно дете или чељаде у задрузи. А што би више оваке чељади било, то би и овака задруга била трошнија и слабија.

Особито учитељ ваља да пази на своје пона-шање према општинској и среској власти. У срезу су практиканти и писари, па, на жалост, често и капетани, млади људи, који место власти и закона хоће да протуре своју вољу, а нарочито у парти-ском погледу, при изборима. У општини су опет прости људи, који су одвећ смешни и несносни, кад се осете сила, кад им се да власт у шаке, и кад се осете „у чем нису били“. Они хоће да се покажу „власт“ и криво им је, и нађу се лако одвише увређени, кад их ко не „верма“. Зато често, и без друга узрока, гледају, да он осети њихову власт.*) Као и образованијему, учитељу је дужност,

) Да наведемо овде један класичан случај, где је учи-тељ много опонирао преставницима општинским, а ови опет нису то „трпећ“ као „власт“, него су хтели да му обију „рогове. У седу С учитељ је (М. М.) по својим „полити-чким“ начелима* припадао једној партији, а кметови опет другој. Већ ова супротност у „начелима“ није јачала љубав између њих, него је одржавала занепетост, која је само тра-жила прилике да се испољи. И она дође. Учитељу разбијена три прозора на школи, и он подноси акт, којим тражи, да се прозори оправе. Општински суд враћа акт, не примивши

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да ово избегава. Сваком своје. Нека и преставницима власти одаје дужну пошту, онако као да су они најбољи. А што можда нису, то и није кривица њихова, него кривица времена и прилика. Зато ваља имати обзира, и — праштати. Јер, ко другом прашта, заслужује, да се и њему по кад што опрости. Сме ли и сам учитељ рећи, да је без мана? И воли ли он, да му се оне износе на пазар и да га због њих осуђују и презиру? Зато нека не чини другоме оно, што није рад да њему други чини. Мудри људи веле, да паметнији увек попусти. Можда би и овде донекле могла да вреди она изрека из турскога времена: „Реци му аго, нек му је драго“. Ако учитељ личним, пријатељским односима не може појачавати везу и утицај свој на преставнике власти у корист школе, нека их барем непријатељским не слаби и не квари. Зато је добро, да учитељ и не води партиско коло у месту у којему је. Њему се као грађанину извесно не може спорити право гласања при изборима за јавне послове; али он ће уштедети много непријатности, и за школу ће стећи много више симпатија, ако не буде носио барјак партиски, него жртвовав нешто од својих политичких права у корист свога угледа и школе. У свакој општини има људи од свих политичких странака или партија. И чим се учитељ јаче приближи једној, а још више ако се претопи у њу, онда одмах губи код других. А учитељ, као и свештеник и судија, мора да буде према свима подједнак и да у свакога улива подједнако поверење и поштовање према школи. Јер прост свет не уме да одвоји једно од другога, по цени школу према учитељу; и ако овога не воли и мрзи, он мрзи и школу, и обрнуто. Зато је одвише важно то, вакав ће правац заузети учитељ у јавном животу. Он ваља и властима и грађанима да остави потпуну слободу мишљења и рада, онаку какву и себи жели, и да никоме не смеће.

га. Учитељ га носи сам лично. Они га и онда не примају „Нећемо, веле, од тебе ништа. Направи ако ти требају.“ Учитељ шаље акт преко кадетана. Кадетан укорава кмета за ово, а кмет одговара, да му учитељ није ни подносио поменути акт. Учитељ се позива на све у судници као сведоке сви веле да не знају и да није подносио акт. Суд општински бира три одборника да изиђу „на лице места“ и да извиде и процене штету. Ови подносе реферат, да су извидели ствар на лицу места, и нашли, да су не само разбијена три прозора, него да је учитељева жена покварила пећ за печење хлеба пред школом, а учитељева кобила понасла сву траву око школе! Суд пресуђује, да учитељ плати:

За три прозора, по процени	8 динара
» » процениоца, по 2 динара	6 »
Тужноду	5 »
Таксе	0,75 дин.

Свега 19,75

Још једну блиску власт има учитељ, најближу и с војом готово сваки дан има посла. То је *управитељ* школски или школски одбор с председником на челу. Где је школа подељена и има више учитеља, ту ови имају посла с управитељем, као најближом школском влашћу, а где је неподељена, с једним учитељем, ту овај има посла с одбором и председником. Учитељ и у њима мора гледати не само људе, но и власт. Он им се не мора додворавати, али им мора одавати дужно *поштовање* и назити на *исправност својих послова* пред њима. И што год ово буде чинио више, то ће бити мирнији у своје животу и раду. Ситне, личне ствари уопште уде много нашем јавном друштвеном животу. Зато њих треба да избегавају што више могу барем образованији елементи, преставници просветни.

Најтежи је случај и најмучнија прилика, кад учитељ опази, да у преставника власти има нешто што не ваља, има прљавштина, злоупотреба, има нечега што стоји у супротности с њиховом службом и позивом и интересима народним. Како ће онда учитељ овде да поступа? Хоће ли да пусти да иде како иде? Хоће ли да ћути, и да остави несавесника да и даље злоупотребљава свој положај и ради на штету заједничких интереса? — Не. Учитељ се овде не јавља више као учитељ, него као грађанин, којему је дужност да штити заједничке интересе. Али баш зато, што је он и учитељ, њему остаје да у том случају промисли о овом, како ће најпоузданије да изведе ову ствар, без велике хуке и буке, која одликује само простоту и без штете по свој углед, — да ствари *не увећава*, него износи онакве какве су, и да *не верује* свакоме причању, јер злих језика има више него добрих. Наш народ одвише воли да увећава, а простота у свих народа више оговара и грди но што признаје и хвали. А преставницима власти доста је само мало нетакта у понашању и *речима* и мало непажње према туђим молбама и интересима, па да изгубе сву симпатију појединаца и навуку повику на се. Зато учитељ мора да је одвише обазрив и неповерљив према свему ономе што не види сам него чује од другога.

Даље:

За покварену пећ	30 динара
» потру, коју је учинила кобила	20 »
» неучтиво понашање и „противљење власти“	25 »
Свега 75 »	

Ово свега износи око 95 динара. А овај је учитељ у овоме месту исте године имао још две оваке осуде. И платио је око 150 динара и то без апелате!... И ништа му друго није остало, но да *убегне* одатле, што је и учинио и *пре* акта министрова.

Као што је добар војник позван да истраје на бојноме пољу и да одатле не измакне ако интереси његове Отаџбине траже да он ту остане, па ма и погинуо, исто тако и учитељ, као добар грађанин, у мирно доба ваља да истраје у борби противу незнања, противу моралнога несавршенства и свега што крњи заједничке интересе и не води бољој срећи и напретку народа, који га је родио и подигао на ступању учитеља свога.

III.

Учитељ у друштву.

Овде не мислимо друштво државно, него обичну дружбу учитељеву с људима.

Учитељ и овде треба да је *пример* добре *нарави* и доброга *понашања*, које у других изазива љубав и поштовање или барем неће изазивати мржњу и презрење.

Овде се учитељ не јавља толико својом спремом и знањем, колико својом нарави и карактером. Спрема и знање налазе највише примене у школи. А какав ће ко бити у друштву, то стоји до његове нарави и карактера. Знање и спрема више се могу мењати и кретати било у напредак било у назадак, а нарав и карактер су *дубља* природа човекова, која се мање мења. Зато је и човечанство напредовало више умно него морално. Зато и јесте одвише важно, да се у васпитању опште *више пазни на развијање добре нарави*, него на давање знања.

Човек не може без друштва. Осамите човека, он онда није човек него дивљак или животиња. „Човек је друштвена животиња“ (zoön politikon) рекао је још прослављени грчки филозоф Аристотело. Само у друштву човек може да буде оно што јесте. Само у друштву могу да му се развију све оне особине, које га одликују као човека. Зато човек и треба да се развија за друштво. Ко није за друштво њему све остале особине не вреде ни у пола онолико колико би вредиле у друштву.

Најглавнија и најбоља особина друштвена у човека: *не вређати никога* ни речима ни делом. Највећи број судара, свађе, боја па и убиства долази извесно од непажње у говору и увреда. Зато сваки добар члан друштвени ваља да се зарече, да ни о коме зло не говори, нигде и ни пред ким. Ако говорите пред њим самим, ви га *вређате* непосредно. Ако говорите пред другим, онда ће он то чути од другог и наћи ће се увређен *још више*, с тога, што сте га понижавали или „оговарали“ пред другим, а још више с тога, што он никада неће чути верно, онако како сте ви у истини рекли, него уве-

ћано.¹⁾ Ни у једнога народа они што носе гласове не могу начинити „од комарца магарца“ као у нашега. Зато и народ каже: ни у гори зло не говори. И заиста, човек доброг васпитања треба да се зарече, да *ни о коме зло не говори*. Шта више, још и друге ваља од овога да одвраћа и да не верује, не прима и сузбија кад то други чини пред њим. А слабости, које у других опазимо, ваља да праштамо онако као што желимо, да се и нама опрости. Можда ни по чему пре и више у друштву не можете познати ступањ образовања и добро васпитање једнога човека но по овоме колико ко о другоме говори добро или зло. Ако се само сетите колико зла, сплетака и непријатности чини у друштву у свакидањем животу, оно злогласно „рекла-казала“, ви ћете и сами знати колика је то мана или лоша особина друштвена. Народни учитељ не само што не треба да улази у ово „врзино коло“, но још

¹⁾ Да наведем овде један пример из свога искуства. Једне године (1895). у шабачкој основној школи о испиту за време одмора у канцеларији видим у орману управитељеву изложену слику *Хербартову*. Ја приђем ближе, да је загледам, и упрепасти ме, кад видох, да испод ње пише *Херберт Спенсер*. Онда запитам управитеља откуда му је та слика? Он рече, да је то издање „*Учитељског Весника*“. Мени је добро позната супротност између ова два човека и по спољном лику, и по начелима, и по свему, па ми се учини, или да је неко збијао шалу, или да је крупно незнање, и, зачуђен, рекох: „Боже мој, како смешне погрешке! Ако уредник сам није знао, како му ко год други не каза!... О, о, о! Е, знате ли, рекох управитељу, да се овако крупна погрешка деси уреднику једнога *педагошкога* листа у Немачкој, забранили би му уређивање!“... После некога времена мени уредник обустави слање „Уч. Весника“. Не знајући зашто и држећи пре да је престао, запитам једном приликом уредника: шта је с листом, излази ли? Г. уредник који пре тога ни претилату није хтео да прими, изјављујући, да лист шиље као сараднику и да би се одвише радовао, кад бих ма какви прилог послао, сад, сасвим промењеним расположењем, с великом хладноћом, одговори:

— Ја сам вам *обуставио* лист.... Чуо сам да вам се не *допада*, и да би ми требало *забранили* уређивање, и да *бисте ми ви забранили*....

Онога часа ја се сетим извора и кажем му од кога је чуо. Он одобри. Онда му ја кажем, да је то скроз неверно представљено, и испричам му како је било. Он се мало утеша и обећа да ће ми лист и даље шиљати. Али је ипак њему било много угодније, да верује другу учитељу но мени. И од то доба се расположење уредника тога листа према мени знатно променило. Од то доба се датира читав низ бележака и напада у томе листу противу мене и мојих радова, и од то доба, ча и данас, мени се не шиље лист, ни као претплатнику ни као сараднику!... Узгред буди речено, тадашњи управитељ имао је вас дан некаквих кривица, па је гледао да се с једне стране додвори свима, а с друге стране да мене истакне као *заједничкога* противника њихова.

И, ето, једна реч, један узвик, једно обично чуђење, колико је последица имало!...

ваља да сузбија ово зло колико год може и да грађане учи примером, а ученике своје и примером и речима, како да се понашају према другоме.

Много је пријатније свакоме кад чује, да смо о њему добро говорили. Али и ово има својих граница. Ако човеку у очи говоримо добро, ако га хвалимо, ако преуносимо његове добре стране, онда то може да изгледа као ласкање, које можда не чинимо искрено, него у каквој задњој намери, да бисмо му се додворили и извукли што за себе. А ово је прљаво. Сем тога многима је и непријатна ова хвала у очи. За то је треба избегавати. А своје поштовање и допадање ми можемо изјавити и на други начин, много бољи, деликатнији, приличнији образованим људима, а то је делом.

И хвалу пред другим ваља избегавати, особито ако је претерана и ако се односи на старије од нас. У сваком случају претераности се треба чувати као неистина. Ако баш морамо где казати своје мишљење о коме год, које је повољно за њега, онда опет нека то буде *објективно* и поткрепљено доказима, како нам се никад не би узело као ласкање или улагивање томе човеку.

Једино је добро о млађима говорити добро и хвалити их, било у присуству њиноме било без њих, ако имамо зашта. Ово њих подиже. Народна Педагогија служи се овим средством много више него кућењем и казнама. И, са свим оправдано. Кућење понижава и убија, а хвала подиже и оживљава. И ми одвише грешимо, што смо у своме, васпитноме раду тако оскудни с одобравањем и похвалама. Једно од срца „браво“! изречено у згодној прилици може, и у мале деце, и у ученика, и у слугу, зажећи више плама и љубави према ономе послу за који се хвале, но читав низ батина или дана затвора.

Најпосле, о другоме се може *не говорити ништа*. И овде је канда највише мудрости. Ми треба да говоримо о делима и о стварима, а не о људима. Људи су грешни, и они се мењају, поправљају или кваре. И ако је оно прво правило, опет има и овога другог, као изузетака. Зато осетљиве људе ваља и оставити, а туђи речима, или хвалити, оно што не осећа. О свакоме можемо слободно *мисли* што год хоћемо, као и други о нама; али морамо да пазимо шта ћемо рећи. Па и при највећој пажњи деси нам се опет веома често неприлика. За то је увек *слободнији* онај који ништа није рекао. Само то уверење, да никад ништа о томе и томе није рекао, даје му толико унутарње слободе и мира, да свагда излази светла лица пред свакога. Другојаче је сасвим у онога, који ма где ма кад, и ма шта рекао о ономе пред којег сад

излази. У њега се увек јавља бојазан: да он то није чуо, и помисао: ко зна како је чуо?...

Зато, доиста, образовани људи ваља да разговарају више о *стварима објективно*, а много мање, и можда ни мало, о личностима. Тако ће избегавати многе непријатности и сударе, а *удруживаће* се све више и чвршће. А ово опет води јачању и напретку друштвеном, ојачању државном и срећи народној. Ето, тако ће најпоузданије слаби појединци послужити јакој Отаџбини.

Шта смо казали за усмени говор, још више вреди за писмени. У нашега простијега света одвише се развило допадање, да некога „туре у новине“ и да га награде. А ако га начине, да га „ни пас с маслом не може појести“, онда простота ликује још више. Ово личи на оно старо римско „*rapnem et circensem*“. Стари Римљани без сажаљења могаху гледати како дивљи зверови растржу живе људе, и то им чинише највећу угодбу. Данас наш свет, место да не одобрава и осуђује кад кога у новинама убијају морално, он ликује. Ово је једно зло, које ваља лечити. Новине нису за то, да се у њима грдимо, него да се преко њих учимо. И, у којима год има више личних ствари и грдње, то су *горе* новине. Оне руже своје другарице, исто онако, као рђаво чељаде задругу, лош ученик школу непоштен чиновник свој стадеж и као шугава овца што заражује своје стадо.

Зато учитељ ваља да је још даље од ове јавне новинарске грдње. Он ваља да се одликује добрим тоном, тактом и пристojношћу и онда, кад морадне, кад буде изазван.

Народни учитељ има шта да пише у новине, крупније и важније, но што је грдња појединих грешних и несавршених људи. То су: песме, пословице, загонетке, приче и уопште *народне умстворине* онога места; то су толики обичаји *народни, добри*, које треба истицати и учвршћивати, а лоше, које би као штетне ваљало искоренити; то су толике *старине* у томе месту и крају, које би ваљало сачувати; и, најпосле, то су *установе* или *предлози* о ономе што би ваљало предузети и извршити на унапређење онога места. Учитељ треба много више и даље да види, но што виде обични грешни људи.

Највише учитељ треба да се чува *свађе*. Свађа је највећа мана друштвена. Не. Свађа је само израз највећих мана друштвених у срцу нашем. Свађи предходи мржња, и у њој се она развија још више. А кад мржња нарасте до извеснога ступња, она прелази и у злочин. У нас најчешће ничу свађе из оне најјаче особине наше *штата*. Тврдоглавост, јогунство, ђудљивост, самовоља и пркос, то су дакле највеће мане наше за друштво. Ако још станемо

речима да их изазивамо и *јачамо*, онда оде у бескрајност! Зато: *што мање свађе*; а што више шале, братска разговора, пријатељска договора и слоге!...

Довде смо говорили о *речима*, о томе како учитељ ни о коме не треба лоше да говори, но добро или никако. Сад нам остаје још да видимо *дела*. Ово је виши ступањ морални. И као год што је добро дело виши ступањ позитивнога морала од речене добре речи о коме, исто је тако рђаво дело виши ступањ негативнога морала од оговарања или речене рђаве речи. И кад је сваки, а учитељ још више, дужан пазити на речи, онда колико је тек дужан пазити на дела. Учитељ ваља да буде као онај философ који је сматрао за изгубљен онај дан, у који никоме није учинио никакво добро, и као онај други, који на самрти није могао да се сети ни једнога, коме је у животу учинио какво зло.

Добро није само у давању и поклонима, него, много више, у добром савету, поуци, унуту и какој помоћи, што и позиву учитељском доликује много више. Исто тако и зло није само у крађи, превари, и оштећењу материјалном, колико у неодвраћању од зла, или навраћању на рђав пут. Особито се добротвор и прави пријатељ јавља у *невољи*. Кад човек није у невољи, када је у добру, у обичним приликама, он и не потребује нашега добротворства. Али се тек у невољи познају прави пријатељи. Ту је време и место нашој помоћи, и нашем добротворству. Особито, ако зло и невоља изненада дођу, као: опасна болест, смрт, несрећни случај, пожар итд. Ту дугујемо не само пријатељске утехе, него и човечанске помоћи. И ту учитељ ваља да се покаже и као *учитељ* у томе како да се невољници нађу и помогну у злу.

Добро можемо чинити целога свету; и познатима и непознатима, и ближима и даљима, и својима и туђину. Али ваља да имамо на уму, да што нам је год ко ближи, то нам је пречи. Онима даљнима има ко помоћи: нека им помогну они око њих, њихови сродници и сународници. А ми смо дужни помоћи онима близу нас, онима око нас, својим ближима, рођацима и сународницима. Тек у великој невољи и што претекне од ове помоћи ближима и сународницима својим, можемо поделити даљнима и другим народима. Зато је и учитељу најпрече оно место где је, они људи у њему, с којима је сваки дан, и Отаџбина његова. А Бразилцу нека остави Бразилијанцима, „капитал“ капиталистама, „рад“ радницима — нека они о њему брину. Јер ови зацело неће доћи да помогну нама у нашој невољи.

А најближи, најслабији и најнемоћнији, су учитељу, извесно, *ученици његови*. Сем своје породице он ближих нема. Зато и нека гледа, да нај-

више добра учини њима. Сав наставнички посао је врета добротворства. Али поред чисто наставничкога посла учитељ има пуно прилика и за друга добротворства. Нека се постара за мало преноћишта и вечере онемо ученику, чија је кућа далеко, онда, кад је време одвише ружно; нека се очински нађе око ученика онда када се овај разболи или се иначе нађе у какој невољи; нека помогне, да сиромашак дође до својих првих потреба; нека саветом и поуком у згодној прилици учини, да се ученици сачувају од многих зала и избегну многе незгоде и неприлике; нека и у школи и у свему васпитању поступа као родитељ и прави пријатељ дечији у свакој прилици, па је добротворства доста. Што преко овога може више, то ће он само више вредети као човек.

А, сачувај нас Боже злочинстава! Зар учитељ да кроји завере и ради о глави појединима! Зар учитељ да разбија главе ученицима! Зар учитељ да лаже, да вара, да краде, да отима, да сведочи криво, да руши морал, мир и углед једне породице или једнога човека! Зар учитељ и да пожели своје ближнему зла, штете и несреће! О, не. То би била супротност његовоме позиву. Народ, у којему би то било могућно, морао би да пропадне. Где војници стану да проповедају неред, свештеници безбожност, а просветници мрак, обману и неморал, ту нема државе, и тај народ неминуовно мора пропасти. Зато нека, нас Бог сачува далеко од тога!

*

И учитељев поглед и сав израз лица и све спољно понашање биће другојаче, ако он жели добра својим ближњима и готов је да им га учини, а другојачи опет ако им он не жели добра, но зла и пакости. Лице је израз а очи огледало душе човекове. И што се она више поправља, дотерује и уштомљава, то и спољашност добива све више израза.

Напред смо поменули, да је нарав важнија за друштво од знања, али да се она теже *мења* и дотерује по знање. Али ово не значи, да је сасвим немогућно. И ако ће нарав у суштини остати вазда *иста*, која је и у почетку била, као и знање у својим логичним радњама, опет се она с пажњом по времену може знатно дотерати. За суморне и преке парави најбоље је средство *здравље* и *веселост*. Зато на ово и треба пазити. За веселе и немарне, лакomisлене, несталне, најбоље је средство *рад* и намерна *истрајност* у њему. А и за једне и за друге добро је: да се *што више крећу у друштву*. Јер је још славни немачки песник и философ Гете рекао: „Таленат се развија у самоћи, а *карактер* у друштву.“

(Свршиће се).

РАЗВИТАК ДЕЧЈЕГ УМА

— П. Жанперев —
(превод с руског)

Ако се упореди људски ум са дечјим, онда ће се видети, да овом последњем недостају многе особине, које одрасли имају. Дечји ум, на пример, нема апстрактних и општих појмова, нема виших облика фантазије, нема практичних закључака добивених животом итд.

Међутим треба знати и то, да се и људски умови у многим особинама разликују између себе. Материјал, који служи за умне радње, може бити у многих људи истоветан, а процеси, којима се тај материјал доводи у везу и прерађује, могу бити различни: код неких ће ум бити синтетички, код других аналитички; код једних ће бити теоријски, научни, а код других практични; код једнога ће превлађивати апстракција, код другога конкретност у мишљењу итд. У дечјем уму могуће је пронаћи само почетке оваквих разлика, и то путем веома пажљивог посматрања деце. С тога је веома погрешно оцењивати дечје умове на основу једне или друге особине, јаче истакнуте, јер ове особине нису у дечјем добу ни сталне ни савршено развијене.

Из овога, што рекосмо, не следује, да су дечји умови једнаки, и да у развијању дечјих умова нема никаквих битних промена. Тако мислити било би погрешно, јер ми видимо несумњиве и фактичне разлике у дечјим умовима. — разлике, које су опазили сви пажљиви посматрачи деце како у развитку индивидуалног дечјег ума, тако и при упоређивању једнога с другим. Сва је ствар у томе: што битне промене у развијању дечјег ума и главне разлике између дечјих умова не зависе само од процеса и праваца у обрађивању психичког материјала него и од квалитета тога истог материјала. Дечји ум стоји много ближе, него ум одрасла човека, до извора све умне радње: до чулних органа; он је од њих зависан и у непосредној је вези с њима.

Развиће дечјег ума и главне промене у њему; битне разлике међу дечјим умовима најбоље се одређују преовлађивањем једног или другог чула, количином градива које дотични орган знању приноси, а тек после још и оним процесима који се у деце опажају при прерађивању добијеног умног градива.

I.

У развијању дечјег ума могу се разликовати ове четири главне епохе: добијање осећајно-мишићних представа, за тим: добијање осећаја и представа

вида и слуха, па најпосле почетак теоријско-мислених процеса.

У почетку је људска свест вели Русо, састављена је из осећаја, а од осећаја најпре се истичу мишићни осећаји. У првој и у почетку друге године дечјег живота свест је *осећајно-мишићна*.

Човек — разумемо овде нормалног човека — рађа се са свим чулним органима; сви ови органи, изузимајући органе слуха, почињу радити од онога тренутка кад се дете роди, али не раде сви са једнаком снагом. У почетку, у првим месецима живота, преовлађује чуло мишићне снаге; оно се најбрже развија и доноси највећу количину одређених осећања која постају услед добијања пријатних или непријатних осећаја.

У првој години живота веома видно место заузима *процес сисања*; с њим су у вези прва знања и прва осећања; он се не може сматрати као извор веома разноликих душевних радња. У првим данима живота, кад дете веома слабо види, кад готово ништа не чује, кад мириси на њега веома слабо утичу, — у то, дакле, доба оно већ познаје његову сису и тражи је. Његове прве асоцијације тичу се сисања: кад расплакано дете подигну из колевке и однесу на крило мајчино или дојкињино, оно се стиша јер очекује храну; оно већ зна, да ће му се непријатно стање глади отклонити сисањем. То је дечје прво знање. Раније од овога доба оно ништа не зна.

Да је сисање извор велике насладе за дете, да и сам додир са топлим и меким мајчиним прсима њему доноси највеће задовољство, о томе само дете сваког дана уверава несумњивим знацима. У прво доба никакво друго задовољство не може се детету сравнити са задовољством сисања; оно воли просто да лежи на грудима, наслађујући се пријатним осећајима од додира и топлоте. А процес сисања није ништа друго до осећајно-мишићни процес. Па и само храњење организма: варење хране у желуци као и њено даље кретање по органима који са желуцем у вези стоје, имају тако исто видне осећајно-мишићне елементе. Сав процес храњења може се разматрати као нарочита осећајно-мишићна радња.

Осећаји додира и покрета, у првој и у почетку друге године живота, веома су многобројни и разнолики. Они почињу осећањем *притиска*, јер у прво доба дете врло много спава а мало покрета чини. У то доба оно сазнаје осећаје притиска од пелена у које је повијено, од додира тела са постељом, од туђих руку које га подижу, облаче, преносе итд. Сопствени дечји покрети у почетку су веома ретки и не одликују се особитом јачином.

Мало по мало они се множе, одликују се разноликошћу и врше се са нешто енергије. Дете поступно почне управљати органима свога тела, учи се да право држи главу, да хвата предмете, да их држи обема и једном руком, да се лежећи преврне с трбуха на леђа и обратно, да се подигне и седне, да стоји, пузи, ходи и трчи. Човек, који је давно ове вештине изучио и сасвим заборавио на процедуру и тешкоће тога обучавања, није довољно способан да оцени важност овде побројаних добитака у области покрета; за њега су они незнатни. Али се ово погрешно мишљење брзо заборави кад се, макар и врло површно, деца посматрају: колико усиљавања, колико напрезања свију телесних и душевних сила стаје сваки корак у развићу дечјих покрета; какво нерасположење и огорченост сналази дете онда, кад му овај или онај покрет не испадне за руком, а какво задовољство ако му покушај срећно прође! Да би себи могли објаснити огроман значај оних душевних стања која дете сналазе онда кад оно разне покрете чини, да би умели ценити колико та душевна стања утичу на даљи развитак његових умних сила, довољно је да посматрамо прве дечје покушаје у ходу.

Кад дете први пут проба да *ходи* без ослоњца, његово је лице необично озбиљно, поглед му је упрт у једну тачку, оно прикупља све силе, и душевне и телесне, да би му само тај задатак за руком испао. Ако не успе, оно клоне духом, не верује својој снази и дуго се неће решити да поновну пробу учини; ако осети задовољство успеха, оно прикупља снаге и храбрости за нове покушаје у томе смислу. За то је ради даљег дечјег развића, врло потребно, да се брижљиво прате први његови покушаји у ходању, како би му се брза и потребна помоћ указала. Ако се детету на време притрчи у помоћ и не дадне се да оно чешће осети неуспех у његовим покушајима ходања, то ће се у детињу душу улити храброст, јунаштво, самоуверење, дете ће имати весело и отворено лице, у њему ће се зачети предузимљиви карактер. Ако дете прерано почну да уче ходу, ако се покушаји буду несрећно свршавали те дете не могадне да пређе до извесног места, онда ће се у његовој души зачети страх, колебање, може се развити меланхолија, а развиће карактера предузимљивости задржаће се. Зато је врло потребно да родитељи и васпитачи обратe нарочиту и озбиљну пажњу на детиње прве покушаје у ходању. Погрешке, које се тада учине, неће се ограничити само на то, што ће дете брже или спорије научити да ходи, него ће утицати на целокупно његово психичко развиће.

На тај начин ходање, као и све друге врсте покрета, уносе у детињу душу веома много разноврсних осећања.

Исто тако велики значај за развиће дечјег ума има и процес *хватања*. Обично око шестог месеца почињу преовлађивати руке над уснама, хватање над сисањем; ова појава бива приметнија и виднија што год дете буде старије. Дете почиње машати руком да додирне свуда прстићима, што дохватити може. У то време јавља се код деце недољива воља да увлаче своје прстиће у сваки отвор: у руну на брави где се кључ увлачи, у пукотине дуварова, у уста и уши других лица, у рунице на капуту, у испенана места на хаљинама. На крају прве и у почетку друге године, још је у пуном јеку прохтев за хватање рукама.

И тако, у првој години живота и у почетку друге, четири процеса имају велики и скоро једини утицај на ум: *сисање*, *кретање*, *хватање* и *ход*. Дечји ум се најпре почиње развијати под непосредним утицајем ова четири процеса, за то је он у почетку осећајно—мишићни. А пошто је радња чула пипања извор најглавнијих сазнања о особинама спољашњег света, јер се преставе о материји, покрету, миру, тврдоћи, облику, величини тела добијају чудом пипања и мишићне снаге, — и пошто човек без осталих чулних органа (сем осећајно — мишићног) може да постоји и да се оријентује у свету — о чему нас уче поједини примери из живота, — онда се лако може разумети зашто је наш ум тако јако везан са основним појмовима о спољашњем свету. Ови основни појмови чине најнижи и главни слој у формацији нашега ума; они су сам ум у његовом најранијем и првобитном облику. Наш ум није нека апстрактна снага, која постоји независно од наших осећања, престава и појмова, него је то систематски уређен умни материјал, којим се наша воља служи.

После осећајно—мишићне долази *свога* гледања — *вида*. Између осећаја мишићног и органа вида постоји хармонија у раду; један орган не само да помаже другоме већ га још у раду и замењује. Што један добија дужим испитивањем, то други добија брзо. Величину, облик, покрет, тврдоћу тела можемо сазнати не само органом пипања већ и органом вида. Обично у таким случајима ми замењујемо орган пипања гледањем, јер се овим чулом рад свршава много брже него пипањем. Осећање мишићно ми остављамо увек на послетку ради контролисања. Кад не верујемо својим очима, кад се при стварању појмова о облицима предмета видом, појави каква сумња или нетачност, онда узимамо предмет и опипамо га. То је послед-

ва вистанција у решавању оваквих психичких спорова. После сведоче осећајно-мишићних органа ми немамо где ићи.

Чим се утврди веза између осећајно-мишићних органа и вида, развиће овога последњег иде паралелно са оним првим, но преовлађују још за неко време мишићна осећања. Најпре је потребно да се задобију основна знања о свету путем радње најглавнијег чула, а после, у доцнијим освајањима служимо се краћим путем: видом. Док се задобијене осећајно—мишићне преставе контролишу видом, и док се дете научи да умне добитке прибавља видом, задржавајући рад осећајно-мишићних органа само као контролу за преставе вида, — треба доста времена и труда детету, јер је вид особено чуло које осећајно-мишићним преставама даје особено обележје. За нормална човека, који се једновремено може користити са оба органа при упознавању спољашњег света, биће сасвим једнаке оне особине које се у исто време испитују и осећајно-мишићним органима и оком, нпр. величина оловке, њен облик и тврдоћа. Али у самој ствари знање, добијено помоћу појединих чулних органа, јесте особито, па макар се оно тицало једних истих особина дотичног предмета. Између представа о величини, облику и тврдоћи оловке, задобијених видом и представа о истим особинама истог предмета задобијених пипањем — има разлике. Овом специфичном разликом, која је везана за структуру чулних органа, и објашњава се тај факт, што слепци од рођења, који се врло добро оријентишу у својој околини помоћу чула пипања, и који добро познају све предмете са којима су у додир долазили, кад им се вештачком операцијом поврати вид, да се муче да распознају предмете око њих; за мачку држе да је често, ма да пипањем врло добро познају ове животиње. Неки дечко, који је био слеп од рођења, играо се и трчао је слободно по кући не спотичући се ни о што. Но при повратку из вароши, где је над њим била извршена операција, која му је повратила вид, он је покривао очи рукама, кад би хтео да се брже и слободније креће; вид га је плашио, досађивао му и сметао; видело се јасно како се труди да своја пређашња осећајно-мишићна знања о оконим предметима сједини са новим знањима која му вид поче давати. Други излечени слепац од рођења, који је пипањем врло добро мачку познавао, дуго је гледао, држећи је у рукама, па је најпоследње рекао: „мачкице моја, други пут ћу те још боље упознати, а сад иди!“

Спрежући свој рад са чулом пипања, вид се постепено све више истиче као чуло које доноси бржа познавања оконих предмета и појава.

Ослањајући се на првобитну заједничку радњу, вид почиње да ради самостално, за свој сопствени рачун, поступно ширећи све више и више круг дечјега сазнавања. Првенство вида у детињем психичком животу показује се у томе, што дете у то доба не може лако да се одвоји од прозора, непрестано гледа шта се ради на улици, у собама, често трчи с места на место да нешто боље посматра; ма какав труп, будикаква пега, или нека особитост на хаљини, одмах привуче његову пажњу. Његове светле и бистре очице загледају се у сваки предмет; ни тица, ни муха не може поред њега пролетети а да је оно не испрати својим погледом. У то доба дете постаје ревносни обожавалац сличица; са највећим задовољством прелистава оно књижице са сликама, разгледа једна иста илустрована дела више пута, док их не умрља или не исцера. Па и други предмети сликарске вештине привлаче његову пажњу, као: портрети и слике у рамовима, фотографски албуми, сенке од предмета, које се у вече виде на дуварима и тавану, фигуре и цртежи на тапетираним дуварима; све ово дете жудно разгледа, и у томе ужива.

У опште, првенство вида над другим чулима показује се у томе, што вид постаје руковођа детињих покрета и радова. Зашто дете иде радије у једну собу, зашто оно чини једне исте покрете више пута а остале ређе — узроке овоме ваља тражити у владавини чула вида. Ум се видом брзо богати. Множина пријатних и непријатних осећања јавља се под утицајем видних упечатака; сва психичка опажања у опште носе карактер вида. Ово господарство вида траје од почетка друге до почетка треће године.

Трећа епоха у развићу дечјег ума карактерише се истицањем *чула слуха* над осталим чулима. Чуло слуха не може да се истакне пре других, јер се оно не би могло у свом животном значају такмичити са осећајно-мишићним и видним чулом. Без осећаја пипања и мишићне снаге не може човек да постоји, а радња вида јесте у многоме превод осећајно — мишићних осећања на нови језик — видом добијен. Радња чула вида и фактички и логички је везана са радњом чула пипања и мишићне снаге, те по томе, ако орган вида није повређен онда и његов рад и првенство постају и развијају се нешто једновремено са радом осећајно — мишићних органа а нешто и непосредно после њега.

Владавина слуха јесте трећи период у развићу дечјег ума а изазива се тако исто важним и неопходним узроцима, као и владавина прва два чула о којима смо говорили.

www.unilux.com

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Слух је спроводник артикулисаног говора и без њега човек не би могао бити прави човек, или, у крајњем случају, с тешком муком би могао у довољној мери развити све своје људске особине. За пример нам служе глухонечи, на чије се учење троши и много снаге и много времена, па опет у свом развићу далеко остану иза обичних људи, који нису нарочито васпитавани и учени. Значај артикулисаног говора огроман је за целокупни људски психички развитак; у језику је изложена култура свега човечанства, и ту културу, као плод хиљадугодишњег рада безбројних покољења, асимилира свако дете изучавајући говор. Из овога излази, да оно лице које не влада артикулисаним говором — много губи. Особито од недостатка артикулисаног говора страда развиће општег и апстрактног мишљења, које се без речи једва може и замислити.

Дете чује артикулисан говор непрестано око себе. Али јачина слуха која се поступно изгуби, за тим пресићеност ума најпре осећајно-мишићним а после видним утисцима, чине те рад органа слуха долази на друго место. Тек у трећој години настаје доба у коме слух отима првенство над другим чулима. Што год дете више расте и снажи се, оно се све више уноси у групу оних лица која су око њега; врата кроз која дете улази у живот, то је усвајање артикулисаног говора, који се заснива на енергичном раду слуха.

Дете рано почиње усвајати артикулисан говор: још пре навршетка прве године оно разуме некоје речи, а до почетка самосталног говора научи многе. У другој половини друге године оно је већ у неколико разумно створење, а кад напуни две године онда располаже са довољно знатном количином речи (око 400—500). Али необично брзо развиће говора почиње у трећој и захвата целу трећу и четврту годину. Ово време је развиће ума под владом слушних представа.

У ово време бива не само јако усвајање говора него и свих осталих слушних упечатака. Дете тада веома пажљиво прислушкује музикалне звуке, па и само покушава да свира; слуша певање и само проба да пева; учи на изузет и понавља јаким гласом разне дечје песмице, стихове, загонетке; слуша и понавља многе приче и басне. Једном речи, орган слуха у то доба показује енергичну радњу и господари над другим чулним органима.

Енергичан физички рад органа слуха бива упоредо са пространом радњом ума на основи слушних упечатака; помоћу говора ум се богати масом разноврсних знања, која изазивају свестрано психичко развиће детета. Усвајањем артикулисаног го-

вора дете брзо психички сазрева, све његове силе и способности брзо се развијају и оно улази у живот и интересе одраслих. У исти мах и одрасли јаче утичу на дете помоћу говора, који се јавља као добродошла веза за узајамно утицање. Одраслима више није потребно да се брину о томе шта дете мисли и осећа; оно лепо може да омишле своје стање а може и да разуме говор одраслих. На тај начин ствара се могућност заједничког споразумевања и утицања између одраслих и деце. Само се по себи разуме, да се у то доба и поступци детињи мотивишу првенствено слушним упечатцима оним идејама и осећајима, који стоје у вези са тим упечатцима или су им они непосредни узрок.

Осећаји и представе *мириса* никад не могу имати пресудни утицај на друге, зато оне саме собом и не одређују *свест*, нити стварају какву епоху. Осећаји *укуса* имају велики значај у самој почетку живота дечјег, но о њима смо говорили онда, кад смо расматрали осећајно — мишићну епоху свести. Код деце не може никад бити хармонијскога и заједничког рада свих чула, него влада час једно час друго. Хармонијска радња свих чула то је идеално стање, које се у дечјем животу не остварује. Према овој потоња — четврта епоха у развићу дечјег ума не карактерише се владом ма кога чула нити њиховом заједничком радњом, већ новим начелом: *појављивањем теоријских процеса услед обраде оног материјала, што су га чула дечјем уму прибила*.

Први почеци обрађивања онога психичког материјала, који се у дечјем уму буде налазио, јављају се доста рано и развијају се паралелно са нагомилвањем тога материјала; но ови покушаји бивају у први мах врло слаби и несавршени, а јачају и постају озбиљни тек оног доба, кад дете до извесног степена овлада артикулисаним говором. У колико дете, помоћу говора, буде све више и више долазило у живот и односе одраслих људи и подледало њиховом утицају, у толико ће се јаче код њега развијати теориски мислени процеси, тако да се обрада и систематисање добијеног психичког материјала почиње по мало уздизати из процеса придобијања на висину самосталне радње.

Први дечји мислени процеси јесу веома елементарни и састоје се у образовању најпростијих једнородних представа у сложеније умне производе. Потпуно расте и крепча ум у сфери сваког засебног чула и ум асоцијациони, који захтева једновремену радњу неколиких чула. Ово крепчање ума свршава се потпуно доследно и природно, тако, да осећаји не постају оделито, већ се неизбежно састављају у сложене разноврсне умне облике.

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Чим се појаве више или мање стални облици и асоцијације, одмах је тиме спремљено земљиште за право логичко мишљење, које је у почетку ве-ома несавршено. Оно се у овом добу познаје по овим особинама:

1. *Погрешно индуктивно мишљење.* Опазивши особине каквог појава и сретнувши други појав сличан с првим, дете мисли да су и у другом појаву све особине онога првога. И кад дете на извештан начин поступи у једној истој прилици, оно ће поступати тако исто и у свима другим сличним приликама, не обрађајући пажњу на то што су оне у нечему и различне. Опажање сличности дечји ум лакше схвата него осећање различности. То је и појамно. Наћи сличности значи упоредити нову појаву са старом, већ познатом. Такав посао врши се сам собом, сличности се подударају и привлаче се, једна црта изазива у памети другу. Опажање различности оснива се на образовању нове појаве, које до тада не беше у свести; земљишта, привлачне тачке за њу нема у пређашњој појави, коју је свест пре тога усвојила. Зато дечји ум у почетку нагиње пре сличности а не различности; зато су аналогije, у којима се по једном случају цене многе сличне појаве, врло обична ствар у раним годинама дечја живота.

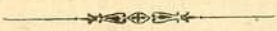
2. Друга је карактерна особина дечјег мишљења: *механичност.* Налажење сличности и ако је то радња интелектуалног карактера, бива код деце доста механично; остале умне радње њихове поражавају нас својим механичким обликом. Пробајте да играте с дететом „жмурке“, па ћете видети како се дете крије све на истим местима, и у том поступку нема неке његове нарочите вештине. Ако сте што год детету испричали, оно ће тражити да му исту причу у неизмењеном облику поновите више пута. Све нове варијације нису му по вољи, у причи оно види приповедање истинитог догађаја, и зато му нове варијације изгледају као напад на истину; дечје игре у првим годинама одликују се подражавањем и са-

мосталности мало имају. Све своје радње, речи, игре, дете воли да понавља безброј пута у истоветном облику, а све ово сведочи да у дечјем мишљењу царује механичност. Ова особина оправдана је и може се лако разумети, јер је немогуће да дете од једанпут или брзо пређе од простог усвајања материјала к стварању, а детету и најпростије понављање прибавља велико задовољство.

3. Трећа карактерна особина дечјег мишљења јесте *конкретност и фигурисање.* И мишљење многих одраслих људи и жена одликује се конкретностношћу, тј. неспособношћу држати се у сфери опшности и апстракције, и брзом заменом општих и апстрактних појмова, оделитим стварним сликама. Код деце нема многих општих и апстрактних елемената у мишљењу, за то им је конкретност врло природна умна појава. Сем тога, дечје мишљење одликује се фигурисањем, тј. живим, јасним стварањем оделитих слика у свести. Многа деца са необичном тачношћу сећају се боја, звукова, слика тако као да виде и чују ове појаве и предмете. Услед овога, сећање и мишљење код деце једначи се са фактичним догађајима и опажањем оних појава који се пред децом догађају; граница између субјективног (мисленог) и објективног (спољашњег) света код деце је у неколико потрвена; зато се код њих лако меша објективност са субјективношћу. Из ове карактерне црте дечјег мишљења произлазе многе, на први мах доста чудновате, појаве; нпр. деца по неки пут потврђују стварност оних факата, о којима су она само размишљала. Она уверавају, да су видела таква и таква лица, да су била сведок тим и тим догађајима, а у самој ствари она се нису ни налазила са тим лицима, те нису ни могла бити сведок уображених догађаја.

Даље развиће дечјег ума, а особито од онога доба, кад се почне систематско васпитање деце, огледа се у поступном губљењу речених особина и у приближавању к типу мишљења одраслих људи.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

О Ц Е Н Е И П Р И К А З И

Споменаk, књига за децу. Прва кита. Прибрали Л. Лазаревић и Д. Ј. Соколовић. Београд. Парна радикална штампарија. 1897-8. г. стр. 98.

Ретка је у нас ваљана књига, намењена младежи, и ако је таква књига врло потребна. Отуда је ваља да и то, да се појави такве ваљане књиге, намењене нашој омладини, радујемо као мало који.

И „Споменаk“ радосно поздрављамо. Њиме је мало увећан број књига, које се спремају и издају из чисте љубави према омладини, и којима се ставља у задатак, да помогну школи у развијању духовних одлика у младежи. „Споменаk“ је збирка песама, прича и чланака, подешених за децу.

Својим прилозима ова се књижница прилично одликује од сличних, које већ имамо; највећа је одлика у томе, што се намењује деци, која су већ читала „Зорицу“ и сличне ствари.

Причице ми се нарочито допадају; у њима се одступа од досадашњих прича за децу; причање је живо и течно; све су тенденциозне, али је тенденција тако уведена, да ће мали читаоци у сласт читати причу неосетив налетљивост у саветима од пишчеве стране, чега је доста у причама за децу, а што опет много пута причињава да деца нерадо читају такву књигу. Једна само од ових прича није својом садржином подесна за децу. Мислим на повећу причу *Уцена*. Незгодно је деци причати о хајдучији. Живот у сеоској задрузи и родитељска љубав могли су деци бити приказани и без хајдучкога уцењивања.

Мимо приповетке ваља ми нарочито указати и на ове чланке, као лепе и за децу подесне: *Рис*, *Како је у Аустралији*, *Паун*, *Пријатељство међу животињама*, *Разум у животиња*. Ови прилози врло лепо пристају у књигама за младеж, и методом и обрадом.

За песме не бих рекао да су добре, у овој књизи. Ако се хоће, да буде истините користи од комада у стиховима, намењених деци, онда они ваља да се одликују лакотом израза, ако већ не може у њима бити баш увек чисте и праве поезије. За песмице у Споменуk сем последње, чак се ни то не може рећи. Стихови, као што су:

Ти ме учиш да се клоним
Свега што је гнусно,
Да презирем и да мрзим
Све, што је год ружно.

мучно да се могу допасти деци и да јој омиле везани слог. Боље је било, да је прештампана која

песмица Змајева или Грчића Миленка, као што је лепо радио „чика Степа“ у своме Радовацу и другим књижницама својим, деци намењеним.

Неки прилози обрађени су без обзира на читаоце, којима су спрењени. Смело се с ума, да је природа дечја, да код свачег необичнога застану, све непознатно испитају; на свакоме кораку изађу с питањима: како и зашто? При спремању лектире за децу, ваља пазити, да деца при читању нађу и одговор на оваква своја питања. Овога ради мислим, да је неке прилоге ваљало друкчије израдити. Да поменем само чланак о Џону Мезону. Намера је писцу била, да покаже деци шта се све може постићи радом, па је ово невешто урађено. Чак деца и после овога чланка, мало знају о прављењу гвоздених пера, и ако су овим чланком заинтересована за то. Местимице ће наћи и потпуна неразумљива места, као што ће бити тамо, где се прича како се Мезон бавио галванопластиком, а деца о галванизму не знају. Народна прича *Како је њему по вољи* својом садржином није за децу и ја, истину да речем, не знам чега ради је овамо и уврћена. *Кокајинско дрво* такођер није ваљало да уђе овамо, бар не у овоме облику; ствар је интересна и лепо би поднела за *занимљивости* у коме дневном листу, али за децу није; она мучно да могу појмити необичне одлике тога дрвета. *Мали јунак* такођер ваљало је да је ушао у ову књигу у другоме облику; кад се већ није потражио у нашој историји предмет за сличну тенденциозну сличицу ваљало је бар тако овај предмет прерадити, да мали јунак буде Србин. Можда ће ово изгледати као ситница али ваља знати, да деца мало знаду о Талијанима и Аустрији и њихову ратовању, те не могу како ваља ни оценити пожртвовање малог јунака.

Сасвим оправдано у овој књизи хтело се пружити деци и шале, али баш у овоме није био учињен срећан избор; ни једна од употребљених шала није за децу подесна. Доста ће бити, да напишем последњу:

„Скитница: Кесу са сто динара, која је јуче нађена, ја сам изгубио.

Полицајац: Ти? сумњам. А чиме доказујеш да је то била твоја кеса?

Скитница: Тиме што ми је продеран џеп.“

Самоме натпису ове књижнице не могу, да не приговорим. Споменаk је, под тим именом, врло мало познат у нашем народу, и не придају му никакво значење, те мучно и десети део читалаца ове књи-

жице може погодити шта се хтело са оваквим именом. Ваљало је изабрати подеснији натпис књизи.

Језик је како у коме прилогу: у причама је врло леп, а у песмама се нађу и облици *врије* и *загријеваши* и ако су после у источном говору писане.

Ово је прва кита, те и указах на недостатке и погрешке, како би остале ките биле са свим добре. Иначе ову књижницу, и поред учињених замерака, топло препоручујем. И тако је техничка страна без замерке.

Жив.

Zur Hygiene der Arbeit von Dr. Emil Kraepelin, Professor der Psychiatrie in Heidelberg. Verlag von Gustav Fischer. 1896.

Име писца дела, чији наслов исписах, није непознато за наше читаоце, јер су имали прилике да читају и на српском језику једну његову расправу — *о духовном раду* — о којој су се *Дело* и *Српски Преглед* похвално изразили. У овом новом спису писац хоће да и даље указује на опасности, које прете не само васпитању него и целокупној култури, од духовнога рада, ако се рад не подешава према природи човечијег духа, а нарочито духа младих ученика, који се према систему данашњег школовања, готово без изузетка, заморава а на штету бржега и правилнијег му развитка.

Наука о чувању здравља може се с правом поносити, да је у свима земљама постигла огромне напретке; прописала је и у најситнијим појединостима како да се хранимо и одевамо, како да се уреде домови и градови, али нас ништа не учи у коликој мери можемо да поднесемо духовни и телесни рад, у чему су опасности прекомернога рада и како да их спречимо. Ово је полазна тачка раду, који је писац себи ставио у задатак, сматрајући га ипак само као један оглед, да се положи основ новој науци — *хигијени рада*, која мора имати за главни циљ: борбу против душевнога заморавања, јер је ово главно зло, главна опасност рада.

Строго узето заморавање почиње кад почне и рад, па зато, што се више ради, све више опада и рад, управо рад се може продужавати, али губи у погледу квалитета. На основу овога долази се неминовно до закључка, да се за сваки, било умни било телесни посао троши извесна количина снаге, која се мора стално надокнађивати, ако се не жели да наступи дужи прекид у раду или, можда, да способност за рад у опште не престане, што се све може лепо упоредити са потрошњом каменог угља, који се троши за кретање локомотиве, дађе итд.

Дужим душевним радом опада и моћ пажње, наступа расејаност, мисли се не могу да приберу а отуд и неспособност за духовни рад (као на пр, у настави), који захтева свежину и прибраност духа. По себи је јасан закључак, да се настава мора подесити тако, како ће се моћи избећи напрезање, да не наступи умор, који убија ученички дух и доводи на мисао, да је бољи нерад него и такав рад. А што вреди за духовни рад, вреди и за физички. Покрети услед физичкога рада не само да су, после подужега времена, слабији него су и неподеснији и грубљи, често наступи и само дрхтање мишића, — а све то чини те је и физички рад квалитативно гори, док се напослетку не изгуби и способност за рад.

Ето, то је у главном што писац на првом месту износи пред очи у својој горњој расправи јер је уверен, да се данас о томе не води рачуна у оној мери у којој ће се у будуће морати водити. Да је његово уверење оправдано, тешко да ће ко хтети спорити, јер се сваки и сам може о томе уверити личним искуством из најближе околине. На свима пољима људскога рада тражи се, да се што више ради, јер је време новац, па што више рада, тим боље. Ми од ученика тражимо да што више раде као и газда од свога слуге. А никога се не тиче што се прекомерним послом сатире снага, а при том постижу ипак и слабији резултати. А ово је толико опасније за народ — као што је наш — у кога је просечна дужина живота појединаца и иначе мала, а продуктивност и научнога и практичнога рада још мања. Дела, као што је предње, за нас су зато права благодет, јер нас могу, још док није доцкап, сачувати од болести, од којих се остали културнији народи хоће да лече. А познато је, да је увек боље сваку болест спречавати, него, кад се развије лечити.

Писац, дакле, захтева, да се рад подели према природи људској, да се створе погодбе за добар рад, па и ако буде мање непрекидно радило, само нека резултати рада буду повољнији, јер радити сувише, не значи да ће бити боље.

У другом делу писац износи, да више или мање штетности од рада зависи од тога какав је рад и од нарочитих особина онога који ради. Тако на пр. кад се уче речи или слогови, који немају никаквога смисла, наступа умор после *петнаест до двадесет минута*, а при рачунању тек при крају првога сата. Из овога је јасно, како је на пр. ученицима другога разреда гимназије, који, према данашњем уџбенику, *пола школске године* читају немачке бесмислене слогове и речи, које, кад их изговарају,

лично више на животињске гласове него на немачки језик.

У парочите особине од којих заморавање зависи, рачуна писац снагу ученика, храну, навике, ревност. Тако понеки може дуже времена радити и врло тешке послове, док би за другога и половина тога биле праве Танталове муке, особито ако је слабуњав и надражљив, ако му је рђава храна и није навикао на рад, ако нема интересовања итд. На основу овога и каже писац, да је тешко веровати, да ће се уопште моћи утврдити поуздате границе рада; ово у толико пре што брзина, којом заморавање настуна, зависи још и од општег телесног нахођења, од годишњег и дневног времена и многих других случајних утицаја.

Напоследку писац говори о понеким штетностима по духовни рад. Тако он тврди, на основу свестраних огледа, да и најмања количина алкохола отежава без разлике сваки духовни рад као што то чини и умор, док међутим телесном раду донекле и помаже, али су му последице употребе на крају крајева ипак као и за духовни рад. За опаснији

од овога сматра да је морфијум, док кафа и чај олакшавају духовни рад и потпомажу и мишићни рад, ну, ипак се не зна, да ли се радна снага помоћу ових средстава и целисходније троши. За дуван још није утврђено, од каквог је утицаја на духовни и телесни рад, те зато и препоручује, да се уопште сва ова средства избегавају, па и ако се штетне последице не могу одмах да распознаду, препоручујући одмор, коме треба обратити већу пажњу и уредити га на правилнијој основи него што је то данас.

У опште цела је расправа — и ако само почетак за хигијену рада — веома поучна и занимљива, те и заслужује озбиљну пажњу свакога наставника, па и родитеља, који се искрено брину о добру омладине, о добру школе и лепше будућности.

Ако читаће приказа некога дела може каткад заменити читаће самога дела, онда, ја искрено признајем, овде то овај не може; а ако му је циљ да упути читаоца да и сам приказано дело чита, онда се надам, да ми је то испало за руком.

Љуб. М. Протић.

ПРЕГЛЕД ШКОЛСКИХ ЛИСТОВА

Revue internationale de l' Enseignement, publiée par la Société de l' Enseignement superieur. Год. XVIII., св. за октобар.

Од прилога, који су штампани у октобарској свесци овога журнала, а могу интересовати и нас у Србији, заслужује пажње чланак „Нови програм за средњешколско образовање девојака у Француској“ од Лујзе Лантоан, за то му и доносимо садржај у изводу.

Школе за средње образовање девојака устављене су законом од 20. XII 1880. а уређене су сагласано акту министарском од 28. јулија 1882. Навршило се дакле петнаест година њихову опстанку. За то су време оне напредовале; број ученица је непрестано растао. Сваке су се године отварали нови лицеји. Са свим су ишчезле предрасуде, са којима су у почетку дочекани, и ове су школе успеле задобити поверење родитеља.

Октобра 1897. године ступиле су школе за средње образовање девојака у нов период; актом министровим од 27. јунија 1897. заведен је у њима нов ред.

Louise Lantoine, која је непрестано радила у овим школама, постарала се, да у чланку, чију садржину у кратко износимо, упозна читаоце Revue internationale de l' enseignement (св. октобар) са овом променом.

Реформе уведене актом од 27. јунија 1897. г. тичу се двеју главних тачака: *редукције броја часова у разреду и измена програма*, по којима се предавало од 1882. год.

Број часова је, при оснивању ових женских лицеја, био доиста велики. То је рђаво утицало на здравље ученица, које су биле преоптерећене радом. Питање о овој преоптерећености задавало је свима бриге и истакло се на дневни ред. О њему се расправљало и у штампи и на зборовима, те је од 1890. сваки лицеј, по одобрењу више просветне власти, могао чинити у том погледу измене, које се управи чиниле оправдане. Али је ово дало повода разноликостима, које се нису могле трпети, те је с тога и донесен акат од 27. јунија 1897. којим се оне уклањају. Часови су смањени тако да им средњи број у три прве године износи око 20 часова, а у друге две 16—17. На тај се начин измирују интереси наставе са легитимним захтевима породичнога живота.

Са питањем о броју часова у разреду у тесној је свези и питање о начину, како да се они распореде преко дана, да не би ученице, услед рђавог распореда на једној страни губиле, што на другој добијају.

Много се говорило о распореду, по којем би ученице долазиле у школу, само пре подне, како би

им после подне остало слободно да га проведу код куће, у породици. Овакав је распоред не само по изгледу примамљив, него има и других добрих страна: економичу времена, и за децу и за родитеље који их прате; већу слободу, којом се могу користити и марљиве ученице да се темељније спремају и родитељи да својој деци омогуће учење предмета, који се не предају у лисеју. Али овакав распоред има и великих тешкоћа. Највећа је међу њима, што се, ако би се он усвојио, ученица лишава готово сваког васпитног утицаја школина. А питање је, може ли, у оваким приликама, имати велике вредности рад наставника, којима правилник одређује 16 часова недељно? Изгледа да се таква радикална реформа не може желети. А можда би се могле избећи све ташкоће, ако би се ученицама виших разреда оставило два или три пута преко недеље после подне слободно.

Смањивање броја часова повукло је за собом и реформу програма. Измене, обухваћене овом реформом, не састоје се само у упрошћавању и избацавању, него и увођењу нових предмета и проширењу обима некојима од оних који су раније уведени.

Народни језик и књижевност заузимају највидније место у програму. Стари су програми тражили много, нарочито из овога предмета. Настава из француског језика била је преоптерећена историјским појмовима. Граматика се изучавала на историјској основи. А како се искуством дошло до уверења да се језик не може учити на овој основи без знања латинског језика, то је акат министарски од 1897. дао учењу овога предмета простији облик: уче се граматичка правила, вежбају се ученице у синтетичким правилима, која се тичу реченице, задају се у школи писмени задаци, који су најбоље објашњени и прокоментарисани, а нарочито се пази да се језик изучи објашњавањем одломака који се читају. Ове измене заслужују да се одмах усвоје. — А књижевност је претрпела измене, које се састоје у упрошћавању. Пре је читање на глас — дикција — сачињавала специјалан предмет, а сад је оно придано као саставни део изучавању књижевности. Избачени су тако звани „Појмови о композицији — Анализа и правила о различним литерарним врстама — Појмови о француској просодији — који су се предавали у три виша разреда. Литерарна историја која се предавала, не без извесних понављања, у овим истим разредима, сведена је на оно што је неопходно да се зна. И ово је добро. Ништа не смета више јединству и солидности литерарне наставе, као ово разграђивање појмова теоријских и историјских, којима је преоптерећивано памћење ученика, а задавано много посла наставницима на велику штету која је истицала отуда, што је ученицима остајало мало времена да читају дела угледних писаца. Изучавање текстова сад је најважније вежбање, а сви појмови који се тичу стихотворства, композиције па и материјалне историје уносе се само у облику коментара, који иду уз објашњавање текстова. Сад успех, према овоме, зависи од избора текстова. Једино дела неспорне уметничке вредности имају привилегију да се изучавају у целини. Новим програмом је остављено наставнику више слободе да сам

бира текстове. У кратко, и ако је број часова, одређен овом предмету, мањи по новом програму, опет ће се више добити него што се може изгубити. На место масе збрканих појмова који ће пре оптерећити памћење него што ће просветлити интелегенцију, долази, по новом програму настава, која ће крај све разноликости, имати јединства, бити вођена методиком и са много живости и која је основана на тежњи, да се ученици науче свесно се дивити великим писцима, који су најбољи учитељи и први васпитачи.

Класична литература и латински језик предавали се у овим школама као допуна француској и почињала се прегледом главнијих епоха и главнијих писаца грчких и латинских. У четвртном и петом разреду се предавао потпун курс античких литература, уз који је ишло и читање. И на послетку да се овом не би одузимало време потребно за француски језик и књижевност, утврђено је да се у четвртном и петом факултативно предају са 3 часа недељно литература грчка, а са 2 часа — латинска. Против оваког распореда се почело говорити, чим се осетила потреба реформе женског средњег образовања. Најпре су свели на 1 час недељно предавање грчке у четвртном, а латинске књижевности у петом разреду. Програмом од 1897. године остављен је обема литературама 1 час недељно у четвртном разреду.

Независно од изучавања литература, стари програм је допуштао факултативно учење латинског језика, али на тако ограниченој основи, да је и крај најбоље воље, било апсолутно немогуће постићи добре резултате. Изгледало је с тога да је овај предмет осуђен да буде са свим истиснут из програма. И то је било 1890. године, у пркос многим обзирима, због којих је и био уведен.

Живи језици и стране литературе уче се такође у женским средњим школама. Програм им је подешен, да ученица, кад сврши школу, научи бар један жив језик. У сваком разреду, почевши од почетка, дата су по 3 часа недељно овом предавању, коме сваки признаје и корисност и пријатност. Нови је програм пошао и даље један корак. Живи се језици предају по пола часа свакога дана у децем забавишту и у три разреда основне приватне школе, која је уз *женски лисеј*. Кад ступе у први разред лицеја, ученице већ доста знају, те могу допунити, у четвртном и петом разреду учити ако хоће, и други који нов језик са 2 часа недељно. — На послетку је уведено у петом разреду, уз француску литературу, и учење литература страних, талијанске, шпанске, енглеске и немачке разуме се на основу одломака преведених на француски језик.

Историја и географија дато је такође доста места. Код историје се двоји историја факата од историје цивилизације: прва се учи у три прва, а друга у два последња разреда. Тако је и у новим програмима, који су у овом остали без измене. У програме приправних разреда унесена је једна новина: одлучено је да се у најстаријем од ових разреда предаје елементарни курс античке историје. И ово је врло добро. Историја факата у првом разреду лицеја почиње са освајањем Галије од стране Римљана, а историја цивилизације је једна врста

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

прегледа идеја и слика политичког и социјалног живота источних народа, старе Грчке, Рима и Европе од средњих векова до наших дана. Има у распореду градива извесних измена: у трећем разреду се предаје сувремена историја, у првом — историја средњег века до 1610., а у другом — историја новог доба до револуције. Историја уметности се сад не предаје уз цртање, него као саставни део историје.

Географија је била подељена овако: општа географија и овлашан преглед свих пет делова света у првом разреду; географија Европе у другом; географија Француске у трећем. А у петом се предаје факултативно са 1 часом економска географија. Сад се у четвром разреду предаје са 1 часом недељно историја великих открића.

Основни *права* одржали су се и у новом програму и предају се у једном семестру.

Математичке науке се предају са два часа недељно у три прва разреда. У четвром и петом разреду предаје се мало опширније аритметика и космографија, алгебра и геометрија, али су ови предмети факултативни. Програм је, дакле, редукован на минимум, да би се избегла преоптерећеност ученица.

Физика и хемија, јестаственица, хигијена и домаћа економија добиле су новим програмима више места: физика се предаје у три последња разреда са једним часом недељно; хемији дат један час у трећем и један у петом разреду, и пола часа четвртом. Јестаственица, која би се, без икакве незгоде могла ограничити у вишим женским школама на елементарне појмове из зоологије, ботанике и геологије у првом и другом разреду, допуњује се предавањем анатомије и физиологије у четвром, а анатомија и физиологија биљна и животињска, раније факултативна, предаје се сад обавезно у петом разреду. У трећем разреду се предају основи хигијене и домаће економије.

Ни *вештине* не смеју бити изостављене из програма за женске школе. У прва три разреда предаје се 3 часа недељно рад са иглом, 3 часа цртање 1½ час гимнастика. Вокалној музици дато је 2 часа у првом и другом и 1 час у трећем разреду. Од четвртог разреда музика и цртање постају факултативни. Реформом од 1897. ограничен је у неколико број часова дат музици и цртању.

Морал и психологија, који су се раније предавали, први предмет у трећем и четвртом, а други у петом разреду, очували су своје место и у новом програму. Психологији је само дато 2 часа место једнога, како је било по старом програму. И предавање морала је претрпело извесне промене. Пређе се учење морала у трећем разреду почињало основним појмовима: *о добру, о дужности и о праву*. Изучавање ових принципа одлаже се сад за четврти разред. До сад се теоријско изучавање морала сматрало двојако: пошто би утврдио основне принципе, професор би изложио историјски преглед разних система који одричу или другчије престајају појам о дужности. Да би се избегла забуна, сад се уводи једна врста историје правих моралних доктрина, која се изучава на основу изабраних извода из великих моралиста од старог века до да-

нас. — Програм из психологије није много мењан, само је нешто опширнији и боље детаљан, а и метода је упрошћена у толико, што се ученици упућују пре свега да пажљивије испитују многобројне појаве умног и моралног живота, пре него што приступе њиховој генерализацији.

То је суштина реформама женског средњешколског образовања у Француској. **Св.**

Zeitschrift für das Realschulwesen, издају и уређују Емануел Чубер професор политехнике, Адолф Вехтел и Мориц Гнезер професори Реалака. XXII година, XII свеска.

Ово је последња свеска за 1897. годину, у којој се поред осталих чланака налази и преглед садржине свих свезака овог листа у овој години.

I. *Расправе и чланци*. Напомене на граматику Шекспира од Дајчбајна, написао проф. Елингер у Бечу. Писац напомиње, како су многи немачки и аустријски учитељи нових језика више пута тражили, да се уз лектуру Шекспира или другог старијег писца дода све оно, што се у данашњем језику разликује, како ученици неби долазили у сукоб с оним што им је предавано. Али свакако учитељ не сме у том послу претеривати и у разлике стављати и оно, што се и данас у језику употребљава. Он тврди, да је и Дајчбајн у својој граматици за Шекспира упао у ту погрешку, па му у даљем току своје расправе чини напомене. —

Друга је расправица од проф. Субака у Бечу о „Roman de la Violette“. — Проф. Кулмајер у Бечу пише о неким особинама конусних пресека и површина другог реда. Чланчић мали, чини свршетак истог чланка, који је отпочет у ранијем броју. Ко се тим стварима занима, треба да га прочита.

II. *Школске вести*. У ХанOVERу била је скупштина изасланика удружења немачких реалаца. Скупштина је трајала два дана, 12. и 13. Јуна ов. године. Прву седницу отворио је директор Штаунбург, тајни саветник. По листи, коју је прочитао директор Штајнбарт, било је на скупу 56 изасланика, који су имали право гласа. Међу овима је било 28 директора, 17 професора и 11 чланова, који не припадају учитељству. Изузимајући Познанску и источну Пруску, биле су заступљене све пруске провинције, сем тога послале су Баварска и Саксонија своје изасланике. — Пошто се скупштина конституисала, поздравно је професор Фирек изасланике у име „удружења за школску реформу“. У говору свом, побијао је илузије, по којима само хуманистичне гимназије дају право васпитање. Он рече: Узајамно се помагати, одвојено напред ићи и удружено бити, треба да буде лозинка. Затим је професор Шмединг поднео годишњи извештај. Он је у главном рекао ово: Председник је мишљења, да обрт у вишим круговима још једнако траје, по ком је било говора лаушке године, и због тога треба смотрено радити а никако пренаглављивати. У многим немачким државама (Баденској, Виртембершкој, Саској) и министри и скупштине наклонене су реалци, и сада се само чека на Пруску. Најважнији корак за укидање монопола учинила је Шведска; она је старе језике сасвим избрисала из гимназија; само крај „до даље наредбе“ може по одобрењу скупштине одобрити наставу тих језика као „изузетак“. Говори о

у тужбама, да данашње гимназије не одговарају садашњим потребама, и наводи за то доказе као: говор универзитетског професора Виндерсхајма у Фрајбургу, затим решења инжењера, по коме гимназијалци треба да уче дуже техничке студије него реалци. Лекари су се више пута изјаснили против реформе, али то они чине из бојазни због конкуренције. Напослетку опомиње вароши, да не претварају своје реалне гимназије у прогимназије, јер у развићу њихном долази се до хуманистичних гимназија. Другог дана изнето је пред скупштину пет тачака. Најважнија тачка, о којој се и највише дебатовало, био је предлог франкфурског удружења за измену статута. Било је говора о реалној гимназији и, после живље дебате, донет је закључак, да су реалне гимназије са оним типом, какав им је дат 1859. године, неопходно потребне у развићу више школеке наставе, да се не може ни један предмет изоставити, који се данас учи у тим школама; због тога се и задржава и даље учење три страна језика; реалне гимназије дају исто оно научно и етично образовање као и гимназије, према томе и њени абитуријенти треба да имају иста права као и они из гимназија. О другим тачкама није се већало, већ извршење њихно остављено је председнику удружења.

Преглед књига, листова и програма. I. Рецензије. Збирка Гешен. Приказују се три свеске ове збирке и то број 32. Немачка јуначка прича. Бр. 59. Индогермански језик. Бр. 61. Немачка наука о говору од Пробста. Писац је тему поделио на три дела: 1. Наука о изразу, 2. Наука о садржини и 3. Примери из немачке прозе. — Препоручују се и ове књиге: Cholevius Dr. L., Естетички и историјски увод са објашњењима за Гетеовог Хермана и Доротеју; Kiy Victor, Темата и диспозиција за немачке задатке (202 стр.) Цена 3 марке; Linz Friedrich, карактерне слике из историје француске литературе (140 стр. цена 1,50 м.). Kron D и R., Le petit Parisien; (176 стр. 2,40 мар.); Rossmann Dr. Ph., Ein Studienaufenthalt in Paris (39. стр., 60 фен.). У свакој књизи, која треба да послужи за оне, који путују по страним земљама ради проучавања разних установа, мора да буду испуњена два задатка. У првом реду, мора у њој бити изложено, где, када и како се може борављење у иностранству најкорисније употребити за студије, а не сме изгубити из вида и практичну страну тј. она мора бити поуздан саветник а нарочито у стварима, које су скопчане са средствима, која дотичном стоје на располагању. Писац горње књижице решио је оба задатка одлично. Из оних осам одељака, који се налазе у књижици, увидеће читалац, да је писац врло добар познавалац француске метрополе и уређења француске наставе и да је оно што пише већим делом сам доживео или видео. Референт препоручује ову књижицу свима, који желе да посету Париз и да се упознаду са уређењем школа. — Zeche Andreas, Историја старог века; Rothert Dr. Ed. Мапе, и скице из Историје старог века; Wachter Dr. Vincenz, Аморганска Хемија (164. стр. 2 марке), нарочито препоручена; Köpfer Fr. Физика за више обртне школе и за самоуке (432 стр. 3 форинте); Gajdeczka Јозеф, Питања из физике за матуру (стр. 194. 1,20 фор.); Kreibig Dr. J., Трговачка рачуница (287 стр. 2,64 круне). Ово је извод из пишчевог великог дела, које је намењено вишим трговачким школама; Ganter D. H. и Rudio Dr. F., Основи Аналитичке Геометрије, треће издање је веће

од другог за 8 страна и 30 задатака. Текст је прецизнији и преглед још јаснији. Од послатих књига заслужује нарочиту пажњу извештај општег немачког удружења за језике. По том извештају има то удружење 171 пододбор са 12260 чланова. Ово удружење ставило им је задатак, да, колико је могуће, стране изразе замене са немачким. Нарочито су обратили пажњу на понемчавање страних израза у природним наукама, који задају много труда ђацима у реалкама, где се не учи латински језик. У школском издању немачких класика изашла је Гетеова проза са напоменама, израдио проф. Штрауб (243. стр. 80 фенига). Од листова се приказује XXX година часописа за гимназије и то 12 свезака и 4 свеске од XXXI године. —

Преглед програма. Има их 14. У свима има по један уводни чланак разне садржине. Нарочито се хвали чланак проф. Берзе: „Le idee morali di Plinio il giovine“ у програму задарске гимназије. Заслужује помена и чланак професора Зауера: „Лрика у Шпарту и њени главни поборници у програму бечке гимназије I. бецирка. Напослетку износи се програм за скуп немачких филолога, који ће бити о Тројицама у Бечу 1898. године. Из овог претходног програма видимо ове тачке: 30. маја у вече пријатељски састанак и утврђивање дневног реда за расправе: 31. Маја и 1. Јуна опште седнице; 2. Јуна Излет на Шнеберг новом железницом. Опширан програм објавиће се о Ускресу. Пријаве за предавања треба слати проф. Шшеру у Беч.

Deutsche Zeitschrift für ausländisches Unterrichtswesen. Herausgegeben von Dr. J. Wychgram. Erster Jahrgang. Leipzig. R. Voigtländers Verlag 1895—1896. Jährlich 4 Hefte. Preis 19 Mark.¹

III. свеска. У одељку **Расправе** прво је чланак: „Заводи за спрему семинарских наставника и наставница у Француској“ од А. Ц. Бона. Од свих реформа, које Француска има од треће републике, најопсежнија је и најкориснија реформа основне наставе. За кратко време распростраше се основне школе у најудаљенија села, а учитељство, многобројно и готово на сваку жртву, трудило се да да живота новим наставним плановима. Најмоћније средство за постизање ових успеха јесу школе за спрему наставника учитељима основних школа (Ecoles normales supérieures d'enseignement primaire), јер учитељи и учитељице из других ранијих школа нису имали потребне спреме, пошто су њихови наставници на семинарима били махом људи, који су сами узимани из учитеља, без потребних теорских и практично-педагошких знања. Зато су основане две школе, ecoles normales supérieures: једна за женске у Fontenay-aux-Roses (24. децембра 1880.) и једна за мушке у St. Cloud (22. децембра 1882). Уређење ових школа прописано је 18. јануара 1887. Учење траје за сада две године, а предвиђена је уредбом и трећа, готово искључиво за практично стручно усавшавање ученика. Исто је тако предвиђена и нарочита вежбаоница, која такође још није отворена с новчаним тешкоћама. За сада се она надокнађује нарочитим системом вежбања. Заводи су интернати, као што је то у опште обичај у Француској. Број приправника је ограничен,

¹ Види „Просветни Гласник“ за новембар пр. год.

те примање бива утакмицом, пријамним испитом. Погодбе за пуштање на пријамни испит ово су: а) приправник на дан 1. октобра допунче године не сме бити млађи од 19 ни старији од 25 година (изузетке одобрава министар), б) мушки приправници морају да имају сведочанство вишег учитеља основне школе (*brevet supérieur*) или о испиту зрелости; женски приправници сведочанство о свршеној јавној вишој девојачкој школи; в) приправници се морају писмено обавезати, да ће служити државу десет година као наставници. Пријамни испит је писмен и усмен; писмени може се полагати у свакој окружној вароши под надзором државног школског саветника (*inspecteur d'académie*) и он обухвата: I за приправнике математско-природњачкога одељка: а) састав о математској теми, б) састав из физике и хемије или описне јестаственице, в) оглед геометрискога или орнаментскога цртежа, г) састав на коме страноме језику, и д) састав из педагогије или моралне науке; II за приправнике литерарнога одељка: а) састав из литературе или граматике, б) састав из педагогије или моралне науке, в) састав из историје и географије, г) по избору рад из области страних језика и то: тему тј. преводс матерњег на немачки, енглески, италијански или шпански језик и версију тј. превод са тога језика. По исходу писменог испита одлучује се о пуштању на усмени испит. Овај се држи у Паризу и обухвата: I за приправнике математско-природњачкога одељка: а) исцрпан одговор на једно питање из математике, б) исцрпан одговор на једно питање из физике или хемије или јестаственице, в) објашњење текста на страноме језику, г) за мушке приправнике извођење рада из моделирања или рада у гвожђу или дрвету, за женске приправнике израду једнога ручнога рада; II за приправнике литерарнога одељка: а) исцрпан одговор на једно питање из граматике или литературе, историје или географије, б) објашњење једнога францускога текста из писаца, прописаних за *brevet supérieur*, в) објашњење једнога, по избору, енглескога, немачкога, италијанскога или шпанскога текста.

На овом испиту не испитује одбор само позитивно знање, већ међу приправницима тражи оне, који по духовном и спољашњем утиску изгледају најзгоднији за наставнички позив. Јер код учитеља мора знање да је здружено са крешким судом, брзом схватљивошћу, педагошким смислом и јасним изразом. Број приправника за *St. Cloud* одређује се сваке године према потреби јавне службе и броју места. Број је ретко већи од 10 у сваком одеку, према чему број једнога завода износи дакле око 40. Број конкурената расте из године у годину, тако да у последње време износи 200. Јављају се махом свршени ђаци учитељске школе с учитељским испитом и ђаци гимнасије по свршеном испиту зрелости, а и много учитеља или учитељских помоћника на семинаријама или вишим грађанским школама. У *Fontenay-aux-Roses* може се поред овога створити још и засебно одељење за спремање за надзорнице над основном наставом или за управитељице семинара. У ово се одељење примају оне учитељице, које су стекле сведочанство учитељица семинарских. — Живљење у интернату је бесплатно; питомци добијају чак годишњи депарад 250 динара. Наставници на овим заводима махом су професори великих лицеја у Паризу и Версају или других школа престонице, а има чак и неколико академских инспектора, професора Сорбоне и чла-

нова *Institut de France*. Уз то преко године држе ту по неколико предавања о предметима општега интереса и неке литерарне или природњачке величине. Чак се допушта слушаоцима и посећивање предавања на Сорбони или *College de France*. — Ни у једном од та два завода нема нарочито израђених програма. За основу у главном служе програми обичних семинара за учитеље и учитељице, пошто ће слушаоци после да раде по истима, али су студије дубље и пространије. Начело је да наставник треба да зна темељно предмет, који ће некада предавати, и у већем обиму. Нарочито се тежи да питомци добију што свестраније образовање, те се у природњачком одељку читају и литерарне језичке лекције, наравно према спреми питомаца тог одека. Највише се захтева од слушалаца самостални рад и удубљавање у изворе оних наука, које слушају. Зато заводи имају великих библиотека, и тешко оном питомцу, који се њоме не користи. Ово упознавање с изворима у толико је потребније, што наставници у предавањима претпостављају знање потребних позитивних факата. Главна им је тежња да створе методски јасну и тиме угледну наставу. Часови наставнички према томе су по садржини и облику увек угледне лекције. Избор наставника је навлаш по најразличитијим гледиштима на наставне методе, да би слушаоци имали прилике сами ценити и приволети се овој или оној методи. Велика се важност полаже у практична вежбања слушалаца, која се састоје у томе, што морају усмено или писмено једно или више предавање наставниково укратко у главним тачкама изложити и упростити садржину онако, како би то захтевале потребе обичнога семинара. Често се ове угледне лекције спреме из одељака, које наставник још није прешао. У *St. Cloud*-у састају се слушаоци друге године 4—5 пута недељно, и ту сваки слушалац мора да држи предавање од пола сахата о предмету, који је сам изабрао. После тога држи критику на то предавање по мислима, облику и педагошкој вредности један нарочито одређени слушалац, после могу и остали слушаоци допунити напомене овога и напоследку председник (наставник) укратко своди све чињене напомене и завршује својом критиком. Ове вечерње лекције, којих се много боје слушаоци, имају велики значај, јер се млади људи навикну, да мере мисли и речи и да предмет предавања темељно познају. Друго вежбање састоји се у поправљању писменог рада кога од питомаца. На последку долазе још и тумачење писаца, да би се слушаоци научили боље се удубити у дух дела. — И само васпитање слично је учењу: допуштене су све слободе, које се дају сложити с духом интерната, а које омиљавају слушаоцима озбиљан рад. — По истеку двогодишњег учења држи се испит спремности за наставнике учитељских семинара и виших грађанских школа. На овај се испит примају и кандидати, који нису слушаоци ових школа, ако по годинама, подобностима и броју година службе задовољавају погодбе. Испитне комисије за сваки завод одређује сваке године поново министар; број кандидата је увек врло велики и прелази где-што 150, а министар, према потреби, одређује број оних, који ће се пустити на испит. Као основа за овај испит служи наставни план и начин ових школа. Не траже се само научна знања, већ особито педагошке подобности: тражи се пре свега дух реда, поузданост у суду, јасноћа у изразу. Предмети овог испита су го-

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

това исти с онима пријамнога испита, само се тражи већа удубљеност и дидактичка обрада. Кандидати природњачког одсека имају још да докажу спрему у физичком и хемиском експериментисању, а кандидати литерарног одсека да поправе један ученички писмени рад. За практично предавање, које се одређује коцком, има приправник 3 сахата, за тумачење текста 1 сахат за припрему, и за то време више се старају да прегледају и одмере грађу, него ли да је нађу. По томе се цени њихова педагошка подобност. — Поред ових испита могу се слушаоци ова два завода јавити и за друге испите: нпр. за ручни рад, музику итд. Један део ових слушалаца јавља се и на стечај за стипендију за иностранство, који се редовно расписује за средњошколске наставнике. То су они, који су ради да после предају језике у семинарима. Тад полажу писмен испит: једна тема, један превод и један састав без речника, и усмени испит (у Паризу): читање и превод једне стране из кога лакшега страног писца, разговор на страноме језику о тој прочитаној страни и питања из граматике. После се баве још две године у оној земљи, чији језик хоће да изучавају. Други опет полажу одмах или после испит за надзорнике основне наставе, или лисане, па пређу у наставнике гимнасије, а неки чак и агрегацију (за наставнике више гимнасије). Али је редак случај да оставе основну наставу, којој захваљују оно што су. — На послетку наводи писац неколико задатака, који су давати у тим школама на испиту пријамном и испиту спремности.

„*Васпитање девојака у Савезним Државама*“ од Саре А. Бурстал наглашује прво да се овде девојке махом боље васпитају него дечаци и да је више дужност жени него мужу да се стара о одржавању духовних интереса породичних. Практички живот сувише рано обузима младића, те већ са 14. годином младић оставља школу, па чак и синови богатијих родитеља сматрају за дангубицу учење на вишим школама. Девојке пак уче махом до 18. године, а многе баве се још 4 године на вишим школама. Тај факат доказује очигледно статистика, по којој се године 1890. учило у средњим школама 14190 девојака, а само 7692 дечка. Основна настава је готово без изузетка заједничка, а у средњим школама претежна; па и на универзитетима је жескиње равноправно. Настава је бесплатна, прилагођава се месним потребама и нема никакве везе са црквом (у јавним се школама не зна за наставу из вере). Савезна влада нема никаква посла са наставом: њу свака држава за се уређује, а сваки округ има своје посебне школске одборе. За спрему наставничку нема општега прописа, већ свака држава за се прописује квалификације. Школа у опште има тројаких: *основне* за децу од 6.—9. године, *граматичке* за децу до 14. или 15. године (ма да нека и пре оставе школе и пређу у практични живот) и *више* (наше средње школе), у које се примају деца од 14 или 15 година, која су свршила граматичку школу, па се ту спремају за универзитетске студије или завршују своје васпитање. У неким градовима има и *дечјих забавишта*, као саставни део јавне наставе. У основним школама уче се: основи матерњег језика, рачунања и писања; у граматичким: граматика, аритметика, земљопис, књижевност и повесница америчких држава, а у новије време продире у напреднијим градовима и окрузима у њих и: ручни рад, основи јестаственице, математика и један страни језик; у вишим

школама: класични језици, модерни страни језици, математика и срећен курс јестаственице, нарочита пак пажња обраћа се енглеској књижевности и општој повесници. Али само незнатан број становништва посећује ове више школе: основне посећује 96:54%, више 2:53%, а универзитете само 0:33% тј. од 40 ученика посећује више 1 (нашу средњу) само, а од 107 само 1 универзитет. Ученице стоје много боље у проценту похађања, као што смо горе већ назначили. Већина виших (средњих) школа има више одељака: један за трговачку струку; други (двогодишњи) за природне науке; трећи (четворогодишњи) спрема за колеж (универзитет) и у њему се учи грчки, латински и математика; четврти, „енглески курс“, који највише посећују девојке, учи књижевности, модерним језицима, историји, јестаственици и математици. Многи колежи примају ученике без пријамног испита, једино на основу свршенога потпунога курса које више школе и изјаве наставника те школе, да је ученик зрео за универзитетске студије. Други колежи примају само на основу пријамнога испита. Према томе нема општег испита зрелости. Американци не маре за испите, нити за награде, оцене итд. Одговорност је сва на ученику, а њему је до воље хоће ли да учи или неће. Они и ученика сматрају као правнога грађанина америчкога, који има свугде потпуне слободе, те они збиља и имају прави појам о својој одговорности. Зато и јесте дисциплина у њиховим школама дивна. — Школска недеља има 5 дана, пошто је субота редовно слободна. Предавања трају од прилике 40 недеља, од почетка септембра до јуна. У вишим школама траје настава од 8½ или 9 до 1½ или 2, с малим прекидом за доручак и одмор; основне школе имају редовно предавања и после подне и већи одмор између часова. — И ако је јавна настава вајкадашња и укорењена, ипак има и много одличних приватних школа, нарочито више девојачке школе. У источним државама, где су теже погодне за ступање на колеж, већина се оних, који желе доштити на колеж, спремају у приватним школама, јер ове, у којима се плаћа школарина, стоје материјално боље, па имају и спремније наставнике и боља учила. Школарина је уопште велика, између 400—1400 марака за само учење, а између 1000—4000 за пансионисте. Женскиње има и своје засебне универзитете, а има и мушких универзитета, који примају женскиње с једнаким правима с мушкарцима. Од женских универзитета неки пак нису много виши од виших школа.

„*О настави живих језика у Француској*“ од Е. Аркамбо-а, штампан на француском језику, даје укратко слику о истакнутом питању. У Француској предају се ови живи језици: немачки, енглески, шпански, италијански, арапски (у Алжиру), руски (у 4 париске школе мушке) и новогрчки (у 2 мушке школе на југу). Број наставника тих језика стоји овако:

(Види таблицу на страни 44.)

Квалификација наставника живих језика за приватне заводе није тачно, готово никако прописана. За државне пак заводе важи ово: сталан наставник колежа може бити онај, који има сведочанство о спремности за тај језик или лисане књижевности са напоменом за живе језике; у лицеју пак с овим се квалификацијама може бити само помоћник (*chargé de cours*), а за сталнога наставника потребно је бити *agrégé* живих језика. Сведочанство о спремности добија се овако: на два

ЗАВОД		Број завода	Наставника за :						
			Немачки	Енглески	Шпански	Италијански	Арапски	Грчки	Ново-Грчки
Средња настава	Мушки лицеј	113	296	224	16	11	12	3	2
	Мушки колеж	235	279	224	14	9	7	1	—
	Женски лицеј	35	39	43	1	3	—	—	—
	Женски колеж	28	18	26	—	—	1	—	—
Виша	Мушки Ecoles Normales	89	25	47	4	2	2	—	—
	Женски Ecoles Normales	85	19	63	2	—	—	—	—

месеца пред испит кандидати се пријављују и прилажу крштеницу, сведочанство о испиту зрелости или сведочанство спремности за стручну наставу, за наставу у нижим разредима или за професорат виших школа, даље животопис са напоменом завода, где је кандидат догле радио. Испит је двојак: приправни и коначни. Приправни састоји се из једне теме, једнога превода и једнога францускога састава из граматике или методике живих језика. За сваки од ова три састава одређено је по 3 сахата, а употреба речника није допуштена. Коначни испит, који се полаже једино у Паризу, састоји се: 1. из усмене теме, 2. из усменог превода, 3. из једне граматичке лекције, за чије је спремање одређен 1 сахат, и из разговора на изабраном језику, и 4. из два питања, једнога из књижевности стране, другога из књижевности француске. Објашњења чине се наизменице на француском и дотичном страноме језику. Изговор францускога и тога страног језика једна је од најбитнијих погодаба за оцену комисије, састављене од три члана, које поставља министар. — Агрегација стиче се овако: пошто се испуне претходне пријаве, које и за испит за сведочанство спремности, полаже се испит, и то један приправни и три коначна (ова три једино у Паризу). Приправни састоји се из једне теме, једнога превода, једнога састава на страноме језику и једнога састава францускога. За састав на страноме језику одређен је 7, за остала по 4 сахата. Први коначни испит састоји се: 1. из тумачења једнога места коцком извученога из страних класика, које сваке године одређује министар, и 2. из усмене теме. Други коначни испит састоји се из два предавања: једнога на францускоме, другога на страноме језику. Предмет једнога узет је из програма одређених аутора, другога из историје књижевности. Свако предавање траје највише један сахат, а припремање за њега траје 24 сахата. Трећи коначни испит врши се из другога живог језика и састоји се у преводу кога прознога аутора енглескога за кандидате немачкога, а аутора немачкога за кандидате енглескога језика. — Максимални број часова наставника страних језика износи 15 недељно у Паризу и Версају, а 16 у другим местима; у мањим колежима предају и по два језика уредом, а негде поред једнога језика и друго што. — Ученици класичног одсека дужни су учити један страни језик (по избору); ученици модерног одсека два страна језика, у првом реду немачки или енглески, у другом остале; ученице

женских школа и више језика, али постепено. Програми су тачно прописани само за немачки и енглески језик, за остале се језике наставници у главном држе прописа за ова два језика. Избор штива остављен је слободно наставнику између веће листе прописаних. У девет гимнасијских разреда учи се страни живи језик у класичном одељку са 28 $\frac{1}{2}$, у модерном један са 34, други са 19 сахата недељно. После тога се у вишој настави (écoles primaires supérieures) учи још три године са 8 сахата. На послетку наводи се сасвим у кратко списак најбољих уџбеника француских за стране живе језике.

У одељку **Саопштења** налазе се ови прилози: „*Занатске школе у Америци*“ од др. Отона В. Бајера, по коме, поред кроз обавезне наставе у ручном раду у свима школама, има још и нарочитих школа за разне вештине и занате. Такве су: *више школе за ручни рад* (с разним уређењем, махом у три године), *занатске школе* за усавршавање у појединим занатима, *стручне школе* за стручно теориско и практично васпитање, *земљоделски колежи* у најразличнијим ступњевима и, на послетку, *технолошки институти*, тј. праве техничке велике школе са ручним радом. — „*Реформа средње наставе у краљевини Португалији од 22. децембра 1894. год.*“ од др. Х. Шилера свршетак је чланка из прошле свеске. Овде износи референт редом даљи ток наставних планова и уредаба о дисциплини, оцењивању, дужностима директора и професора, и о професорском испиту. На послетку у кратко се пропраћују детаљни службени програми и упуства за исте, написани све од најризнатијих португалских школских радника. О свему овом референт се изражава с пуно хвале и тврди да су ови нови наставни планови на висини науке, достојни да стану поред најбољих туђинских наставних планова, те жељени успех од њих не може изостати. — „*Школство у Низоземској*“ од др. Ј. Вирта наставак је чланка из прошлог броја. Ту се говори прво о школским зградама и тврди да су после ревизије школскога закона од 1878. године готово у свима местима за основне школе подигнуте веће или мање школске зграде, које у свему одговарају школским и хигијенским захтевима. После се говори о настави. Прописани су само предмети, који имају да се пређу у основној школи, али даље извођење наставе тј. план и распоред остављен је наставнику, пошто ту има да пресуђује често пута број ученика, број учитеља, школска зграда и многе друге прилике. Предмети се деле на главне и споредне, и први се збиља добро и обрађују, што није увек случај са другим. Нарочита се пажња обраћа женским ручним радовима, слаба пак цртању, а никаква певању. Уз школе има књижица за ученике, којима се радо служе и њихови родитељи. Поред основних школа има готово у свима општинама и *школа за понављање и даље образовање*, у којима се махом предаје у зимњим вечерима, а у неким преовлађују ту поуке из практичног ратарства, вртарства, морепловства итд. — Управитељ у већим школама нема нарочитих часова, већ се брине само о школи и њену напретку, стара се о јединству наставе и држи час овде час онде по који час, да би млађима дао пример рада, да би се уверио о успеху појединих разреда и да би могао наставити, када који наставник буде спречен. Од њега дакле зависи у главном успех и дух у школи. Свака

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

је основна школа под надзором државних инспектора, школских надзорника и специјалних општинских власти. Школовање траје од 6.—12. године. Успех није онолики, колики би требао да је по пажњи, коју му поклања држава и општина. Кривица је у главном до рђаво награђених и често премештаних учитеља. Како настава није обвезна, деца или никако или слабо посећују школу, те не може бити ни успеха. Сада се оснивају друштва, која узимају на се бригу, да то поправе и створе прилике и најспромашнијој деци да могу посећивати школу. Први успеси обећавају лепу поправку, и ако само местимиче. Наставника било је 1. јануара 1894. године: 2928 управитеља и 76 управитељица, 6355 учитеља и 2663 учитељица, 868 привремених учитеља и 943 привремених учитељица, па опет су била многа места упражњена. Учители полагају два испита: *нижи* (сви) и *виши* (ко хоће, а управитељи морају). Учители бира и поставља свака општина за се. Плате су врло различите и њих дају општине с трговачкога гледишта: ако се много њих јави, даје минималну плату по закону учитељу 400, управитељу 600 форината; ако се јаве мало, дају и до 1000 форината, па и преко тога. Повишице нема. Упритељи имају и бесплатан стан и врт, и терају годишње до 2000 форината плате. Држава помаже општинама у плаћању учитеља и четвртину за зидање школе. У свима се основним школама плаћа школарина, према имовном стању родитеља и према општинском издатку на школу; сиротиња не плаћа школарину. Даље се говори о основним школама у Утрехту, што има више меснога значаја. — „*Немачке и стране школе на Истоку*“ од др. Шватла, директора немачке школе у Цариграду, говори о значају немачких школа у иностранству и о лепим успесима неких школа на Истоку, те позива нарочито државу, да помогне те школе, и железничка друштва, да за своје пруге подигну насеобинске школе. — „*Виктор Кузен као педагог и министар просвете*“ од проф. др. Јиргена Бона-Мајера лепа је слика рада овога великога мислиоца и просветнога радника, израђена по великом делу Бартелемија Сент Илара о животу и раду Кузенову.

У одељку **Преглед** има, груписано по државама, опет пуно лепих белешака о животу и раду школину.

У одељку **Преглед књига** има 10 оцена и приказа дела о школи.

Одељак **Књижевство** захвата опет пуне две стране ових књига и списа.

IV свеска. У одељку **Расправе** има први чланак расправе др. К. Дорфелда „*Француске гимнасије и реалке под трепом републиком*“ у коме се износи развитак тих школа у хуманом прогледу до велике реформе Жила Ферџа. Прво се лепо истиче велика пажња државе и народа на што боље школовање подмлатка после судбоноснога рата 1870. године, после кога се полаже сва нада у што боље школованије потомство. До душе и за време царства је рађено на побољшању школа нпр. знаменитим законом о средњој настави, који је издао министар просвете В. Дири (1865.), али се успеси од тога нису показали, јер је метода остала стара. Али министар Жил Симон уочи то одмах и прво нареди ту измену (расписом од 27. септембра 1872.) и многе друге важне наредбе (нпр. о важности страног живог језика, о савременом предавању класичких језика итд.). Ове тежње министрове нашле су

жива одобравања и помоћи од свих просвећенијих мислиоца, нарочито од Мишела Бреала. До душе клерикално монархистичка странка била је противна његовој раду, нарочито ограничавању класичких језика, те је одмах, чим је дошла на владу (1873.), тргла све његове наредбе и вратила се на старо стање, издавши 23. јула 1874. чак и нов наставни план у истом правцу. Али ово стање срећом није трајало дуго, свега до 4. фебруара 1879., када за министра просвете дође енергични Жил Ферџ. Он прво преустроји и створи добар главни просветни савет, па онда приступи преустројству школе и наставне методе и издаде 2. августа 1880. знамените наставне програме. А да би ови могли показати правога живота и виднога напретка, нареди одмах до највећи број ђака у разреду не сме бити преко 30.

Његов наставни план изгледа овако:

РАЗРЕД:	IX	VIII	VII	VI	V	IV	III	II	Гето-рика	Фило-софија
Филозофија	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
Француски	10	10	10	3	3	3	3	4	5	—
Латински	—	—	—	10	10	6	5	4	4	1 час штиро
Грчки	—	—	—	—	—	6	5	5	4	
Модерни језици	4	4	4	3	3	2	3	3	3	1
Историја	2	2	2	2	2	2	3	3	4	3
Земљопис	2	2	2	1	1	1	1	1		—
Математика и Јестваственица	4	4	4	3	4	3	3	3	3	9
Цртање	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Свега	24	24	24	24	25	25	25	25	25	24

Уз то је наредно строго пажњу при превођењу ученика из разреда у разред, строге испите после VI и IV разреда и тачно проштивање две недеље нове школске године, да ли је ученик за тај виши разред. Овим је планом добио уз то и ово: ученици који су после VI или IV разреда оставили школу, имали су ипак неко заокружено знање; а уз то су ученици основних школа могли и касније покушати да пређу у средњу школу, што је врло важна олакшица у демократској држави.

„*Велики закон о основним школама од 15. септембра 1895. године*“ од др. П. Хофмана износи борбу, која се, почевши од 1842. па до сада, води око тога, хоће ли основна настава бити државна без утицаја цркве, или ће све зависити од цркве, а држава притећи само онде, где црква не би стигла. Првим законом од 1842. године одржала је превагу црква, законима од 1879. и 1884. године црква је све више губила, управо сасвим изгубила право мешања у школске ствари, али су конзервативци (католици) најновијим законом од 1895. године опет одржали превагу и тај нови закон је само незнатно слободоумнији од онога од 1842. године, а показује општи назадак према она друга два.

У одељку **Саопштења** налазе се ови прилози: „*Поморске школе у Аустро-Угарској*“ од Евгенија Белчића, директора поморске школе у Трсту, нема значаја за нас, те и не износимо извод из њега. — „*Наставничке стипендије за путовање у иностранство у Француској*“ од др. Е. Грота износи историју постанка тих стипендија. Давашњи наставник живог страног језика, који је рад успеху из свога предмета, мора: 1. потпуно да говори тај језик и 2. темељно да попознаје реалије тј. развитак и данашње културно стање тога страног народа. По двоје може се постићи једино бављењем у туђој земљи. То се увидело и у Француској, чим су се, како ваља, стали ценити туђи језици. Први покушаји, да се наставници пошљу о државном трошку у иностранство ради изучавања тих језика и спремање за наставнике, учињени су године 1883., када је послато шест њих да изучавају немачки језик. Прве су године били у Киснахту, близу Цириха, друге године неки у Цириху, неки у Хебу. Успех њихова рада био је одличан, те се по њихову повратку стало радити на томе, да се једном започета практика више не прекине. Комора обећа, почевши од године 1884., сваке године сталну суму на ове путне стипендије и од тада се сваке године расписује стечај, на коме одлучује испит (писмен и усмен), ко ће отићи. Године 1886. већ је 16 њих било на страни. Питомци имају годишње између 1200 и 2400 динара и накнаду путних трошкова. Године 1894. одредила је влада 30.000 динара за те стипендије. Пошто су успеси све лепши и кориснији, старају се, поред владе, и друге корпорације о стварању стипендискних места нпр. министарство трговине, трговачка комора, неки департмани, па чак и неки окрузи. — „*Немачке школе у Паризу*“ од Е. Шлимана износи значај двају немачких основних школа у Паризу по немачке исељенике, који тако одржавају везу са народом својим и имају могућности да му у духу његову спреме и своју децу. Даље износи уређење тих школа и статистичке податке. — „*VII оштри збор северних учитеља у Штоколму*“ извештај је проф. др. В. Шефера из Дрезде, који је био учесник тога збора и очаран радом његовим. Збор се држи сваке пете године, а на њега долазе наставници краљевине Данске, Шведске, Норвешке и велике кнежевине Финске. На овом збору било је 7000 учесника, од којих је знатна већина женскиње. Збор је држан 6.—9. августа 1895. године. Свега је држато 40 предавања на разним местима, међу која су се поделили учесници. После неких предавања настао би врло жив претрес. Главније теме предавања биле су ове: „О народним великим школама“, „О историској вези у настави“, „О активитету као водили у савременој наставној реформи“, „О користи типскога представљања у земљописној настави“, „О настави у црквеној историји“, „О цртању као помоћном средству у настави“, „О користи с планом вођених екскурсија“, „Метода основне наставе у историји“, „Требали школске писмене радове радити у школи или код куће“, „Настава пре подне као најбоље време основне школе“, „Положај школе према тежњама друштва за умереност“, „Понашање школе према заштити живота“, „Школски вртови“, „Ветрење и школска купатила“, „Спортови и телесно вежбање у служби васпитања“, „О користи усправнога писања“, „Недостаци у физичком васпитању женске омладине“. Прегресано је пуно питања о ручном раду — слојду — нпр.: „О

систематској настави женскога ручнога рада“, „О практичкој слојдовој настави“, „Педагошка страна слојда, његов постанак и задатак“. — Уз то је приређена ванредно богата изложба учила и ручних радова, школских задатака итд. На послетку су биле разне свечаности за учеснике на збору, на којима су пале значајне речи и певане народне песме свих тих племена из разних покрајина, а исте крви. Референат хвали особито живо учешће женскиња у руковођењу збора, учешћу у дебатама и свему раду, а исто тако тесну везу, која постоји на северу између радника свих школа, почевши од основне до универзитета.

У одељку **Преглед** има опет пуно ванредних лепих и корисних бележака.

У одељку **Преглед књига** приказано је 10 разних књига о школи и њеном животу.

Одељак **Књижарство** захвата и овде две пуне стране.

Као додатак првој години овога часописа иде нарочита свеска, у којој су ови прилози: „*Реформа универзитета у Француској и њене историјске претходне погодбе*“ од др. А. Пенлоша; „*Оглед једне реформе универзитета у Италији*“ од Н. Форнелија; „*Какав се положај у Енглеској заузима према нарочитим женским универзитетима*“ од Т. Дабиса и „*Шведске народне велике школе*“ од Т. Холмберга. И ако су и ови чланци ванредно интересни, ипак их нећемо овде приказати с тога, што су само за мали број наших читалаца. **Л.**

Zeitschrift für das Gymnasialwesen Herausg. v. *H. J. Müller*. LI. Jahrgang. Berlin 1897.

Свеска за октобар.

На првом је месту *расправа*: „Испит зрелости из јеврејског језика“ од Др. П. Дервалда — питање, које за наше школе нема никакве важности, те се о њему нећемо ни забавити.

Одмах прелазимо на за нас важније књижевне *приказе*. Л. Цири (из Фрајбурга у Б.) приказује другу књигу познатора дела Фр. Паузена „*Geschichte des gelehrten Unterrichts aus den deutschen Schulen und Universitäten*“, које је изашло у другом издању 1897. године. Основни поглед пишчев и у овом другом издању исти је као и у првом од 1885. године. Писац одбија од себе да је он противник хуманистичкога образовања и класичних студија; он цени дух и дела класичне старине, нарочито грчке; он не пориче, да настава у старим језицима и старој литератури, која је за толико време била темељ нашој научној образованости, још и данас има особите важности за образовање младежи, нарочито што се њоме задобија језично-логично школовање, естетичко-литерарно образовање, разумевање јединства у умно-историском животу и етичко-хумано образовање. Али он додаје одмах и ово двоје: прво, да успех класичне старине не показује правилно и потребно и друго, да се формално и хумано образовање може добити не једино тиме, шта више да данас имаде средстава за образовање, којима се код неких природа може више постићи, и он жели школу, у којој ли хуманистичка настава такође стајала у средини, али би се пре свега наслађала на немачки, матерњи језик, и у којој се барем грчки језик не би више учио, али би

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

се дела грчке литературе ученицима давала у преводима а философској настави већа се пажња поклањала. Ма колико се, вели референт, човек не слагао у овим питањима са писцем, ипак му мора бити захвалан за богату поучност и подстицаје, које показују не само одељци о тим питањима већ и цело дело. — Добрих особина имаде и свима школским људима препоручује се дело А. Матијаса, „Практична педагогика за више заводе“ заједно са додацима: „О интернатском васпитању“ од Г. Шимелпренга и „О нези здравља у школи“ од Л. Котелмана, што све заједно чини II₂ књигу већ споминутага у сваком погледу вренога Зборника Баумјастерова (Handbuch der Erziehungs und Unterricht-lehre für höhere Anstalten). — Предавање хајделбершкога професора психијатрије Др. Е. Крепелина (чије делце „О духовном раду“ имамо у српском преводу) „О хигијени рада“ има за школу нарочитога интереса питањима о мери умнога и телеснога рада. Писац, вели референт Ад. Матијас, признаје да у многим тачкама остаје дужан одговора, јер ово поље рада на које он овде баца оншти поглед још није довољно испитано; али ипак делце је пуно занимљивости и поучности. — И нашим наставницима и знаоцима немачкога језика може се препоручити духовита и поучна књижица „Страна реч у немачком“ од Р. Клајнпаула, из које се, како вели референт Л. Ф. Милер, може ово научити да се мора имати једна светиљка за лов на стране речи; да у немачком има много више страних речи, но што се мисли; да је многа реч која немачки звони страна, и обрнуто; да се тешко може проћи без страних речи; и да многа тако звана понемчавања нису ништа друго до сурогати или да се противе духу језика. Ученицима виших разреда намењена је књижица „Немачке позајмљене речи“ од Јак. Царта, која се, вели референт О. Вајзе, немајући намеру да даде што ново за науку, труди да досадашње резултате употреби корисно за школу. Она има 17 одељака, од којих су шест првих као припрема, а остали посвећени најважнијим позајмицама и то уређеним по језицима: речи келтске, грчке, латинске, француске, италијанске, словенске, семитске итд. Избор је у главном добар, распоред вешт и прегледан, и само се може замерити, да је понешто ипак непоуздано, те би се с тога могло изоставити. Референт набраја неке такве погрешке. — Мали спис Карла Ситла „Очигледна метода у науци о старини“ поде-

љена је у три дела: у првом су главни моменти из историје очигледне методе, у другој њена средства и оруђе, а у трећој примена ових средстава на поједине гране науке о старини. Већ сам обим књижице (стр. II, 43) показује, да писац није ишао у даљину али је оно што је речено довољно да изазове размисљање и да уведе у већ разгранату литературу о овом предмету. Референт О. Вајсенфелс признаје писцу и то, да се уздржао од сваког претераног величања очигледне методе. Исти референт приказује „Атлас за археологију уметности, који је као додаток делу К. Ситла „Археологија уметности“, што је изашло као шеста књига познатога зборника Ивана Милера (Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft). И ако се на први поглед, вели рефер., овај археолошки атлас не показују баш сјајан, ипак према умереном обиму и цени (13·50 м.) он даје богат и разноврстан материјал. За наставне сврхе може свакојако врло добро да послужи. — За друго издање Фридерсдорфове „Латинске Граматике“, које су приредили Ф. Фридерсдорф и Х. Белеман, вели Г. Кобилински, да се може обележити као добра школска књига. Е. Хајденрајх приказује књигу В. Вартенберга „Vorschule zur lateinischen Lektüre für reifere Schüler“ (друго изд., Хановер 1897), којој је задаћа, да зрелије ученике од прилике за годину дана учења доведе до читања Цесара. Разуме се, да се при том наставна грађа мора ограничити на оно што је најважније а и то ваља ученицима дати у подесном облику и групирању. Писац је у оба погледа заслужио признање. Вредно би било, да и који од наших стручњака ову књигу прегледа и оцени, јер и наш наставни план није баш најиздашњији у часовима латинскога језика, па би ваљало наставну грађу боље и подесније распоредити, тако да што више времена остане главној ствари — читању латинских писаца. — Од осталих приказа у овој свесци, да споменемо само још један. Г. Рајнхарт препоручује Ф. Шулцов „Уџбеник историје за више разреде, I део Грчка историја, и II део Римска историја“. И ова књига, као друге приказане, одговарају специјалним програмима немачких школа.

У *Додатку* (Извештај Филолошког Друштва) представља Дајтике преглед дела о Вергилију (30 дела), а О. Шредер почиње преглед радова о Пиндару.

М.

К О В Ч Е Ж И Ђ

ПРОФЕСОРСКИ ИСПИТИ

у
Прусији¹⁾ и Аустрији²⁾

Професорски се испити полагају у Прусији пред научним испитним комисијама* (Wissenschaftliche Prüfungskommissionen), којих има у Кенигсбергу, Берлину, Грајфелду, Бреслави, Хали, Килу, Гетингену, Минстеру, Марбургу и Бону, а састављене су искључиво од универзитетских професора, постављених од министра за чланове комисије на годину дана. Директор комисије подноси сваке године министру извештај о испитима. Испити се држе по одредбама изнесеним у наредби за полагање наставничких испита за средње школе од 5. фебруара 1887.

Претходни су услови ови:

а) Сведочанство о испиту зрелости са које немачке гимназије, а ако се полагају математика и природне науке као главни предмети или нови језици то вреди и сведочанство са које пруске реалне гимназије, а за прва два предмета (од 1892) и сведочанство са Пруске реалке;

б) Академијски триениум на ком немачком универзитету; половина од тога на ком пруском државном универзитету, министар може допустити да се од овога одступи, а нарочито за оне кандидате, који полагају француски или енглески језик, те су ради изучавања тих језика ван земље студирали.

Испитом ваља да се утврди:

а) Да ли кандидат одговара општим захтевима, што се траже од наставника средњих школа;

б) У коликој мери влада предметима своје струке, те према томе, каква му се квалификација може признати.

Да би се могао утврдити захтев а), кандидате треба испитати из философије, педагогије, немачкога језика и литературе и из религије, ако је хришћан-

¹⁾ По чланку *Dr. A. Baummeister-a* о средњим школама у Прусији, што је изишао у његову *Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre für höhere Schulen* (I Band, 2. Abteilung, Die Einrichtung und Verwaltung des höheren Schulwesens in den Kulturländern von Europa und in Nordamerika).

²⁾ По чланку *Dr. S. Frankfurter-a* о аустријским средњим школама у делу *A. Baummeister-a*, *Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre* (I Band, 2. Abteilung Die Einrichtung und Verwaltung des höheren Schulwesens in den Kulturländern von Europa und in Nordamerika).

нин. Према пак његову знању из стручних предмета (б) издаће му се оспособљење за три нижа, за три средња или за три виша разреда. Као целокупан резултат испита издаће му се или сведочанство за наднаставника (Oberlehrerzeugniss) или за наставника (Lehrerzeugniss). Да би добио прво сведочанство, потребно је, да кандидат осим захтева а) покаже потребну спрему из два предмета за све средње (главне) струке и из два предмета за средње разреде (споредне струке), или и из још једнога за све разреде. За друго сведчанство осим захтева а) потребна су два предмета за све разреде, бар један за средње разреде и један за ниже разреде.

Испитни су предмети ови:

а) *филологијско-историјски*: немачки, латински, грчки, француски, енглески језик, историја;

б) *математски-природно-научни*: математика, физика, хемија и минералологија, ботаника и зоологија, за тим географија, која се може спојити са сваким предметом из обе групе.

Слобода избора у комбиновању главних и споредних струка ограничена је овим одредбама:

а) са латинским за више разреде мора се спојити грчки за средње разреде, са грчким за више разреде, латински језик за средње;

б) са математиком за више, физика за средње разреде;

в) са француским и енглеским језиком ма за које разреде спаја се латински за ниже разреде;

г) са историјом ма за које разреде спаја се географија за ниже разреде;

д) главне струке се морају узети из једне и исте групе, а из те групе мора бити и једна споредна струка. Географија се узима да припада оној групи, којој припада друга главна струка;

ђ) филозофска се пропедевтика може узети као споредна струка свуда;

е) са хришћанском религијом као главном струком спаја се као друга главна струка јеврејски језик, споредне се групе узимају из филологијско-историјских предмета;

ж) јеврејски се језик може осим хришћанске религије узети само као споредна струка уз главне струке из филологијско-историјских предмета.

За сваки виши степен тражи се, да је кандидат потпуно савладао све захтеве за нижи степен. Од кандидата се тражи и познавање најважнијих ли-

терарних помоћних срестава његове струке. За сваки виши степен ово познавање треба да је веће.

У параграфима 11 — 28 поменуће наредбе износи се све, што се тражи од кандидата из појединих предмета за сваки степен на по се.

Испит се састоји из писменог и из усменог испита. Писмени испит претходи усменоме.

За *писмене домаће радове* добива сваки кандидат један задатак из филозофије или педагогије, за тим по један задатак из обе изабране главне струке, одн. из једне споредне струке за више разреде. Више од *три* писмена задатка се не могу дати, али ако се нађе за погодно, може се и само један задати. Задаци из класичне филологије морају се написати на латинском језику, из модерних језика на тим језицима, сви остали на немачком. За сваки рад даје се осам недеља рока, али се, према приликама, тај рок може и продужити. Сва се помоћна средства морају тачно означити, ако се кандидат послужи неозначеним средствима, одбија се. У место писмених радова може испитна комисија примити и штампане радове, нарочито докторске дисертације. Ну комисија има права задати и клаузурне радове кандидату, који се за кратко време морају израдити. И практични радови у физикалном кабинету или у хемијском лабораторијуму могу се изискивати.

Кандидат се може на писменом испиту одбити.

При усменом испиту кандидат је дужан показати, да се уме служити и у говору латинским, француским, енглеским језиком.

Ако кандидат положи испите из стручних предмета, али не одговори захтевима општим, то мора ово накнадним испитом постићи пре дефинитивнога постављења. Ако се са испита одбије, може га само још једанпут поновити, али пред истом комисијом. Испити за проширење наставничкога оспособљења могу се само два пута полагаати.

Да би кандидат могао бити дефинитивно постављен потребно је поред сведочанства о положеном испиту и сведочанство о одржаној пробној години.

Наредбом за практичну спрему кандидата од 5. априла 1890. установљени су „гимназијски семинари“ у свакој провинцији, којима се замењује дотадања установа „пробне године“. По тој наредби, сви се кандидати, по положеном испиту, морају кроз две године практички већати, прва се година зове семинарна, а друга пробна (Seminar und Probejahr). Прва се година мора провести на ком гимназијском семинару, где се кандидат упознаје са школским уређењем и са методиком појединих пред-

мета походећи угледна предавања, а и сам предајући под упуством професора, ком је одређен. Директори и наставници дужни су кроз читаву годину најмање два часа недељно са кандидатима држати по плану сређене педагогијске разговоре: о основима васпитања и наставе с погледом на историјско развиће, о правилима којих се треба држати при спремању за часове, о дисциплини, затим да критикују предавања семинариста, њихове реферате педагогијске и школско-техничке садржине, и на послетку о коректном педагогијском или дидактичном задатку, који сваки треба да преда три месеца пре свршетка године, а који му задаје директор. Семинаристи похађају с почетка часове директорове и оних наставника, које им он одреди, у другој четвртини године држе и сами предавања с евентуалном писменом спремом у присуству осталих и удељују у часовима рада и игре, у часовима из гимнастике и у излетима. У колико је могуће семинаристи су дужни ићи и у основне школе и на часове учитељских школа, а присуствују и разредним испитима и седницама саветским. Директор даје на крају године извешће о кандидатима обласној школској управи (Provinzial-Schulkollegium), ова управа може у договору с директором кандидату саветовати, да се окане наставничке службе.

Пробна се затим година одржава по правилу на којој другој гимназији, која није семинарна. Кандидати предају ту са осам до десет часова недељно бесплатно и то разне предмете у разним разредима. Они су под управом директора и стручних наставника или разредних старешина, и сматрају се као заступници стручних наставника. Ови су дужни у првој четвртини године свакога часа бити на предавању кандидату, а касније најмање два пута месечно и ван часова или саопштавати своје напомене и упућивати их. Кандидати су дужни осим тога хоспитовати на часовима из својих струка а удељују у свим пословима школским. Где то крајња потреба захтева, кандидати се могу употребити као наставници са до двадесет часова недељно, и у овом случају добивају награду. На крају године дају управнику писмени извештај о свом раду. По извештају директорову обласна управна власт даје кандидату сведочанство о одржаној пробној години, које му даје право на дефинитивно постављење. Управна власт може и да му не изда ово сведочанство ако је кандидат ма из којих разлога непогодан за школу (обично се узимају ови разлози: педагогијска неспремност, леност, моралне и телесне махне).

Colloquium pro rectoratu (директорски испити) и ако је још у снази примењује се веома ретко.

Нарочити испити постоје за учитеље цртања, певања и гимнастике, како за њихову стручну, тако и за методску спрему. Кандидати су одлични учитељи основних школа, али сад има већ доста и кандидата са научном (факултетском) спремом, који су много допринели унапређењу ових предмета.

За научно усавршавање већ постављених наставника постоје нарочите установе. Нарочито су од важности *феријални курсеви* за поједине групе. Ту ваља у првом реду споменути *археологијске курсеви*, што се држе о Ускресу и о Духовима у Берлину, Бону, Хали и Минхену. Овим управља Археологијски институт као свакогодишњим путовањима у Италију или у Грчку. Од 1892. постоје феријални курсеви за нове језике, географију и природне науке. Ови су феријални курсеви установљени по угледу на Саверну Америку и сваке се године све више развијају.

Постоје и стипендије за путовање, од којих су најзнаменитије из закладе кнеза Бизмарка. Бизмарк је капиталом од 1,200.000 марака, који му је дат приликом његове седамдесетогодишњице засновао закладу, од које се сав интерес даје сваке године наставницима средњих школа из целе државе да путујући по иностранству усаврше се у својим струкама. За сада Бизмарк сам раздаје ове стипендије.

* * *

У свакој вароши где има универзитет, постоји у Аустрији и научна испитна комисија за кандидате професорске.

Кандидати се обраћају с молбом на комисију пред којом желе испит да полагају. У молби наводе, који им је наставни језик (т. ј. да ли је гимназија или реалка немачка, чешка, пољска, српскохрватска, талијанска, руска или словеначка на којој желе предавати), и за које предмете и разреде гимназије или реалака траже да добију оспособљење.

Услови су:

- а) сведочанство о испиту зрелости;
- б) филозофски квадријениј.

На универзитету је кандидат морао слушати нарочито оне предмете, из којих хоће испит да полагаје, осим тога свој наставни језик, немачки језик и философију.

Кандидати за природно-научне предмете морају доказати, да су бар кроз две године редовно слушали предавања из напртне геометрије на којој техничкој вишој школи.

Са сведочанством о испиту зрелости са реалке (којим се може постати редован слушалац само на техници) и са четворогодишњим универзитетским

студијама на филозофском факултету (као ванредан слушалац) може кандидат полагаати испите само из математичних и природно-научних струка за реалке.

Онима, који се пријаве за француски, енглески или талијански језик може се урачунати година дана што су је провели у дотичним земљама ради изучавања језика.

Кандидатима, који полагају напртну геометрију са математиком могу се три, а кандидатима за математику и физику две године проведене на техничкој вишој школи урачунати у квадријениј. И кандидатима за хемију могу се урачунати три године са техничке више школе, ако су нарочито тај одсек учили.

За гимназију задобивено оспособљење вреди и за реалку, међу тим, с погледом на претходну спрему и природу стручних предмета може се кандидату признати оспособљење изречно само за реалку.

Специјалан се испит полаже из ових група:

а) класична филологија, т. ј. латински и грчки језик и литература као главне струке и наставни језик као споредна:

б) немачки језик или који други земаљски језик (наставни језик) као главна струка и латински и грчки језик као споредне;

в) географија и историја као главне струке;

г) математика и физика као главна струка;

д) природопис као главна струка и математика и физика као споредне струке;

ђ) филозофија у вези с грчким језиком као главном струком и с латинским језиком као споредном струком или са математиком као главном струком и физиком као споредном струком.

За реалке осим групе г) још и ове групе:

е) модерна филологија — т. ј. који модерни културни језик: француски, енглески, талијански или и немачки (за ненемачке заводе) — и немачки језик или ма који други земаљски (наставни) језик као главне струке;

ж) енглески језик као главна струка и француски или који други земаљски (наставни) језик као споредна струка;

з) математика као главна струка у вези са напртном геометријом, или са геометријским цртањем и физиком као споредним струкама;

и) природопис и хемија или као главне струке спојене једно с другим, или једно од њих као главна струка у вези са две споредне струке, за које се могу узети математика, физика, хемија, природопис географија, а геометријско цртање само са математиком.

Кандидату је допуштено, да се или у исти мах или касније из предмета, који улази у групу као споредна струка, да испитати као из главне струке, и својој групи дода и који други предмет.

Историја се сама не може додати једној групи (као Erweiterungsfach) без географије, али се ова може додати без историје. Ко хоће да полаже физики или наптрну геометрију као главну струку, мора полагати и математику као главну струку, математика се међутим може узети као главна струка у вези са којом другом самосталном групом.

Кандидати за немачки и који други наставни језик, узети као главне струке, не могу добити оспособљење за дефинитивно постављање, ако не покажу темељно и поуздано знање из граматике оба класична језика, и ако не умеју правилно преводити лакше латинске и грчке класике.

Кандидат се не може пријавити да полаже испит за нижу гимназију или реалку. Комисији је пак допуштено, да после испита одреди, да ли се кандидату, према показаном успеху, даје из појединих предмета оспособљење за више или ниже разреде.

Испит се састоји од три дела: домаћих радова, клаузурних радова и усменог испита.

У *домаћим радовима* кандидат треба да покаже своју способност за научни рад и поузданост и темељност у својој струци. За сваку главну струку тражи се по један рад, а за групу споредних струка само један.

Штампан рад или примљена дисертација замењује домаћи рад.

Осим тога сваки је кандидат дужан да обради једну тему опште филозофске, педагогијске или дидактичне садржине, да би тиме показао своју претходну филозофску спрему и доказао, да је правилно схватио склад својих предмета са задацима општега образовања и да је са успехом размишљао о њиховој примени у школској настави.

За израду домаћих задатака остављен је рок од три месеца, који се још за три месеца може продужити.

Филолози су дужни *један* задатак написати на латинском језику ако се филологија полаже као споредна струка, то се грчка тема мора на латинском језику израдити.

У *клаузурним радовима* кандидат треба да покаже своје тачно и поуздано знање и без помоћних средстава.

За сваки предмет — осим наставнога језика као споредне струке — што се полаже, мора се израдити клаузуран рад под строгим, непрекидним надзором.

Клаузурни рад из главне струке ради се десет часова, из споредне пет. Код главне струке рад се даје у два дела тако, да се по пет часова мора без прекида радити. Филолози морају написати један клаузурни задатак на латинском, кандидати за модерне језике на дотичном језику без граматике и речника.

Усмени испит у првом реду узима у обзир оне предмете, за које кандидат тражи оспособљење. Осим тога сви су кандидати дужни полагати немачки и наставни језик, филолози грчку и римску историју, а кандидати за немачки и наставни језик и филологију у већ означеном обиму.

Сведочанство о положеном испиту даје кандидату право на пробну годину, а после ове на дефинитивно постављање. Сведочанство губи своју вредност, ако кандидат за пет година не ступи у праксу или ако прекине отпочети рад на ком јавном заводу и не продужи га кроз пет година.

Ако кандидат докаже, да се за то време бавио научним студијама или дидактички радио, вредност сведочанства може бити обновљена. Доказ се тај износи пред испитну комисију. Иначе испит мора поновити, и то само клаузурни радови и усмени испит (домаћи радови и пробна година се не понављају).

Сва практично-педагогијска претходна спрема у Аустрији везана је за праксу у школи. Том циљу служи пробна година.

Пробна се година може одржати на ком јавном заводу (гимназија или реалка), и то на онаком, за какав кандидат тражи оспособљење.

Кандидат је под нарочитом стручном управом једнога професора. Један професор не може имати више од два кандидата.

У првом семестру кандидат хоспитује и помаже професору, који га упознаје са школским редом, уредбама, методиком итд. У другом семестру предаје под надзором професоровим. Ако има више од шест часова недељно, има право на награду.

Да би се проширило и удубило педагогијско дидактично образовање потпуно испитаних кандидата установљено је као покушај 1893-94. г. *проширење пробне године* (Erweiterung des Probejahrs) при једној бечкој гимназији (под управом д-р Joseph Loos-a. За увођење у практичан рад служе: 1. Хоспитавање. 2. Покушаји и пробно предавање. 3. Самостално настављање. 4. Конференције и саветовања. — При пробним предавањима и конференцијама и саветовањима учејствују сви кандидати. Најбитнија добра страна ове установе је то што се наставник не уводи сам за се у дужност, него успех поглавито зависи од квалитета његова веће.

но што се овде у узајамном раду одржава склад целине, и што се појединце међусобним подстицањем и критиковањем стално и свестрано унапређују у раду у школи и за школу. μ.

ДРУГИ УЧИТЕЉСКИ КУРС

За ручни рад у мушкој основној школи

Као прошле године у Зајечару, тако ове 1897., године у Београду приредило је *Удружење за увођење ручног рада у мушку основну школу* учитељски курс за ручни рад у мушкој школи. О првом, лањском, курсу било је опширнија извештаја у овом часопису од прошле године*), овде сада доносимо извештај о овогодишњем курсу. Првом згодном приликом гледаћемо да опширније проговоримо и о значају и раду горњег Удружења.

И овогодишњи учитељски курс био је удешен за изучавање: слојдовске *картонаже* и слојдовскога *столарства*.

Ручне радове у основној мушкој школи чине: вртарски радови (више у топло доба године) и радови у ђачкој радионици (више у ладно доба године и о кишним данима). Од радова у ђачкој радионици за данас су признати као најподеснији за техничко развијање деце у мушкој осн. школи, картонажа и столарство, и то прве радње за мању децу и уопште више за градску, а друге за одраслију децу и више за сеоску. Из тога узрока је Удружење и удесило и лањски и овогодишњи учитељски курс за изучавање баш картонаже и столарства.

Удружење за сада не располаже са више алата но за 20 курсиста, а ни новчаних средстава за већи курс не би му достало, с тога је расписало стечај само за 20 суделовача из оба предмета, картонажа и столарства, и још за по 5 суделовача из сваког предмета по наособ. На расписани стечај јавило се 25 учитеља, а примљено је и свршило је: оба предмета 20, а само картонажу 1 учитељ.

Курс је држан у великој згради основне школе на Дунавском крају, у Београду.

Он је отворен на свечан начин 2. јула, а завршен је 12 августа.

На свечано отварање овога курса послало је било Министарство просвете свога референта за осн. наставу, г. Р. Петровића, а Министарство приврбе свога секретара, г. Пају Т. Тодоровића. Свечаности је присуствовао и Његово преосвештенство

*) „Просветни Гласник“, под XVII (1896), свеска 12. (децембарска), стр. 625—629.

господин епископ Жички Сава, и доста одабраних гостију. Његово високопреосвештенство Господин Митрополит Михаил изволео је послати курсистама своју „*Архиастирску поучку*“, коју је прочитао месни свештеник после водоосвећења и која је учинила на присутне вапредан утисак.

Главне мисли у тој „Поуци“ ово су: Рад је од Бога благословен а Христови апостоли освештали су га. Дечица кад се у школи науче од младости своје труду и телесном раду, постају моралнија, здравија и развијенија. Тада деца заволе радове и беже од лености и беспосличења и постају добри грађани и хришћани, који као вредни људи зараде за себе и за своје ближње. Деца која се у школи науче ручном раду, тиме се радо занимају и код куће, те се мање баве на улици на којој се младеж развраћа. Деца која раде у радионици буду тиша и блажа, те им се радом оплемени нарав. Ручни рад у мушкој школи биће у рукама вешта учитеља моћно средство за васпитање деце у вери и моралу и за спрему вредних и вештих грађана држави. С тога шаље Митрополит курсистама архиастирски благослов, да им рад буде срећан и да своје тешко али корисно предузеће сврше са успехом“.

Епископ Сава држао је на овој свечаности такође кратак говор, у ком је захвалио курсистима на пожртвовању и препоручио им истрајност.

После говора председника Удружења г. Сретена М. Аџића, проф. Учит. Школе и управника курса г. Јована С. Јовановића, учитеља у Београду, отпочет је рад.

Вежбања из картонаже трајала су од 2. до 14. јула, а из столарства од 15. јула до 11. августа. За изучавање картонаже употребљено је свега 96 часова рада, и за то су време израдили курсисти сваку по 37 модела; за изучавање столарства употребљено је свега 208 часова рада, и израђено је по 38 модела. Картонажа је почета простим троуглом а завршена је кутијом за аџићаре; столарство је почето штапићем за цвеће а завршено ђерзонком кошницом.

Предмети за вежбање у раду прибрани су тако, како би на њима могле курсисте имати што разноврсније веџбе, те да би се оспособиле за предавање овога предмета и у вишој основ. школи и у продужној школи, па и кад би се осн. школа подигла на осам година. Са оном извештајом, коју су курсисте добиле на овом курсу, у стању ће бити показати како се раде сви они многобројни предмети који се употребљавају то у кујни, то на дому, то у врту. Са својом спремом с курса, моћи ће они доцније сами удешавати избор модела за школску

радионицу према сваком крају наше Отаџбине, где буде било ђачке радионице.

При изради предмета на курсу нарочита је пажња обрађена на оно, на шта и учитељи треба да обрађају највећу пажњу при предавању овога предмета ђацима осн. школе, а то је: да се све ради са разумевањем и са претходним прорачуном и планом, због чега је цртање примењивано у највећој мери. Ништа, ни она најмања стварчица није се смела узимати у израду, док се најпре тачно све не измери и не нацрта. Осем тога обрађена је особита пажња и на чистоту, тачност и лепоту израде. Све је ово од претежне важности у сваком раду, а овога је баш мало у наших радника свих врста, услед чега јако подлежу конкуренцији страних произвођача. С тога ручним радом треба у осн. школи развијати ове важне произвођачке особине, а да би тога било, потребно је било да се курзисте-учитељи најпре на то навикну. (Интересно је, да се и многим курзистима у почетку није допадала ова тачност).

Радни часови у радионици трајали су од 7—11 часова пре и од 2—6 часова по подне. После 6 часова држана су теорно-педагошка предавања, свега 37—40 часова. Овако је рађено сваког радног дана осем суботе после подне.

После свршеног теорно-педагошког дела одржано је 8 конференција на којима су курзисте са управником и помоћником курса и председником Удружења, претресали у заједничком разговору ова питања о увођењу ручнога рада у мушку основну школу: 1) који правац треба да влада у ђачким радионицама Краљевине Србије: економни, философски или педагошки?¹⁾ Резолуција гласи: Треба тежити да се ручни рад заведе у мушкој основ. школи у педагошком правцу а предмети за већбу да се бирају из практичног живота онога места у коме је школа. — 2) Које врсте радња могу да се корисно употребе за већбање у ђачкој радионици? Резолуција гласи:

Картонжу треба предавати у млађим разредима у градским школама, а у сеоским школама може се узети само по нешто од ње; столарство треба предавати поглавито у сеоским школама и то уопште у старијим разредима, а већбе да се врше само

¹⁾ *Економни* је правац, кад деца раде у ђачкој радионици да би што зарадила; *философски* је, кад деца раде у радионици ради бољег напретка умног, израђујући само наставна очигледна средства; *педагошки* је кад деца раде у ђачкој радионици у цели да им се извезба рука, око и мозак за телесни рад у опште, да се у деце одгаји љубав ка раду уопште а да се сузбије леност, да се навикну тачности и савршенству у раду и на рад с планом и прорачуном, а предмети за вежбање кад се узимају из свакодневног живота.

на оним стварима, које се употребљавају у практичном животу. — 3) Који се предмети из практичног живота могу корисно узети за већбање из столарства у ђачкој радионици? Наведено је повише таквих предмета. — 4) Са колико би часова требало завести ручни рад у наше мушке школе? Резолуција гласи: Са четири часа недељно као обавезан предмет. 5) Кад би требало узети часове за овај нови предмет осн. школе? Резолуција гласи: Треба тежити да се у подељеним школама заведу од 10—12 пре подне, према приликама; четвртак после подне не би требало узимати за ову цел, већ да остане за одмор као и досад. Већина је мишљења, да би се корисно могли за ручни рад употребити они часови гимнастике, кад време не допушта да се држе на пољу. — 5) У којим га школама треба најпре завести? Одговор: У подељеним основним школама већих места; у неподељеним школама не би га требало заводити бар с почетка. — 6) Ко би требало да набавља алат и материјал? Резолуција гласи: Треба тежити томе да општине набављају алат и материјал за ђачку радионицу, као што набављају и остале школске потребе. (Било је говора и о помоћи министарства привреде из Класне лутрије, по 100 дин. за сваку ђачку радионицу). — 7) Би ли требало наставнике школског рада за то нарочито наградити и колико? Резолуција гласи: У почетку, док ствар не проврчи себи пута, не би требало тражити награде. Доцније, ако учитељ буде радио ручни рад ван редовних часова (садањих), да се тражи награда од државе 150—300 дин. годишње, за свака четири часа ручног рада недељно. — 8) Шта треба радити те да се ускори завођење ручнога рада у мушке осн. школе? Резолуција гласи: а) На првом мессу треба курзисте да заинтересују своје колеге и да оснују зборске радионице; б) курзисте да приреде изложбе својих израђених модела и да држе говоре у цели обавештавања грађана; в) да се образују дружински пододбори и њихове радионице, а у тој цели да се држе и забаве; г) да Удружење поради код г. Министра просвете, да ову ствар препоручи расписом школским одборима; д) да Удружење умоли г. Министра привреде, да потпомогне оснивање ђачких радионица; ђ) да Удружење помаже по могућности ове школске радионице и пододборе.

Практичне радове у радионици руководио је, са пуно љубави и разумевања, управник курса, г. Јован Јовановић, учитељ мушке осн. школе на Дунавском крају у Београду, уз припомоћ помоћника г. Јована Ивановића, учитеља у Куршумлији. Теорно-педагошка предавања држао је такође г. Јовановић а конференцијама руководио је председник Удружења.

Уз помоћ „Српског првеног Крста“, који је уступио Удружењу на послугу потребан број кревета и спаваћег прибора, удешен је био заједнички стан за 15 курсиста.

Уз радионице била је удешена стална изложба свих израђених предмета, коју је походило преко 300 лица.

На свршетку курса полагаале су курсисте испит пред изасланицима г. Министра просвете и г. Министра привреде, који су и сведошбе потписали.

Успех је био јачи од *врло добар*, (за време курса $4\frac{1}{10}$ а на испиту $4\frac{1}{3}$) Узрок овако добром успеху без сумње је, поред заузимљивости управника курса и његовог помоћника, поглавито у томе, што су на курсе дошли све млађи и енергични учитељи не по принуди или наговору, већ из чисте љубави према народној просвети и из одушевљења за овај нови наставни предмет, остављајући на дому жену и децу, жртвујући велики школски одмор и излажући се знатном трошку.

Ово су имени по реду пријаве, овогодишњих курсиста из овога предмета: 1. г. Војислав Качавенца, учитељ у Костајнику (окр. подр.); 2. г. Милутин С. Сокић, уч. у Бадовинцима (окр. подр.); 3. г. Љубомир А. Ковачевић, уч. у Умчарима (окр. подр.); 4. г. Милутин Боранијашевић, уч. у Табановићу (окр. ужич.); 5. г. Милорад А. Вујанац уч. у Рудној Глави (окр. крај.); 6. г. Велимир Перишић, уч. у Глаумчи (окр. уж.); 7. г. Живојин А. Поповић, уч. у Краљеву; 8. г. Јован Милејевић, уч. у Прџиловици (окр. нишког); 9. г. Благоје Илић, уч. у Лалинци (окр. нишк.); 10. г. Михаило Катић уч. у Жичи (окр. руд.); 11. г. Богдан Миловановић, уч. у Жежевици (окр. руд.); 12. г. Храпислав Лазаревић, уч. у Мишњеновцу (окр. пожар.); 13. г. Раде Миловић, уч. у Малом Пожаревцу (окр. подун.); 14. г. Драгомир Петковић, уч. у Текији; 15. г. Миленко Милосављевић, уч. у Петровом Селу (окр. крај.); 16. г. Коста Милосављевић, уч. у Дадинцу (окр. пир.); 17. г. Владимир К. Петровић, уч. у Блажеву (окр. топл.); 18. г. Јован Л. Срећковић, уч. у Јагодини; 19. г. Михаило Ристић, уч. у Глогову (окр. морав.); 20. г. Тодор Илић, уч. у Јелашници (окр. нишк.); 21. Г. Коста М. Пешић, уч. у Завоју (окр. пир.), свршио је само картонажу, па се поболео те напустио курс из столарства.

Курсисте су све свршиле курсе о свом трошку, а свакога је коштао курс око 100—150 динара. Удружење им је дало бесплатну наставу (за материјал и алат плаћали су), и издејствовало им је олоквице у подвозу и становању.

Курс овај, као и цео овогодишњи рад Удружења помогао је г. Министар привреде са 2000

динара, а из прихода Класне лутрије за привредне циљеве.

Израђени предмети прешли су у својину јединих курсиста, те ће им доцније служити као модел у настави из ручног рада.

Милун.

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА

Школе у Француској

Сам град *Париз* издаје годишње 26 милиона франака на основне, стручне и продужне школе.

* * *

Од 1882. године постоји план за сузбијање *алкохолизма* школом, што је одобрио Главни Француски Просветни Савет. По њему се већ за рана деца говори о опасностима од употребе алкохола, које би се на тај начин смањиле, као у другим земљама. Тако је у Швајцарској потрошња алкохола на 1 становника од 5 литара просечно 1885. године пала на 3 литра у 1882. години; у Норвешкој од $9\frac{1}{2}$ у 1883. на једва 2 литра у 1891. години, док у Француској непрестано расте, и ако постоје два друштва против алкохолизма. 1830. године долазио је на једног становника по 1 литар чистог алкохола, 1885. скоро 3 литра, а 1893. већ око $4\frac{1}{3}$ литра. Тако је порастао број душевно болесних, који баш од тога и побољевају; у периоди од 1866.—1875. године било је просечно на годину 713, а за време 1893. године било је већ 3385 таквих болесника. Од злочинаца беше 75—80% алкохоличара.

* * *

Француске основне школе у 1895.—96. школској години. — Број јавних и приватних основних школа беше 83.465. Број учитеља и учитељица беше 131.563. Број разреда беше 144.893.

* * *

Образовање регрута. — Од 1894. до 1895. године подигао се број писмених регрута за 0,4% (од 94,2 на 94,6%).

* * *

У *мушким и женским учитељским школама* беше 1895.—96. године 3930 ученика 3926 ученица; а 1896. до 1897. године 3822 ученика и 3878 ученица. На ове заводе издала је држава 1895. године 8,688.859 франака.

* * *

Буџет јавних основних школа (без учитељских школа) био је 1895. године 189,450.866.58 франака. Овде је урачунат Алжир, али нису колоније.

Школе у Швајцарској

За *усавршавање учитеља* у нарочитим продужним курсевима — особито у Дидактици, у природним наукама, у певању, гимнастици, цртању итд. — издала је Швајцарска 1893. године 52,919 динара, а 1894. године 51.856 динара.

Број учитељица у 1897. години износио је од прилике трећину свију наставника основних школа. У појединим кантонима размера је врло различна; тако у Гларусу нема ни једне учитељице, а у Унтервалдену 73%.

* * *

Наредба о *бесплатном давању школског материјала*, која стоји у вези са захтевом о бесплатној настави, све се више остварује. Кантони: Гларус, Солотурн, Воги, Женева, Базел, Св. Гален, Цуг усвојили су то за своје основне школе, а Најенбург је усвојио то и за деџе баште и за школе за ручни рад; а у вароши Базелу усвојено је то и за више школе. Тако издати уџбеници остају од чести државна својина, а од чести својина ученика. Исто начело увела је већина општина у Цирихском кантону (али по негде само за писаћи материјал) и многе општине у Аргавском и Бернском; овај последњи кантон од 1895. године објављује сам уџбенике и даје остале потребе. 1896. године и Шафхаузенски кантон усвојио је у начелу бесплатно издавање школског материјала, а Луцернски и Валнски кантони претресају то питање најозбиљније. Трошкове за то деле држава и општина различно; тако нпр. у Базелу општина даје 100%, у Најенбургу 80% у Ваги-о 50%. Досадашња су искуства повољна, како у економном, тако и у моралном погледу; општина и кантон погађају се обично лако за трошкове; сиромашније породице и оне, које имају много деце, добивају олакшицу; а при том се потпомаже штедљивост, уредност и чистота. Баш тамо, где су ову систему с неповерењем усвојили, она се најбоље показала.

У кантону Цирихском од 354 школске општине 293 (т. ј. 67,5%) су добиле 1896. године бесплатна школска средства и школски материјал; 65 школа добивале су то од чести, а 50 никако. Од целокупног броја ђака — 56.733 — основних школа учествовало је у томе 52.849 ђака (тј. 95,2%) и то 46.769 (тј. 82,5%) потпуно, а 6080 (тј. 10,7%) од чести, а само је 3884 (тј. 6,8%) ђака било, који су потпуно плаћали наставна средства и школски материјал.

* * *

Нова мапа Швајцарске коју издаје швајцарска стална школска изложба у Берну поклоњена је свима школама преко савезних власти.

* * *

Летњег семестра прошле године походили су Женевски универзитет 504 студента и 171 студенткиња, а к томе и 168 ванредних слушалаца. Те зиме било их је свега 862, од којих је било 674 студената и студенткиња а 188 ванредних слушалаца.

* * *

На швајцарским универзитетима године 1896. имало је права да слушају предавања 405 женских, а од њих је било 111 ванредних, и то 23 у Фрајбургу, 36 у Лозани и 52 у Женеви. Као студенткиње уписане су 294 даме и то 3 у Базелу, 25 у Лозани, 125 у Женеви и 141 у Цириху. Од њих су 9 из Америке, 6 из Азије (из Јерменеке) и 279 из Европе; од ових има 19 Швајцаркиња, 182 даме из Русије, 53 из Немачке, 8 из Аустро-Угарске, 6 из Румуније, 3 из Србије, 3 из Бугарске, 2 из Енглеске, 2 из Холандије и 1 из Фран-

цуске. Само 3 (2 из Русије и 1 из Немачке) даме уче правне науке, а 183 уче медицину и 108 философију и природне науке,

* * *

Женска Швајцарска Задруга моли владе свију кантона да се уведу обавезно теоријска и практична *настава у кућњу* (домаћој економији). Дружина се жали, како нестаје воље и љубави за домаће послове, и упућују на успехе те наставе у Немачкој и у Базелу. У плану се предлажу течајеви од 5 месеца, и то два вечера у недељи; а трошкови за сваку ученицу рачунају се са 8 до 10 франака.

Школе у Немачкој

У Немачкој има велики број *радионица за ручни рад* ученика, и то само у Прусској 402. За тим Краљевина Саксонска са 65 радионица. У 128 школа учи се само један предмет, у 186 два, у 172 три предмета, у 45 четири, у 5 завода пет, и у пет завода шест предмета, и то у 463 завода картонажа, у 383 дрво-рез, у 300 столарски рад, у 43 метални рад итд. За 59 нових завода не зна се који су радови заведени.

* * *

Берлинске *општинске школе* имале су прошле (1897.) године 103.200 марака прихода, 11.393.700 марака расхода. Међу та примања долази и 4000 марака за школске казне (у претпрошлој години било је 5000 марака), а није урачуната помоћ од државе 495.536 марака. Школарина је донела 17.000 марака.

Међу издатке долази: плата управитеља 842.500 марака, плата учитељима 6.158.320 марака, плата учитељских помоћника, учитеља вештина, школских послужитеља итд. око 1.000.000 марака. На наставна средства троши се 142.751 марака; од тога иде 56.800 марака на набавку школских књига и других потреба за сиромашну децу. Огрев школе кошта 442.652 марке, чишћење 106.500 марака. Остали издаци учињени су на школске награде, на помоћ учитељима, на варошке школске комисије итд.

* * *

У Виртенбергу учитељи траже већ одавно да се измени *уредба њихових испита* од 1855. године, и сад су у томе у неколико и успели. Новом министровом наредбом измењен је нарочито други учитељски испит. Ту заузима прво место познавање школе с Историјом Педагогике, Опште Педагогике, Методике појединих предмета и с познавањем немачких закона и наредба школских. За писмени састав даје се по правилу један задатак из Историје Педагогике или из Школског Рада. У пријави треба означити које је педагошке писце кандидат проучио. Нов је предмет историја књижевности. И овде треба означити, које је класике кандидат прочитао. Поред тога кандидат може да бира Географију, Зоологију, Ботанику, Минерологију и Физику. Са свим су изостављени лепо писање и правопис. Факултативни су предмети свирање на оргуљи и наука о хармонији. Ко хоће може још да полага испит из француског језика, латинског језика, ручног рада, пољске привреде, вођарства итд. На испит се пушта кандидат, који је навршио 23 године живота. Ко не положи испит за 8 година, пошто је свршио учитељску школу,

отпушта се привремено; а ко ни после 10 година не положи тај испит, тај губи службу са свим. На испит се примају и они кандидати, који нису били у учитељској школи, ако су навршили 19 година живота. Тиме се даје прилике философима и теолозима да ступе у учитељску службу.

* * *

У пруским основним школама долази на 68.000 учитеља 6.900 учитељица, дакле једна учитељица долази на 8 учитеља, а то је нешто преко 10,5% целога учитељскога особља. У протестанским школама долази на 41.000 учитеља 2.500 учитељица, тј. 5,9% целога особља; у католичким школама на 16.600 учитеља долазе 4.233 учитељица, тј. 25%.

* * *

Учитељи Вајмарских основних школа молили су министра просвете да им олакша *похођење универзитета*, тако, да сваком учитељу одобри годишње одсуство с издавањем пуне плате. Министар се о томе повољно изразио. Ну министар је противан другом захтеву, да се заведе латински језик у учитељским школама, него је вољан да допусти француски језик као факултативан предмет.

Школе у Данској

У почетку 1897. године утврђене су наново *плате сеоских учитеља*. На острвима је плата уопште већа него у Јитланду. Тамо примају учитељи у средњу руку 1.100 круна (по 1 $\frac{1}{8}$ марке), али још има много места по 700 круна. Највећа је плата у једном селу 3.060 круна. Први учитељ има већу плату него други и остали. Ови последњи имају често само 500 круна плате и само се у изузетним случајевима пењу преко 1.100 круна. Учитељице на селу слабо су награђене, са 500 до 700 круна, ретко више. Једна од највећих сеоских општина данских даје својим главним учитељима 2.600 до 3.850 круна осталим учитељима плаћа 1.050—2.700 круна, а учитељицама 1.046—1.746 круна.

Школе у Шпанији

У Шпанији је уведена 1857. године обавезна школска настава, па ипак је за то 1887. године долазило на 10.000 становника 28,49% који су знали да читају, а 68,1% који су били потпуно необразовани.

По последњој статистици школу је походио само 41% деце која су способна за школу, а више их се од половине скита по улицама и проси. Продужних школа има врло мало, а и оне се походе неуредно, а њихов је утицај раван нули. Исто је тако недовољна и плата учитеља и учитељица:

787	учитеља	имају	плате	само	125	динара	годишње
1784	"	"	"	125—250	"	"	"
5031	"	"	"	250—500	"	"	"
3063	"	"	"	500—625	"	"	"
2745	"	"	"	625—825 ¹⁾	"	"	"
465	"	"	"	1100—1375	"	"	"
241	"	"	"	1375—1650	"	"	"
205	"	"	"	1650—2000	"	"	"
105	"	"	"	2000	динара	најмање.	

3) Једна је класа прескочена.

Од учитељица имају:

21	плату	од	само	125	дин.	годишње
84	плату	од	само	125—250	дин.	годишње
580	"	"	"	250—500	"	"
2452	"	"	"	500—625	"	"
2365	"	"	"	625—825	"	"
1116	"	"	"	825—1100	"	"
272	"	"	"	1100—1375	"	"
149	"	"	"	1375—1650	"	"
118	"	"	"	1650—2000	"	"
78	најмање	2000	динара	годишње.		

Уз ову плату долази још и стан или накнада у новцу, и школарина, коју на многим местима морају сами учитељи да наплаћују; помоћ, која се даје за издржавање зграде, за куповину књига итд., иде по неки пут неправилним начином у деп учитељев. Како би он био срећан, кад би само уредно примао своју плату. Дешава се, да на то мора чекати 1 $\frac{1}{2}$ и 2 године; па ако неће да умре од глади, мора да затвара школу и да тражи какво друго занимање.

Школе у Авији

Године 1894. у *Јавану* од 42 $\frac{1}{2}$ милиона становника било је 7,320.191 дете за школу способно; од њих је донета походило школу 4,158.137, тј. 61,72%, и то од 3,097.349 мушких није походило школу 893.116; а од 3,412.842 женских 1,908.938. Укупни број разних школа износи 25.637, а број учитеља и учитељица 69.845. У свакој јавној основној школи било је просечно 2—3 учитеља или њихових помоћника, и сваки је поучавао од прилике 56 ученика; а кад се не узму у рачун помоћници, онда на једног учитеља долази 91 ученик. Мали број учитеља долази од рђаве плате, јер им је просечна плата 472 марке, а помоћника 256 марака на годину. Број учитеља страних народности смањује се непрестано; 1890. године било их је још 276, 1894. само 250, Техничке школе умножавају се; 1894. године имао је Јапан 59 таквих завода са 777 учитеља и 11.792 ученика. Од туђих језика ученици имају да бирају немачки или енглески.

* * *

У *Западној Туркестану* нема још ни једне школе; руска влада ставила је на расположење неколико железничких кола, која су уређена као школа, и одређила је потребно учитељско особље. Ове путничке школе задржавају се на одређеним станицама само кратко време. Деца, која тамо чекају, поучавају се у писању, а за тим школа и учитељ путују на другу станицу.

„D. Z. F. A. U.“

Доб.

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Награђени темати о Св. Сави. — Приликом светосавске прославе у Великој школи објављена су имена оних ученика Велике Школе, чији су темати награђени из оне суме новаца, коју на тај циљ сваке године у суми од 1440 динара издаје Његово Величанство Краљ Александар.

Теме и имена награђених ученика ово су:

I у Правничком факултету:

Тема: „Комисион: Правни карактер, предмет и економски значај овог трговачког посла. Правни односи, који се уговором о комисиону заснивају између договорних страна, као и они, који настају између њих и трећих лица. Врсте комисиона. Разлика између уговора о комисиону и уговора о пуномоћству. Поједини облици трговачког пуномоћства. Ово изложити према српском а са погледом на француско и немачко законодавство“.

Овај темат су радили 7 ученика, од којих су 6 прегледани и оцењени (седми је доцкан поднесен).

Награђени су:

првом наградом: Братислав Стојановић правник IV године.

другом наградом: Живан Спасојевић правник IV године и

другом наградом: Б. Поповић, правник IV године.

II у Философском факултету:

Теме: А) за лингвистичко-литерарни одсек: „Шта је и како у нас преведено из класичне поезије латинске“.

За ову тему није поднесен ни један рад.

Б) за историјско-географски одсек.

а) из Опште Историје: „Четврти крсташки рат и његове последице“.

Поднесена су три темата од којих су добили:

другу награду: Мирко Поповић и Милан Ђорђевић свршени филозофи;

трећу награду: Љубомир Јовчић, филозоф IV године; и

трећу награду: Михаило Миладиновић, филозоф III године.

б) из Географије: Испитати села некога среза у Србији или неког краја у другим српским земљама и то у погледу на тип, посанак и остале теме, које су прописане у „Упутствима за проучавање села“.

Поднесена су четири рада, од којих је награђен:

првом наградом: Свет. Томић, филозоф IV године.

другом наградом: Танасије Пејатовић, филозоф III године.

трећом наградом: Коста Костић и Емило Цветић, филозоф.

трећом наградом: Маринко Станојевић, филозоф.

В.) За математичко-физички одсек:

а) из Математике: „Обрадити једно питање из новије теорије функција“ (нико није радио).

б) из Рационалне Механике: „Кретање једне материјалне тачке по степеној и покретној кривој линији. Расветлити теорију примерима“.

Поднесен је један рад и награђен је *другом наградом*. Радио га је Војислав Антонијевић филозоф.

в) из Експерименталне физике: „Улога магнетскога пола у произвођењу електрицитета“.

Поднесена су два рада, од којих су награђени:

другом наградом: Мил. Поповић, филозоф IV год.

трећом наградом: Душан Божић и М. Влајинац техничари II године.

г) за одсек јестаственичко-хемијски: „Сакупити прочитати и описати збирку животиња, биља, фосила, стена или минерала“.

Ову је тему израдио и награђен је *првом наградом*: Вел. Илић, филозоф IV године.

III у Техничком факултету:

Тема: „У некој омањој вароши тражи се план за грађење двосратног здања за основну мушку школу са 4 разреда. При том се претпоставља, да ће се временом призидати и друго здање за тајву исту женску школу, која поред савршене међусобне одвојености, са оном првом треба да чини једну монументалну архитектонску целину.“

На поменућу сврху намењено је место у главној улици; оно је равно, земљиште му је здравица, а облика је четвороугаоног. С лица окренутог северу место има 150 m а са стране 320 m.“

На ову тему поднесен је један рад са мотом: „Дижимо савремене храмове“. Ову је тему израдио и награђен је *другом наградом*: К. Пешика, свршени техничар.

Стечај за животопис.

— „На основу завештаја блажено почившег добро-босанског митрополита и народног добротвора Ђорђа Николајевића, у тестаменту од 26. новембра 1895. год. тачка VII., која гласи: „Одређујем 500 форинати (пет стотина) а. вр. као награду, коју ће конзисторија моја сачувати и у своје време исплатити писцу моје биографије, кад исти писац поднесе конзисторији ради усјерења штампану књигу мојег животописа“ — конзисторија добро-босанска расписује стечај да се у року од године дана, рачунајући од 1. Јануара 1898. године написана и штампана биографија блаженопочившег митрополита Ђорђа Николајевића овој конзисторији на увиђај и исплату награде — пошље“. На молбу уредништва „Босанско-херцеговачког Источника“ духовног часописа сарајевске конзисторије, и ми овај стечај у нашем часопису доносимо.“

Нове школске књиге.

— По решењу г. министра просвете и црквених послова од 2. јануара ове године ПБр. 20880/97. г. штампаће се трошком државне штампарије нов уџбеник за потребу ученика Велике Школе који је израдио Д-р Богдан Гавриловић, проф. Велике Школе, и који носи наслов: „Теорија детерминената и основи теорије облика“. А по решењу г. Министра од 12. јануара ове године ПБр. 14580/97 г. штампаће се у државној штампарији о државном трошку и Физика за средње школе од Јохман-Хермеса, у преводу г. г. Борислава Тодоровића, директора трговачке школе и Владимира Зделара, професора I. београдске гимназије.

Стечаји за упражњене катедре на Великој Школи.

— Ради понуђења упражњених катедара на Великој Школи расписани су стечаји и то за Хемију с роком до 10 марта ове године, а за Упоредну Анатомију с Физиологијом, и за јелински језик с литературом (за коју катедру ранијим конкурсом нико од компетентата није изабран) расписан је стечај с роком до краја месеца марта ове године.

Позивају се компетенти да се са својим сведоцима пријаве министарству просвете и црквених послова и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да у пријави означе, за коју се врсту професора јављају (Види чл. X. закона о изменама и допунама у закону о устројству Велике Школе од 22. октобра 1896. године).

Комисија за свештенички бир. — Да би се једном учинио крај непрекидним жалбама свештенства противу реских власти због неуредног издавања свештеничког бира, г. Министар просвете решењем својим од 13. децембра пр. год. ЦБр. 1256 одредио је комисију, којој је стављено у задатак, да у смислу закона о уређењу свештеничког стања од 1882. године ово питање свестрано испита и проучи и нађе најодеснији практички начин да се наплата и издавање свештеничког бира свештенству у будуће уредно издаје. За председника комисије одређен је г. Протојереј војни г. Илија Протић; а за чланове комисије одређени су г.г. Протојереј Василије Милић, председник београдског духовног суда, Марко Петровић, парох београдски, Тодор Петкевић, рефернат за црквене послове у Министарству просвете и црквених послова и Данило Живаљевић, секретар министарства финансија.

Број ученика и ученица у Великој Школи.

У прошлој школској години било је свега великошколаца 479, а ново уписаних 136.

Од ових се уписало:	
у I годину права	83
" II " технике	25
У I годину философског факултета:	
лингвистичко-литер. одсек	4
историско-географски "	11
математичко-физички "	4
јестаственичко-хемијски одсек	9
Свега	136

Одношај редовних ученика сирам нередовних представља се ови прегледом:

ГОДИНА	РЕДОВНИ							НЕРЕДОВНИ				
	правници	техничари	лингвистичко-алгебраички историјско-географски одсек	загвозачичко-физички јестаственичко-хемијски одсек	природно-математички чари	историско-филолошки	СВЕГА	правници	филолози	техничари	СВЕГА	УКУПНО
I	83	25	4	11	4	9	—	136	18	6	4	28 164
II	51	26	8	10	6	4	—	105	—	2	—	2 107
III	60	10	6	8	11	7	—	102	—	3	—	3 105
IV	67	4	—	—	—	—	3	25	99	—	4	4 103
Свега	261	65	18	29	21	20	3	25	442	18	15	4 37 479

У овоме броју било је ученица редовних 21, нередовних 12, свега 33 ученице.

Свршило је Велику Школу 87 ученика, и то: правника 58; философа историско-филолошког одсека 22; философа природно-математичког одсека 3, и техничара 4, свега 87 ученика.

У току школске године умрла су два врло добра ученика (Милош Протић философ, IV године историско-

филолошког одсека и Драгина Стојановић, правник I године) и две одличне ученице (Милица Трифуновићева, философ IV године историско-филолошког одсека и Љубица Миловановићева, философ II године лингвистичко-литерарног одсека).

Број благодетељанаца је износио:

у факултету правничком	11
" " философском	8
у " техничком	6
Свега	25

Величина благодетељања је била, и то у правничком и философском факултету по 28, а у техничком факултету 34 динара. Међу благодетељанима биле су и 4 ученице философског факултета.

ВЕЛЕНКЕ ИЗ НАУКЕ

Цена дивљих животиња. — У Хамбургу се налази велики трг за дивље животиње, одакле се овима снабдевају зоолошки заводи и вртови у свој Европи.

По врло великим ценама, које неке од њих достижу, моћи ће се судити о њиховој реткости на земљи; а види се и то, колико се грдног новца код просвећених народа данас троши и како се управо новац ни мало не жали, где год ће се тиме помоћи научним циљевима или олакшати просветним и културним установама за темељније и боље образовање омладине а и самог народа. Тако:

- Индијски слон, женка, висине 1,85 м., дресирана 7.500 дин.;
- Индијски слон, женка, висине 1,85 м., недресирана 6500 дин.;
- Млади слоновци из Бирме, мужаци 5000 дин.;
- Млади слоновци из Бирме, женке 5000 дин.;
- Пар зебри из Дао-а 10.000 дин.;
- Дивљи магарац из Кубије, од 6 год. 1000 дин.;
- Тигар из предела поред Бенгалског залива, мужјак, од 6 год. 3.500 дин.;
- Тигар из предела поред Бенгалског залива, женка, од 3 год. 3750 дин.;
- Пар лацова из Кубије, од 6 год. 7800 дин.;
- Одрасли бели или сев. медвед 5000 дин.;
- Кенгур, мужак 575 дин.;
- Орангутанг, мужак, од 7 год. 7500 дин.;

Дејство великих хладноћа на виталитет семенâ.

— Познато је да су општи и најбитнији животни услови: вода топлота и ваздух. Даље се зна, коју највећу и коју најмању температуру могу поднети поједине биљке, нпр., пшеница већ може клијати на 3° С., најбоље на 25° С., а преко 32° С. не. Но за нас овде потребно још напоменути, да је размак између најмање и највеће температуре увек мањи за живот биљака него за живот семена. И тај фак, да семе може претрпети врло ниску температуру (само под извесним условима), а да не угине, више пута је експериментално показан, али никада ти експерименти нису тако далеко дотерали као у најновије време у Енглеској *H. T. Brown* и *F. Escombe*,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

који су успели да семе држе 210 часова на температурама, које варирају између — 183° и — 192° C. одржавајући ту хладноћу непрестаним испаравањем доста велике количине течног ваздуха.

Уместо је да се напомене, да семе, с којим се ово поступало, беше претходно *исушено*, да не садржаваше више од 10 до 12% од његове природне влаге (то је *уочено и у пракси, те отуда изиђе се, да се кртоле, жито и др. преко зиме, не оставе на влажним местима, јер ће пре промрзнути*); и да после опет бејаху *брижљиво и постепено крављена*. — операција, која не захтева мање од 50 часова.

Семена, која беху узимата за опит, јесу између других, од ових биљака: јечма, овса, бундеве, грашка, сунцокрета и попонца. После интензивног смржњавања, чије смо услове казали, *моћ клијања ових биљака не показиваше апсолутно никакве разлике од моћи клијања семена под обичним условима и за чије смо клијање уверени; и шта више, биљке добијене из смрзнутог и несмрзнутог семена, бејаху и подједнако здраве.*

М. М. Томић.

Младунче индијског тапира. — Тапира данас има две врсте: *Tapirus indicus Desm* и *T. americanus L.*, а од обе врсте по пар чине особити украс зоолошког врта у Бреслави у Немачкој. Пре кратког времена у овом врту од првог пара окопило се *једно здраво женско младунче*. Осим јединог случаја у хамбуршком зоолошком врту, где се окопило једно младо, које ширем кругу није било ни познато, јер је после неколико дана угнуло, — *до сада није било више примера, да се индиски тапир окопи у ројству у Европи.*

Ми у опште тек од почетка овог столећа знамо о овом тапиру, па још и данас он је једна реткост на европском тргу. Осим тога, пошто животиња само при најбрижљивијем чувању и неговању може дуже у ројству издржати, то је у зоолошким вртovima ретко и има. Тим радоснији је факт, што *T. indicus Desm.* у зоолошком врту у Бреслави не само успева, ну се сад и множи.

Младо је и по облику и по начину живота једнако родитељима, разликујући се битно од њих, што по својој младачкој одећи има неке пеге и пруге, а тако што слично има и младунче америчког тапира, који се већ неколико пута у ројству у Европи плодио, те се и тиме показује заједничко порекло њихово.

На тамној подлози, у младунчета се виде жуте и мрке пруге и пеге, које на ногама постају белчастије. Длака му је *густа и мека*, али без оне сјајности длаке у одраслих. На трупу је од прилике 1 до 2 см. дуга, а на глави и удовима са свим кратка. Дужица му је лепо плаво-љубичаста, а у одраслих тамно-љубичаста. Боја копита је црвенкасто-мрка, а код одраслих сива.

Новорођенче мерено кад усправно стоји имађаше у дужину 60 см., у висину 36 см., а после 5 дана 40 см. Како му је матер особито здрава и брижљиво се негује, и младо успева са свим добро и љубимац је својих одгајивача и посматрача.

Колонија чапаља на Доњем Дунаву. — Мало има одломака из јестаственице тако привлачних као онај, који се односи на начин живота, обичаје и навике дивљих птица.

Оне најрадије живе по пар, а ретко и то случајно се удружују у мања или већа јата, кад се селе. Од наших станарица и скитачица познатија су *пловска јата* врабаца, врана и чавака, кад с јесени иду у какву пљачку или куда на преноћиште, а ређе и штиглица (чешљуга) по местима, испустима, где има повисе чкаља (или уставе) и чичка. Веома су дружевне. *Пловуше* и *Штакаре*. Дивље патке према потреби одређују и стражаре (обично патане). Штакара не само да је обилно у нилској равници, у правом рају дивљих птица, него оне праве невероватно велика удружења, *колоније*, и на северу, а и у неким нашим крајевима. Кад човек наиђе на ове, оне праве на њ изванредан утисак, јер веома велики број животиња заједно не видимо често.

Како пловуше, нарочито северне, могу правити ужасно велике колоније, навешћу овде, како је само на једном најсевернијем хебридском острву *Санкт-Килди*. Оно има само два часа у обиму, а највише му стена допире до 400 м. у висину. Свака илоча стене испуњена је разним врстама галебова и алки, поларним рончићем (*Puffinus arctica*) и бурном птицом. Силно гуано лежи нагомилано ту вековима, да се и лети према сунчаном зраку цело острвце бели, рекао би човек, да је и тада покривено снегом. Младих се на њему излеже сваке године на 22—25.000, а број јаја, *разуме се износи више* — на стотине хиљада; и поред огромног куљења јаја и ловљења маторака од стране невероватно смелих ловаца под тим готово вертикалним стенама, ипак се не онажа никакво смањивање ове птичје колоније. Прорачунато је да ове птице осим безброја љускара и прва поједу годишње самих харинги на 10.000.000. Кад морнари и ловци ту с тешком муком приступе, на једном се дигне вика, цврчање и лепришање птица, да се с тиме шта више надмани и страховито ујање таласа, и човеку се у први мах учини, као да би ове многобројне птице хтеле да с њим боре. Али *разуме се*, да се човек — тај створ „мали“ — који се протура свуда, често презирући сваку опасност, да би само продужио свој живот и пустио узде својим страстима; — у скоро нађе присебан и овде. А ту нарочито долази и зато да хвата бурну птицу ноћу изненада; ухвати је за кљун, овај јако гвечи неколико минута, те птицу услед тога спонадне нека мука, да повраћа неко бистро уље, боје као њилибар, и ово Хебриђани сматрају за лек против дуготрајног реуматизма.

* * *

Да штакаре и пловуше могу правити велика друштва и у нашим крајевима, види се из овог описа једне насеобине чапаља на доњем Дунаву.

У равницама садашње Угарске и после на југоистоку близу свога ушћа у Црно Море, Дунав није тако валовит и шуман. Лагано и управо трома као какав уморан старац вуче се он своје крају по кориту широком неколико миља, издавајући небројене рукавце и правећи непрегледне сталне баруштине и ритове по тамошњим равницама.

У топлије годишње доба дунавски тричани ритови скривају неисказану множину животињ. створова. На далеко одјекује : гласовита вика морских орлова, који се туку, мелодични узвик небројених барских шљука, лармање ритских дроздова, кречање галобова и чапаља, удружено с најразличнијим гласовима свих других штакара.

Стотинама лабудова, гмова и корморана занимају се прављењем свога гнезда, док ритски орао, праћен вивцима, а жељан плева лебди над тричаним ритом. Урачунали се у то још небројена војска жаба и инсеката, што све заједно ствара пријатан приказ страшног ловцу или природњаку, а код сваког другог човека који се тиме не интересује, може изазвати сумњу.

Колонија чапаља, коју дунавске баруштинне скривају, пружа са свим необичну и за природњака изванредно лепу и интересну слику. Ту нађе све јевропске врсте чапаља у гомили, који броји хиљадама хиљада. Док се једне још баве грађењем гнезда, друге већ имају потпуно легло на згодном месту, а треће се опет неуморно труде, да напуне гладан желудац својим полуодраслим младунцима.

Један посетилац тих ритова овако описује утисак, који је на њ учинила једна таква насеобина, на коју је он наишао на дунавској делти :

„Изненада испаде преда ме једна грандиозна слика, која сама осваја; али тек што убих једну племениту чапљу, што пролете поред мене, а „слика“ се разви у неописану величанственост, која сваки ум заноси. Као грмљавина, над водом грмљаше једновремени удар хиљадама крила, као при изненадној експлозији низаху се горе у ваздуху на све стране као светли млазеви од ракетле : црна, бела, жута, мрка и сива тела у огромној количини; брујаху и викаху наоколо, те из баре и ваздуха врло живо и гласно, потмуло грокћући и промукло кречући, одјекиваше један хор, који се сваком описивању подсмева. Један тренут стоји човек

као заглашен, — али мало по мало повраћа му се мирноћа и присебност, и сад тек може схватити поједности овог величанственог призора“.

На жалост скупљачи јаја и птица и тз. „ловци“ често на неодговоран начин тако опустошавају и немилосрдно пљачкају ове колоније, да број њихових чланова непрестано опада, и само се местимичној неприступачности баруштина и ритова треба благодарити, зашто један овакав диван природни приказ данас већ не припада скасци.

М. М. Томић

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Г. Др. Станојло Вукчевић, физикус окр. пожаревачког, и *г. Коста Николић*, апотекар из Београда, уписали су свога кума пок. Др. Јулијуса Петику, преф. лекара пожаревачке општине, за члана утемељача фонда за потпомагање сиромашних ученика пожаревачке гимназије, и положили су управи овога фонда 511 динара.

Г. Милош Б. Петровић, трговац из Пожаревца, уписао је своју супругу пок. Катарину за члана утемељача фонда за потпомагање сиромашних ученика пожаревачке гимназије, и положио је управи овога фонда 50 динара.

Управа пожаревачке гимназије, овим путем, изјављује топлу захвалност поменутој господи на његовој дарежљивости.

Госи. Велимир Јанковић, гвожђар из Ужица, изволео је поклонити новој школи пилчикој најновији лепо уоквирен — „лик Вука Стеф. Караџића“.

На овоме, лепоме поклону и пажњи благодари одбор школе пилчке.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

МИХАИЛ

АРХИЕПИСКОП БЕОГРАДСКИ И МИТРОПОЛИТ СРПСКИ

У четвртак 5. фебруара, у 12 часова и 10 минута по подне, пре-
минуо је после дводневног боловања дугогодишњи поглавар независне цркве
у Србији: Архиепископ и Митрополит Михаил. Смрт је угасила један
неуморан живот, пун тешких напора и хришћанског самопрегоревања, живот
Поглавара црквеног, реткога радника народног, чије је име уплетено у све
знатније догађаје нове српске историје; живот виђеног представника
црквене књижевности и хришћанске врлине.

Високопреосвећени Митрополит Михаил је угледао света у Соко-
Бањи, варошици округа нишког, 19. августа 1826. године, у породици
Милована и Марије Јовановића. Основну је школу изучио у месту
свога рођења; гимназију — у Зајечару и Неготину, као питомац † епи-
скопа Доситеја. 1842. г. ступи у београдску богословску школу и сврши
је 1846. г. као најбољи ученик. Његова прилежност у раду и тиха нарав
привуку на њ пажњу тадашњег Митрополита Србије († Петра), који га
пошље у Русију (1846.) ради вишега духовног образовања. У Кијеву, Ми-
лоје (тако му је крштено име) најпре ступи у духовну семинарију и после
трогодишњег учења (од 1847—1850) пређе у духовну академију, коју је
свршио 1853. године с научним степеном магистра богословља.

Склон тихом и духовном животу од своје младости, Милоје, у послед-
њој години својега академског образовања да монашки обет 29. марта 1853. г.
у кијевско-печерској Лаври, и добије име Михаил. Митрополит кијевски
Филарет посвети га 12. априла за ђакона а 19. истог месеца за јеромонаха.
Јеромонах Михаил донесе са собом у отаџбину (1854) одушевљену љубав
ка просвети и црквеној књижевности, неуморну вредноћу и тачност у сваком
свом раду. Те врлине уздигну га нагло у његовој црквено-просветној служби,
и он одмах добије звање професора у богословској школи у Београду, а
након три месеца (11 октобра 1854.) чин Архимандрита и за тим (14 ок-
тобра 1854.) Епископа дијецезе шабачке, на којој је пробавио кратко време.

Политички догађаји 1858. г. удалише из Србије тадашњег митрополита Петра, и администрација Митрополије би поверена Епископу Михаилу 30. новембра 1858., до 25. јула 1859. године.

Синод у Крагујевцу избере га на упражњен престо Митрополије и владалачки указ утврди га у звању Митрополита 25. јула 1859. године.

Младе године, у којима се Михаил уздигао на више степене јерархијске, саме по себи доказују његове велике личне способности и духовне врлине, које га међу старијим савременицима прерано истакоше на висину његова положаја.

Од тог доба па све до 18. октобра 1881. године, Михаил је без прекида био Поглавар цркве у Србији, и извршио неколико значајних рефорама у судству црквеноме, у врховној управи црквеној, у извођењу наставе богословске, у духовном просвећењу народа; али најзначајније дело његово из тога доба је: проглас аутокефалности цркве у Србији, коју је израдио канонским путем, по договору и одобрењу Синода Велике Цркве и Патријарха цариградског Јоакима III.

Даљи развој рада Митрополита Михаила задржан је 18. октобра 1881. год. када је удаљен био од своје катедре, услед извесних неспоразума у законима. Од тог доба, па до 29. маја 1889. г. провео је он у путовању по светим местима и по Русији. Пред Ускрс 1883. бавио се у Цариграду код патријарха Јоакима III, одатле је отишао у Палестину и обишао сва св. места, св. Атонску Гору и друге покрајине и најпосле настанио се у Русији.

У пролеће 1889. год. Митрополит Михаил би позван натраг у отаџбину и заузео поново своју катедру, на којој је и остао све до своје смрти. У том периоду времена Митрополит Михаил је примио учешће у изради новог црквеног закона (1892); утврђивао верозаконски и морални живот цркве; подизао и развијао књижевност црквену; ојачавао број православних; одбијао утицај западне Цркве од Србије итд.

Митрополит Михаил је носио Архијерејску палицу за пуне 43 год. 3. месеца и 20 дана. И ако беше на високом положају у благовољењу многих крунисаних особа, у части код знатних политичких лица у отаџбини и ван ове — опет се он одликовао скромним начином живота, тихим карактером, предусретљивошћу у опхођењу, побожношћу и другим врлинама чистог хришћанског живота. Оштрина ума његова није престала до самртног часа, докле га је допратила и чврста воља, постојанство, уздржљивост, љубазност и неуморна енергија у раду. Са тих врлина добио је много одликовања, и признања од научних и хуманитарних друштава.

Слава духу и праху његовоме!